

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

LYNGBY-BOGEN 1963

6. BIND HEFTE 1

LYNGBY-BOGEN

UDGIVET AF

HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB

FOR LYNGBY-TAARBÆK

KOMMUNE

6. BIND HEFTE 1

1963

INDHOLD

»Den røde Bølge« over Lyngby <i>af redaktør, forfatter Svend Thorsen</i>	1
Brede Plejehjem <i>af forsøgsleder H. Øblers</i>	19
Begivenheder omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet <i>af musikpædagog Marie Louise Ussing</i>	41
Viggo Stuckenberg og Lyngby <i>af overarkivar, dr.phil. V. Sjøqvist</i>	71
Stednavnene Lugn, Fuglevad og Raadvad <i>af cand.mag. Inge Wohlert</i>	105
Stadsingeniør J. A. C. Rastrup <i>af overbibliotekar Aage Børresen</i>	110

Omslaget viser
Hovedgaden i Lyngby
1910

»Den røde Bølge« over Lyngby

*Erindringer fra og studier omkring sognerådsvalet i 1913
da socialdemokratiet vandt flertal*

A F S V E N D T H O R S E N

Mærkeligt nok, 1913-63, det er dog et tidsrum omtrent som fra slaget på Rheden i 1801 til treårskrigen, eller som fra grundlovens givelse i 1849 til systemskiftet og J. C. Christensen – men alligevel kan en hændelse, der ligger et halvt århundrede tilbage, stå meget klart for erindringen, som under genkaldelsen kun behøver støtte i nogle stedlige aviser. Dette sindets fjernsyn har vel sin årsag i, at begivenheden er oplevet i den tidlige ungdom, da linjer, retninger og farver fremtræder klarere, end de gør senere i livet. Tværs gennem 50 år har forfatteren virkelig på ny været til et afgørende sognerådvalg i Lyngby og vil forhåbentlig kunne bibringe ældre læsere den samme suggestion.

Ved århundredets begyndelse var der i Lyngby-Taarbæk sogn to helt dominerende skikkelser i det offentlige liv, nemlig højremanden, proprietæren på Hummeltofte, *Emil Georg Piper*, f. 1856, og socialdemokraten, redaktør, oprindelig maskinist, *Johan C. Th. Wilmann*, f. 1866, altså ti år yngre end sin modstander. De to hver på sin vis anselige mænd skiftedes til at indehave Lyngbykredsens folketingsmandat, og de var i sognerådet førstemanden i hver sin gruppe.

Store talere var ingen af dem, men de var solide, ja, fremragende repræsentanter for deres partier. Lad os genkalde dem i erindringen, som de under en valghandling før et folketingsvalg stod på tribunen i »Hotel Lyngby«s have, gerne ved løvsprings-tid. *Piper* med de stærke, stive skuldre, den kraftige nakke og det

Svend Thorsen

lidet bevægelige mahogni-ansigt, noget af en Cato derved, at han hævdede gammel stregthed og jævnhed i livsførelsen, den private som den offentlige. Skønt søn af en københavnsk bagermester syntes han at være den fødte repræsentant for det middelstore hartkorn, for proprietærgården, ikke for det helt store, for godset, thi *det* giver ofte sin besidder en formel kultur og overlegenhed i fremtræden, som Piper netop ikke havde og ejheller næppe savnede. Men konservativ vægt, bredde og dybde havde han! Hans tale kunne nærme sig til en mumlen, hænderne holdt krampagtigt om pulten, og kun en sjælden gang sendte han et sky blik ud over forsamlingen af de ærede vælgere, til hvis afgørelse han kun med uro så statens sager henlagt. Demagog var denne mand i sandhed ikke. Man måtte tage Piper for, hvad man *vidste*, han var, og det var ikke lidet, også ud over hans 20 tdr. hartkorn.

Wilmanns forhold til tilhørerne var en smule friere, men heller ikke han var de store forsamlings helt. Gjorde han en sjælden gang et forsøg på at hæve sig over en durabel fremstilling af sit partis program og de aktuelle opgaver, faldt det let anstrengt ud. Lune og lyrisk følelse havde han vanskeligt ved at udtrykke på en talerstol, men man vidste, han var en idealistisk sindet, saglig og arbejdsom mand, som stod inde for sit ord og ville gøre, hvad han kunne, for at bøde på samfundets brøst. Endvidere vidste man, at han hjemme havde en klog kone, og det skader ingen politiker. På rigsdagen fik han hurtigt en smuk position på grund af sin saglige indsigt og ligevægtige optræden. *Wilmann* havde ikke hang til at slå noget i stykker; ville han bryde gammelt ned, var det kun for at bygge nyt og bedre på tomten. Han var egentlig den typiske kommunalmand. Som så mange andre af forrige generations fra håndværket udgæede socialdemokrater, folk, hvis svaghed var begrænsningen af deres teoretiske viden, men hvis styrke var de solide erfaringer, de havde gjort i virkeligheden, befandt *Wilmann* – skønt han ingenlunde savnede vidererækkende

kundskaber – sig utvivlsomt bedre som kommunalpolitiker end som landspolitiker. Han holdt af at arbejde med de ting, hvortil han havde et sikkert, ja, et fortroligt kendskab, og det havde han til Lyngby-Taarbæk kommune, dens forhold og mennesker. Her følte denne i grunden milde mand, født ved Mølleåens bred, sig helt hjemme.

Sognerådvalget i 1913, der detroniserede Piper, var påvirket af den landspolitiske situation. I 1912 havde venstreregeringen *Klaus Berntsen* fremsat forslag om en dybtgående grundlovsændring, der skulle demokratisere 1866-forfatningens privilegerede landsting, og som tillige udvidede valgretten meget betydeligt, også til kvinder. Piper, der allerede havde været mod den kommunale valgrets udvidelse i 1908, betegnede nu venstres grundlovsforslag som »et slag i ansigtet på højre« og bekæmpede det indtil videre energisk. Det gjorde følgelig også den af *Charles Herdahl* redigerede »Kjøbenhavns Amts-Avis« – Lyngbyegnens højre var i det hele af en hård støbning – hvorimod venstrebladet »Nordre Birks Tidende«, redigeret af *Ernst Carlsen*, den senere generalkonsul, stærkt gik ind for grundlovsrevisionen, hvad socialdemokratiet naturligvis også gjorde. Særlig delikat var kvindevalgretten. I 1912 havde forfatterinden *Gyrithe Lemche*, som var formand for »Dansk Kvindesamfund«s afdeling i Lyngby, siden landsformand, lagt sit litterære arbejde tilside for midlertidigt alene at virke for kvindesagen. Kort før sognerådvalget havde fru Lemche i hovedstadspressen været i heftig polemik med nogle af højres politikere, der murrede mod valgrettens udstrækning til kvinder. Alt i alt var i 1912-13 forholdet mellem venstre og højre spændt, måske særlig i Lyngby-kredsen.

Vi vender os nu mod det strengt kommunalpolitiske. Sognerådet bestod af 13 medlemmer. Ved valget i 1909 havde en borgerliste modtaget 881 stemmer, som gav 6 mandater, medens socialdemo-

kraterne fik 706 stemmer og 5 mandater; på en særlig og upolitisk Taarbæk-liste var faldet 373 stemmer, hvorefter denne del af kommunen besatte 2 stole i sognerådet, den ene med den i tiden kendte konservative overretssagfører *Johs. Werner*, den anden med socialdemokraten fisker *Peter Christian Larsen*. Politisk set fordelte rådet sig med 6 af højre, 1 af venstre i samarbejde med højre og 6 socialdemokrater. Emil Piper, der havde haft sæde i rådet siden 1886, fra 1892 som formand, beherskede altså kommunestyret med kun 7 mod 6, og under Lyngbys stigende industrialisering måtte man se den mulighed i øjnene, at énmandsflertallet kunne gå tabt ved det sognerådsvlg, som skulle afholdes 10. marts 1913. Der var i dette forår sådanne valg i hele landet.

De borgerlige spillede ud. Den 2. februar samledes på »Hotel Rustenborg« ca. 70 mænd og kvinder fra forskellige foreninger i Lyngby-Taarbæk for med henblik på det kommende sognerådsvlg at rekonstruere den halvt hensøvede kommunale vælgerforening af 1909, der helt overvejende havde været konservativ. Nu tilstræbtes en for alle borgerlige fælles vælgerforening, der skulle opstille en énhedsliste mod den socialdemokratiske for ikke at splitte stemmerne, heller ikke ved at borgerligheden i Lyngby og Taarbæk marcherede spredt. Da foreningen altså skulle omfatte flere partier og begge sognets dele, blev bestyrelsen udvidet fra 9 til 17 medlemmer. Til formand valgtes proprietær *Georg Jensen (Lehwald)*; det radikale venstre og venstre skulle have hver 2 medlemmer af bestyrelsen, Taarbæk 3 repræsentanter, medens højremændene og kvinderne skulle vælge resten. Der knytter sig en særlig interesse til de to venstrepartiers repræsentation: den blev for de radikale murermester *Fritz Jensen* og salsmester *O. Jacobsen*, for venstre købmand *Ludvig Martensen* og redaktør *Ernst Carlsen*. Denne blev vælgerforeningens næstformand, lærerinde *K. Jensen* blev kasserer og redaktør *Ch. Herdahl* sekretær. Begge redaktører græssede altså nu, trods den landspolitiske strid, i

samme fold, det plejer at give fred, og det lød rimeligt, når »Kjøbenhavns Amts-Avis« skrev, at der nu var udsigt til, at hele det antisocialistiske borgerskab kunne gå enigt til sognerådvalg, »hvilket sikkert også må være betingelsen for, at socialisterne ikke skal tiltvinge sig herredømmet i kommunen«. Den udvidede vælgerforenings bestyrelse, hvori også fandtes navne som frk. *Gerda Mundt*, der var medlem af sognerådet siden 1909 og leder af Lyngby KFUK, apoteker *J. C. H. Strøyberg*, gårdejer *Chr. Jørgensen*, Lundtofte, gartner *H. Skjoldager*, Taarbæk, kontorchef *H. Martens*, massøse *J. Bjerre* – denne bestyrelse udsendte et opråb til alle borgerlige vælgere, der indtrængende opfordredes til at indmelde sig i foreningen og indtil valgdagen at støtte alle bestræbelser for at skaffe Lyngby-Taarbæk et godt sogneråd for de kommende fire år. – Men enden var ikke endda.

Hvad angår socialdemokratiet, havde det til d. 16. februar indkaldt alle medlemmer af dets partiforeninger i kommunen for at træffe beslutning i anledning af sognerådsvalet. Det måtte blive en ret stor forsamling, større måske end heldigt var. Der havde nemlig i flere måneder været en alvorlig skarlagensfeber-epidemi i Lyngby, skolerne var lukket, og den 13. december havde epidemikommisionen for at modarbejde smitte udstedt forbud mod større sammenkomster. Socialdemokratiet må jo have ment, at partimødet var foreneligt med forbudet; modstanderne lod imidlertid offentligheden vide, at man fra antisocialistisk side havde påtænkt et stort borgermøde, men opgivet tanken, fordi man mente den uforeneligt med epidemien. Antisocialisternes standpunkt var, at hvis der ikke mere var fare for smittespredning, skulle forbudet hæves, hvis derimod en sådan fare fortsat bestod, skulle det respekteres, også af socialdemokratiet. Vanskeligt at modsige!

»Rustenburg«-mødet d. 16. februar resulterede i en vidtgående fornyelse af den socialdemokratiske sognerådliste, idet kun *Wil-*

Svend Thorsen

mann og fisker *Peter Chr. Larsen*, Taarbæk, genopstilledes; endog den ellers fremtrædende tømrmester *Chr. Christiansen*, også brandinspektør, var udgået af listen. Til gengæld fandtes som nr. 5 opført det unge postbud *Ingvar Nørgaard*, der var formand for Socialdemokratisk Forening i Lyngby. Født i Jylland havde han lært skomagerhåndværket og været »på valsen« i Tyskland, Schweiz og Frankrig. Siden 1908 var Nørgaard postbud i Lyngby – jeg ser ham endnu med tasken ved lænden – og havde såvel indendørs i partiet som udadtil hævdet sig ved indlæg, der viste både viden og kløgt. Han var en af dem, der både befordrede og selv befordredes af sit partis opgang i århundredets begyndelse. Ny som kandidat til sognerådet var også bagermester *Torben Olsen (Teglers)*, en mand man normalt ville henregne til borgerskabet. I dette var det med frygt afventet, om den begavede, men Danton-agtige kommunelærer *Tscherning Sørensen* fandtes på listen; han ansås for en yderliggående socialist, og der tillagdes ham den mening om privatskolen, at den var en skole for overklassen, en kirkeskole og en skulkeskole. På den ene side virkede det beroligende, da Tscherning Sørensen, der altså mere var en Tscherning end en Sørensen, viste sig ikke at være kandidat, på den anden side havde borgerskabet derved tabt et trumfkort i sin agitation for Piper-vældets bevarelse.

Den 17. februar forelå den kommunale (borgerlige) vælgerforenings liste, hvor fire af navnene var gengangere. Mest bemærkelsesværdigt var, at den egentlige spidskandidat, *Emil Piper*, havde ønsket sig opført som nr. 7, altså på kamppladsen, hvad naturligvis betød, at han ikke ønskede at være medlem af sognerådet, hvis socialdemokraterne ved valget kom i flertal. Den mangeårige sognerådsformands placering i farezonen var vel også et taktisk træk, egnet til at hygge dem op, der meget gerne så, at han fortsat ledede kommunens anliggender. I Herdahls avis var versionen dog den, at Piper på grund af sit meget omfattende po-

litiske arbejde ikke havde ønsket at tage mod valg, og at han kun havde givet efter for indtrængende opfordringer dertil. I hvert fald: under de foreliggende omstændigheder var cand. phil. *Gerda Mundt* opført som nr. 1 på borgerlisten.

En særlig opmærksomhed samlede det, at muremester *Fritz Jensen*, det radikale venstres repræsentant, stod som nr. 6 og derfor skulle være sikker på valg. Fritz Jensen var efterhånden blevet en mand, der synede i Lyngby. Han var gårdmandssøn fra Terslev ved Haslev (broder til dyrlæge J. P. Jensen, Terslev, der 1920-43 som socialdemokrat havde sæde i folketinget) og virkede efter at have deltaget i genopførelsen af det nedbrændte Vallø Slot (frøkenstiftet) siden 1897 som muremester i Lyngby. Fritz Jensen var nu 43 år og havde nyttet sin tid ualmindelig godt. Han var blevet en af Sjællands største muremestre; han havde i Lyngby bygget Teknisk Skole, Engelsborgskolen, for Hasselbalch bl.a. farveriet ved søen, ombygget Nordre Birks Ting- og Arresthus og Ravnholm Papirfabrik og haft store arbejder ved kaserneanlæggene på Sjælland. Ved Avedøre, hvor han ejede en gård, havde han for egen regning opført et badehotel. I Lyngby byggede han Boulevarden, der fra Bagsværdvej går ned mod åen, og dette »kvarter« var i hans eje. Fritz Jensen samarbejdede gerne med kunstnere. Hans bolig, det nylig nedrevne, indtil forfaldet smukke vinkelhus Bagsværdvej nr. 2, var tegnet af arkitekt *Harald Lønborg-Jensen* i italiensk stil med rosenbede og højt springvand i haven, dette formet af billedhuggeren *Just Sondrup*. Huset kunne siges at symbolisere bygherrens foretagsomhed og fantasi. Den frodige Fritz Jensen, en yngre mand i stor virksomhed, kunne virkelig med nogen rimelighed forbindes med renæssancen og det livsmuntre, skabende Firenze. I hjemmet var 10 børn. På dertil given foranledning benægtede muremesteren i »Social-Demokraten« at være antisocialist, hvortil »Kjøbenhavns Amts-Avis« bemærkede: »Hr. Jensen er sikkert ene om den anskuelse, at en liste,

Svend Thorsen

som skal optage kampen *mod* socialdemokratiet, *ikke* er *antiso-*
cialistisk«. Der var her rørt ved et problem, som siden skulle blive
rejst også på det landspolitiske plan.

»Dansk Kvindesamfund«s iver i spørgsmålet om kvindernes valg-
ret til rigsdagen havde nær sprængt den borgerlige liste. Den 21.
februar stod at læse i »Social-Demokraten«:

»Det var almindelig ventet, at Gyrithe Lemche ville blive opstillet på den
konservative liste til sognerådvalget. Dette skete ikke. Fruen har jo meldt sig
fra højre på grund af partiets kølige stilling til kvindernes valgret. Man går
nu inden for højre i bange anelser om, at kvinderne ... vil opstille en tredje
liste med fru Lemche øverst, så at hendes valg sikres.«

Det turde være tvivlsomt, om Gyrithe Lemche nogensinde hav-
de tilhørt højre, og hvis ikke, kunne hun jo umuligt »melde sig
fra«. Men som allerede omtalt var forholdet mellem hende og
højre spændt under opløbet til den nye forfatning. »Dansk Kvin-
desamfund« havde i anledning af kommunevalgene henvendt sig
til de forskellige partier landet over med anmodning om, at kvin-
derne fik en forholdsmæssig repræsentation på listerne, og i hvert
fald i Lyngby foreslået bestemte kvinder, som var medlemmer af
»Dansk Kvindesamfund«; der var dog intet forslag stillet til so-
cialdemokratiet, fordi endnu ingen arbejderkvinde i Lyngby var
medlem af samfundet.

Anmodningen havde medført drøftelser i Kvindesamfundet og
mellem Gyrithe Lemche og Gerda Mundt, d.v.s. mellem henholds-
vis formanden og næstformanden for »Dansk Kvindesamfund«s
afdeling i Lyngby. *Gerda Mundt* havde erklæret sig villig til at
vige for sin formand, men denne havde bestemt afvist dette og
udtalt, at anden virksomhed foreløbig hindrede hende i at tage
sæde i sognerådet. Fru Lemche havde dog ladet sig overtale til at
være suppleant, og det aftaltes, at Gerda Mundt skulle arbejde

Lyngby-Taarbæk Sogneraad 1912. Siddende fra venstre: W. Rasmussen, J. Wilmann, G. Binder, Gerda Mundt, sognerådsformand E. Piper, I. C. Jørgensen, Chr. Christiansen, P. Kibenich, J. Werner, Peter Larsen, Frederik Andersen. Stående fra venstre: Jens Jensen, E. Bugge, kommunesekretær V. Rydahl, kommuneingeniør H. V. Rygner.

PLANCHE 2

Den nu nedrevne villa
»Charlottesborg«,
Bagsværdvej nr. 2, opført
1901 f. murermester
Fritz Jensen, der med sin
store familie boede i den
højre fløj. Til venstre har
tid efter anden boet
bl.a. hestehandler Oskar
Hansen, der købte huset
af Fritz Jensens enke,
pastor N. Sværdborg, sag-
fører Nellemann og fru
Berg, datter af venstre-
foren C. Berg.

Murermester Fritz Jensen
Tegning af
Djalmar Christofersen

for, at hun blev placeret som nr. 8 på borgerlisten. Hendes navn fandtes imidlertid ikke på listen, da den blev offentliggjort.

Herover blev *Gyrithe Lemche* meget vred. Den 22. februar bragte den stedlige presse en artikel af hende, hvori hun skrev, at hun kun på Gerda Mundts indtrængende anmodning havde indvilliget i at blive bragt i forslag, altså som nr. 8; det var ikke faldet hende ind, at hendes kritik af højres stilling til kvindernes politiske valgret kunne hindre, at hendes navn overhovedet blev opført på borgerlisten. Fru Lemche oplyste, at end ikke da venstres førstemand, fabrikant *Georg Binder*, ridderligt havde tilbudt vælgerforeningens bestyrelse at træde tilbage fra listen til fordel for hende, var det lykkedes venstre at overtale højre til at indrømme hende en plads på den. Man havde, skrev fru Lemche, strøget »Dansk Kvindesamfund«s formand i Lyngby til fordel for en kvinde (fru Sophia Strøyberg?), som ingen kvindeorganisation havde bag sig, og betonedede derved, at det var *personen* Gyrithe Lemche, man ikke ønskede ind. »Hvilke midler, der er benyttet for at tilføje »Dansk Kvindesamfund« herude denne fornærmelse, dølger sig i den mystiske hemmelighedsfuldhed, der omgiver alle bestyrelsens medlemmer«. Fru Lemche fandt, at Gerda Mundts fremtrædende placering på listen ikke kunne regnes for en indrømmelse til Kvindesamfundet, da hun under alle forhold var selvskrevet. *Gerda Mundt* tog roligere på sagen. Hun hævdede i en artikel, at hvis »Dansk Kvindesamfund« frem for andre ville have Gyrithe Lemche valgt, burde foreningen have modtaget hendes, Gerda Mundts, tilbud om at træde tilbage, og hvis fru Lemche derefter, udtrykkelig udpeget af sine kønsfæller, var blevet udeladt af listen, først da kunne der være tale om en personlig tilsidesættelse.

At kræfter har udfoldet sig bag kulisserne fremgår klart af »Kjøbenhavns Amts-Avis«. Denne mente, at når Gyrithe Lemche havde vendt sig mod højre, var der ikke nogen grund for partiet

til at sikre hende en plads på den liste, hvor det havde flertallet, og når »Dansk Kvindesamfund« også var interesseret i at få valgt kvinder på modstanderlisten, den socialdemokratiske, så havde det måske været rimeligt, om man havde krævet fru Lemche opført på denne, også fordi hun jo betragtede sig som fordrevet fra højre; i så fald ville både formanden og næstformanden for »Dansk Kvindesamfund« få sæde i sognerådet.

Måske har denne ironi, hvori venstrebladet »Nordre Birks Tidende« forsigtigt ikke deltog, irriteret *Gyrithe Lemche*. I hvert fald afholdt »Dansk Kvindesamfund« d. 24. februar et kredsmøde. Forsamlingen udtalte »sin beklagelse og misbilligelse af det ringe hensyn, den kommunale vælgerforenings bestyrelse har taget til »Dansk Kvindesamfund«s henstilling, navnlig af dette, at man har modsat sig »Dansk Kvindesamfund«s formands optagelse på suppleantlisten«. Gyrithe Lemche hævdede på mødet, at når selv en mand, der åbent fralagde sig betegnelsen antisocialist (Fritz Jensen), kunne stå på den borgerlige liste, var det urimeligt, at hun blev fordrevet fra enhver plads på den. En mægtig og hemmelig indflydelse havde herved brændemærket en bestemt borger, hende selv, som uværdig til tillid. Ophavsmanden måtte frem! – Men ved disse vredesudbrud forblev det. Der blev trods alt ikke opstillet nogen kvindeliste; man turde ikke splitte borgerligheden. Af episoden fremgår imidlertid, at den kommunalpolitiske situation vanskeligt kunne holdes klar af den landspolitiske.

Det er nu på tide at præsentere de to lister, mellem hvilke der skulle vælges d. 10. marts. Man vil bemærke, at lærer *Tscherning Sørensen* alligevel findes på den socialdemokratiske, endda som nr. 3. Der må omtrent i sidste øjeblik være sket noget bag socialdemokratiets døre; det vides, at Tscherning Sørensen i disse år stod højt i Wilmanns omdømme. Men Herdahls avis undlod ikke at bemærke, at nu kasserede socialisterne altså den allerede opstil-

lede håndværker (murer Vilh. Petersen) til fordel for en lærer (hvad den i disse uger meget aktive redaktion dog nok har godtet sig over).

LISTE A (BORGERLIG FÆLLESLISTE)

1. cand. phil. *Gerda Mundt*, Lyngby.
2. Fabrikant *Georg Binder*, Lyngby.
3. Sagfører *Georg Johnsen*, Taarbæk.
4. Købmand *Emil Bugge*, Lyngby.
5. Revisor *Hans Jensen*, Lyngby.
6. Murermester *Fritz Jensen*, Lyngby.
7. Proprietær *Emil Piper*, Hummeltofte.
8. Husejer, frk. *Anna Jacobsen*, Taarbæk.
9. Proprietær *Georg Jensen (Lehwald)*, Ulrikkenborg.
10. Skolebestyrer *Michael Iversen*, Lyngby.
11. Malermester *Chr. Hindborg*, Taarbæk.
12. Fru apoteker *Sophia Strøyberg*, Lyngby.
13. Gartner *Rostgaard Andersen*, Virum.

LISTE B (SOCIALDEMOKRATISK)

1. Redaktør *Johan Wilmann*, Lyngby.
2. Fisker *Peter Chr. Larsen*, Taarbæk.
3. Lærer *Tscherning Sørensen*, Lyngby.
4. Fru *Dorthea Nielsen*, Lystofte.
5. Postbud *Ingvar Nørgaard*, Lyngby.
6. Tømrer *Hans Chr. Jeppesen*, Hjortekær.
7. Fyrbøder *Jens Carl Christensen*, Lyngby.
8. Bagemester *Torben Olsen (Teglers)*, Lyngby.
9. Tømrer *Ingvar Nielsen*, Taarbæk.
10. Gardinvæver *Peter Hansen*, Lyngby.
11. Smed *Lauritz Sørensen*, Lyngby.
12. Husejer *Jens Petersen*, Lyngby.
13. Sliber *Thorvald Voigt*, Raavad.

Det lønner sig at undersøge, hvorledes de borgerlige aviser begrundede – eller agiterede for – det bestående styres opretholdelse. Nu, 50 år efter, undres man over at se, at Charles Herdahls »Kjøbenhavns Amts-Avis« havde den opfattelse, at kommunen under Emil Piper havde gennemgået en næsten revolutionerende udvikling; man måtte forstå: tilstrækkelig århundredet ud. I de 21 år, han havde været sognerådsformand, var, hed det, alle de store reformer gennemført: Gadebelysning, gangstianlæg, kloakering, asfaltering, brolægning, opførelse af gas- og vandværk, og vel at mærke uden utidige indgreb i skatteborgernes lommer. Lyngby var under Pipers styre blevet en af de kommuner, hvor næsten alle rimelige borgerkrav var imødekommet, samtidig med at økonomien var sund. Fik Lyngby-Taarbæk nu en ny ledelse, kunne den egentlig godt nøjes med at administrere det allerede vundne. Kom det til et beklageligt systemskifte, var det, mente Herdahls avis, forsåvidt på et heldigt tidspunkt, som alle de store reformer var et overstået stadium, hvorefter d'hr. socialdemokraters opgave blev at værne om, hvad der af kommunale goder var etableret under Emil Pipers formandskab. (I sandhed, ingen kan se ud i fremtiden! I 1913 havde Lyngby-Taarbæk kommune kun et par telefoner, i dag fylder de kommunale telefoner, fordelt over adskillige departementer, mere end tre spalter i telefonbogen). Men Herdahl mente ikke, kunne desværre ikke mene, at et socialdemokratisk styre ville være i stand til at opretholde en god økonomisk status. De ledende socialdemokrater skulle nok finde på nye »reformer«, og hvis ikke, da ville deres vælgere forstå at fremtvinge sådanne, og de ville ikke, som altid i Pipers tid, komme hele borgerskabet til gode, men blive betalt af de borgere, der netop ikke høstede frugterne af dem. Højrebladet mente også at turde sige, at medens Emil Piper nød høj anseelse også som kommunalmand, var de fleste kandidater på liste B (den socialdemokratiske) ukyndige kræfter.

Kjøbenhavns Amts-Avis.

Lyngby

Avis.

Hjælpe- og Lov- Anstalts-Etende for Fugle, Gjerde-, Skætte-, Ordre-, Solstrø-, Gladsaxe-Artier og omlyggede Ting.

No. 28.

Udgives den 10. Marts 1913.

48. Gang.

VALGET I LYNGBY IDAG

afgør Lyngby Kommunes Skæbne
for en Aarrække.

Stem mod Socialisterne, som vil større Udgifter og højere Skatter.

Stem for BORGERLISTEN, hvis Mænd
vil sund Udvikling.

 Sæt \times ved Liste **A.**

Højrebladet »Kjøbenhavns Amts-Avis« slog højeste alarm d. 10. marts 1913, da det nye sogneråd skulle vælges og Emil Pipers formandskab var truet.

»Kjøbenhavns Amts-Avis« var absolut den førende under agitationen for den borgerlige fællesliste (liste A). Venstrebladet »Nordre Birks Tidende« holdt sig noget tilbage, navnlig efter Gyrithe Lemche-affæren; det mente dog, at medens Pipers styre havde været »yderlig sparsommelig«, ville et socialdemokratisk blive »flot og dyrt«. I øvrigt argumenterede denne avis navnlig med, at det ville være uklogt af middelstanden at bringe arbejderpartiet til magten.

Selve valgdagen, d. 10. marts, var hed. Socialdemokratiet var i fuldt sving; dagen derpå blev der til politiet indgivet anmeldelser om unge, hidsige agitatorer, der havde klistret plakater eller sedler på mange vinduer. Men ejheller Højre lå på den lade side! »Kjøbenhavns Amts-Avis« præsterede endog et stykke revolverjournalistik, efter at afstemningen var åbnet. Da bladet udkom lidt over middag, bragte det følgende meddelelse (der på dette sene tidspunkt jo ikke kunne dementeres):

»Det forlyder, at lærer Tscherning Sørensen — dersom Socialdemokratiet skulle få flertal ved valget i dag — skal være formand for sognerådet. Her Wilmann har så meget andet at bestille, siges der, at han ikke bryder sig om at skulle beklæde formandspladsen, og dette skal være en af grundene til, at man for kun ganske få dage siden slettede murer Petersen på kandidatlisten og satte den nævnte lærer på hans plads. Det vil nu vise sig, om vælgerne virkelig vil sætte hr. Tscherning Sørensen på sognerådets formandsplads. Vi finder, at han burde have nok i at passe sin skolegerning.«

Aftenens spændende, ja sveddrivende optælling af stemmerne trak så længe ud, at resultatet først forelå en time før d. 11. marts, da prins *Frederik* fyldte 14 år, hans første fødselsdag som kronprins. Liste A, Pipers liste, havde fået 1010 stemmer, liste B, Wilmanns liste, 1053. Sognekongen *Emil Piper* var altså faldet! Den sidst valgte på den borgerlige liste var nr. 6, den radikale murermester *Fritz Jensen*, for hvem Piper følgelig nu var supple-

»Den røde Bølge« over Lyngby

ant. Lyngby-Taarbæk var kommunalt gået ind i en ny tid. Hvad proprietæren på Hummeltofte tænkte, ved måske ingen, personlig kan jeg vidne, at Wilmann, der fra 1. april skulle overtage styret (dette med Tscherning Sørensen var naturligvis »en and«), bevarede stor ro. »Social-Demokraten« i København kørte derimod på de høje nagler. Bladet så i Lyngby-valget et udtryk for, at den almindelige valgret havde besejret den privilegerede. Ved kommunalvalgene var »den røde bølge skyllet over landet. I går nåede den Lyngby«.

I den lokale presse opstod naturligvis, hvad »Nordre Birks Tidende« meget rigtigt kaldte en »eftersnak«. Herdahls avis, der ikke kunne gratulere kommunen til valgets udfald, skønnede, at det havde været bedre at gå til valg efter rene partilinjer, thi da først den borgerlige fællesliste var opstillet, var der hverken hos venstre eller de radikale mærket nogen iver for dens sejrige gennemførelse. Venstre havde taget fordelene ved alliancen, men ladede højre tage kampen. Den borgerlige liste ville ikke have fået ét mandat mindre, hvis højre havde stået alene med den. Skulle der samarbejdes, da måtte alle tage fat med lige kraft. »Nordre Birks Tidende« afviste, at den ikke havde været aktiv for fælleslisten, men den måde, hvorpå Gyrithe Lemche var blevet behandlet, havde skadet den, og foreningen med Taarbæk havde vist sig uheldig – denne del af kommunen kunne ikke bære et borgerligt mandat ved fællesoptræden. I Lyngby stemte 79 pct. af vælgerne, I Taarbæk kun 67 pct. Ved kommende kommunevalg burde højre optræde alene, så fik partiet, hvad det tilkom, og behøvede ikke at søge skylden uden for sig selv. *Ernst Carlsen* hævdede, at agitationen for fælleslisten var blevet tilrettelagt uden samråd med venstres repræsentanter i det derom nedsatte udvalg. (Man aner på ny spændingen omkring grundlovsrevisionen). Venstrebladet håbede iøvrigt, at den af natur rolige Wilmann ville vide at holde sin ildfulde og overbegavede adjutant, hr. Tscherning Sø-

Svend Thorsen

rensen, lidt tilbage. Socialdemokratiets sejr ville vise sig kun at være en Pyrrhos-sejr, hvis der ikke blev ført en nogenlunde forsvarelig kommunalpolitik. Man måtte forstå på »Nordre Birks Tidende«, at bladet anså det for muligt allerede ved næste valg at genvinde et »borgerligt flertal«. Heri tog det dog nok under alle forhold fejl. Foreløbig havde socialdemokratiet vinden i ryggen, og det kulminerede ved sognerådvalget i 1937, da der over for 4.722 socialdemokratiske stemmer stod kun 2.767 konservative (+ 333 andre).

Der skulle afholdes et par sognerådsmøder, inden *Emil Piper* fratrådte som formand ved det nye finansårs begyndelse. På mødet d. 17. marts foreslog Piper, at skatteprocenten for det kommende år blev nedsat fra 4 til $3\frac{1}{2}$. Den skattepligtige indkomst i kommunen var nemlig steget til 4,8 mill. kr., og blev man stående ved den gamle procent, ville der efter budgettet, som var solidt, blive et betydeligt overskud, 37.000 kr., et forhold der alvorligt havde forurolet formanden. Hans designerede efterfølger, *Wilmann*, ønskede spørgsmålet henvist til budgetudvalget, som praksis var, men da *Jobs. Werner* mente det overflødig i dette tilfælde, opgav *Wilmann* sit ønske i tillid til *Pipers* beregning, »da han naturligvis gerne ville medvirke ved nedsættelsen«. Dette »naturligvis« kunne han i længden umuligt opretholde, eftersom det ikke kunne være et socialdemokratisk styres opgave under alle forhold at holde skatteprocenten nede. – Da det sidste møde inden systemskiftet blev afholdt, d. 27. marts, havde »damer i Lyngby« ladet henlægge en buket med 27 mørkerøde roser foran *Emil Pipers* plads, en rose for hvert af de år han havde siddet i sognerådet, vedhæftet et kort hvorpå kun stod »En tak«. Medlemmer, det er ikke oplyst hvilke, havde ladet et stort brystbillede af den gamle, nu fratrædende formand ophænge i lokalet. Piper takkede for de mange års samarbejde.

Lyngby-Taarbæk sogneråd 1913: Fabrikant *Georg Binder*, sagfører *Georg Johnsen*, revisor *Hans Jensen*, købmand *Frederik E. Bugge*, frøken *Gerda Mundt*. Stående: sognerådsformand, redaktør *Johan Wilmann*. Derefter på bordets modsatte side: fisker *Peter Larsen*, postbud *Ingvar Nørgaard*, fru *Dorthea Nielsen*, tømrer *Hans Christian Jeppesen*, lærer *Fr. Tscherning Sørensen*, fyrbøder *Jens Carl Christensen*.

Murermester Fritz Jensen med sin familie i hjemmet på Bagsværdvej i marts 1913, den måned, da han både blev indvalgt i sognerådet og døde.

»Den røde Bølge« over Lyngby

Søndag d. 31. marts var en konfirmationsdag. I Lyngby kirke sad også den nyvalgte murermester *Fritz Jensen*, der af sin talrige børneflokk havde en søn og en datter »på gulvet«. Siden var der i hjemmet på Bagsværdvej en stor fest for de konfirmerede, under hvilken faderen var oprømt og munter. Men på aftenen blev Fritz Jensen dog grebet af et stærkt ildebefindende, og en time efter døde han. Den ene af de stedlige aviser mente, årsagen var en forgiftning, den anden at det var et hjertetilfælde. Formodningen må være for det sidste; det er nærværende fortæller bekendt, at murermesteren kort forinden havde konsulteret en af byens læger, der dog pure havde afvist, at den store og stærke mand med det sunde udseende kunne fejle noget, ja, lægen lyttede vist end ikke til hans hjerte. Den ene årsag eller den anden, dette dødsfald måtte for det datidige Lyngby være en illustration af *ulykken*, når den fremtrådte med sin tungeste vægt. Et stort hus og en blomstrende virksomhed lå i ruiner, og på disse sad en enke med 10 børn, den ældste ikke 20 år, seks ukonfirmerede. Den nylig af sognerådsvalget stærkt optagne by blev tavs. Da Fritz Jensen den følgende søndag skulle begraves, deltog adskillige hundrede mennesker i sørgehøjtideligheden, og til Lyngby Kirke var båret blomster og kranse som måske hverken før eller siden. Gamle pastor *H. F. Rørdam* mindede i talen ved kisten om, at den afdøde så sent som søndagen forinden havde siddet i kirken, omgivet af hustru og børn, og han citerede profetens ord: »Eders højtider skal forvandles til sorg, og Eders glade sange skal blive til klageråb!« Pastor Rørdam trøstede mildt de efterladte, men tog af ulykken anledning til at minde om menneskets skrøbelige kår. Nogle uger efter afgik han selv ved døden, ganske vist 83 år gammel.

På det nyvalgte sogneråds første møde, d. 1. april, var *Johan Wilmann* i den mærkelige situation, at han som det først valgte medlem skulle holde mindetalen over et andet medlem, Fritz Jen-

Svend Thorsen

sen, der ikke havde nået at tage sæde i rådet, og han gjorde det med oprigtig medfølelse. Først derefter skred sognerådet til valg af formand, hvortil Wilmann valgtes med 7 stemmer, medens 5 var blanke. Den nye formand foreslog, at rådet i modsætning til tidligere valgte en næstformand, det blev billiget, og fabrikant *Georg Binder* valgtes. Efter Fritz Jensens død skulle jo Emil Piper som hans suppleant påny rykke ind i sognerådet, men som venteligt var begærede han sig fritaget, og han blev selvsagt imødekommet. I stedet tog borgerlisten nr. 8, frk. *Anna Jacobsen*, Taarbæk, sæde i rådet.

På det nye sogneråds første møde var billedet af Piper blevet ophængt på væggen bag formandspladsen, altså bag Wilmann, som følgelig til stadighed kunne mærke forgængerens øjne hvile på sig. Herdahls avis undlod ikke at bemærke, at Piper hang der ikke blot som et minde, men tillige som et følgeværdigt eksempel, han, der både havde afleveret en velfyldt kommunekasse og i afskedens øjeblik endda glædet borgerne med en betydelig skattnedsættelse. — Men begyndt var 37 års socialdemokratisk styre af Lyngby-Taarbæk kommune.

Brede Plejehjem

A F H. Ø H L E R S

Hjemmet, der er beliggende på Fuglevad ved Brede, blev, som det fremgår af nedenstående kongelige fundats, oprettet ved privat initiativ af daværende ejer af Brede fabrikker J. E. Modeweg og hustru, med hans Majestæt Kong Frederik d. VII's allernådigste anbefaling i maj 1863, under navn af Brede Plejehus.

Hjemmet, der i den lange årrække er drevet af Lyngby-Taarbæk kommune, drives stadig af kommunen men under navn af Brede plejehjem til anbringelse af forældreløse børn, eller børn hvis forældre på forskellig måde er kommet i nød ved sygdom eller ægtefælles død og lign.

Hjemmet blev i 1930 flyttet fra det oprindelige lille, meget primitive hus, til den sydliggende Villa Folevad. Dette hjem er et af de første led i Lyngby-Taarbæk kommunes børneforsorg; der var tidligere oprettet et asyl i Lyngby Bondeby, Lyngby Asyl, der også eksisterer den dag i dag.

Forfatteren af denne oversigt over hjemmets oprettelse og virke igennem en periode af dets historie mener, det gennem Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune (Lyngby-bogen) kan have interesse, at belyse nogle af de primitive forhold for børn under kommunens forsorg dengang til sammenligning med den nuværende moderne børneforsorg og barnepleje i det hele taget.

Nærværende fremkommer dels efter gennemgang af og studier i de gamle protokoller og regnskabsbøger, der beredvilligt er udlånt af kommunalbestyrelsen og dels fra erindringer efter hukommelsen fra en anonym person, der som 8-årig forældreløs dreng kom i pleje på hjemmet fra 1898 til 1905.

H. Øblers

I protokollen, der er ført fra hjemmets oprettelse i 1863, er der intet meddelt om den første plejefars (som bestyreren kaldtes) navn eller ansættelse. På første side i protokollen er der en fortegnelse over de i de første 5 år anbragte børn. Kun børnenes navne er meddelt, der er intet oplyst om børnenes hjemsted eller forældre. Der har i disse 5 år i alt været 32 børn i pleje på hjemmet. Af disse var 17 piger og 15 drenge, de 26 er forblevet på hjemmet til konfirmationen, 3 piger og 1 dreng er døde, 1 pige er afgået til Lyngby fattighus og 1 pige er afrejst til Amager. Der findes ingen oplysninger om dødsårsagen for de 4 døde børn.

Fra 1868-77 er der i protokollen en fortegnelse over 22 børn. Af disse var 16 piger og 6 drenge. Børnenes alder var ved ankomsten fra 2 til 13½ år, der var 3 søskendepar. Som forældrenes beskæftigelse eller fag nævnes indsidder, blikkenslager, slagter, fattiglem, kurvemager, kobbersmed, glaspuster m.fl. Forældrene har været fra forskellige egne i landet. Langt de fleste dog fra Lyngby eller omliggende byer, som Lundtofte, Virum, Nærum, Raadvad og Skovshoved. Men også fra Birkerød, Hørsholm, Roskilde, Uterslev og København og et barn helt fra Slesvig, men måske har de langvejs fra værende børn kun været der for midlertidigt ophold.

Den første plejefars navn: Hans Nielsen, nævnes første gang i 1877, da der blev skiftet plejefar; Hans Nielsen har sikkert været på hjemmet siden dets oprettelse, altså i 14 år.

I 1877 er der skiftet plejefar, hvorom der ordret her er skrevet i protokollen: Fredag d. 30. november 1877 middag kl. 12 indfandt sognepræst Rørdam og sognerådsformand P. Lund sig på Brede Plejehus for i anledning af ansættelse af en ny plejefar at aflevere hjemmet med inventarium til ham. Såvel den afgående plejefar, Hans Nielsen, som den ny plejefar, glarmester Christiansen, var til stede. I vor nærværelse blev inventariet gennemgået og af Hans Nielsen afleveret til Christiansen, for hvilket han er an-

svarlig, underskrevet af Rørdam og P. Lund samt Christiansen. Ligeledes blev Christiansen overleveret legitimationspapirerne, dåbs- og koppeattester for de i plejehjemmet anbragte udensogns børn samt en navnefortegnelse over alle børnene, 17 i alt, (15 af sognet). Børnene var forsynet med de behørig klæder, 2 sæt hver. Christiansen, der betræder pladsen d. 1. december måtte med sin underskrift i protokollen kvittere for det ham overleverede, hvorfor han er ansvarlig. Der følger så en oversigt over inventariet. Der var ved hjemmets oprettelse også i protokollen angivet oversigt over inventariet (men den er næsten ulæselig).

Der var i 1877 15 jernsenge (tidligere kun 12) med tilhørende madrasser, 48 uldne tæpper, 32 par lagner, 32 pudevår, 18 håndklæder, 12 viskestykker, 1 langt køkkenbord med skabe, et stort bord, et lille bord, 11 taburetter, 1 barnestol, 4 kommoder, 4 vaskerborde, et spejl. Blandt husgeråd nævnes: 18 dybe og 18 flade tallerkener, 18 spølkummer, 11 blikbægre, 2 grynbøtter, spande, vaske kar, en 18¹/₂ pots gryde, 4 grødfade, 5 kamme, 1 musefælde, 1 gulvskrubbe m.m.; som man ser, er selv småting behørig protokolleret.

I 1883 er der igen skiftet plejefar, kun manden nævnes ved navn, ikke hustruen, der som plejemor vel nok har haft en stor og vanskelig opgave med at passe de mange fremmede børn. I protokollen skrives:

Torsdag d. 8. november 1883 middag kl. 1 indfandt sognerådsformand P. Lund og forstander I. C. la Cour fra Lyngby Landboskole sig på Brede plejehjem i anledning af indsættelse af ny plejefar på plejehjemmet, for at aflevere dette med inventarium til ham. Såvel den fratrædende plejefar glarmester Christiansen som den tiltrædende plejefar, væver Hans Peter Duckwaiter var tilstede. I vor nærværelse blev inventariet gennemgået og af Christiansen afleveret til den tiltrædende plejefar Duckwaiter. Der følger en lang liste, væsentligt over de samme ting som tidligere

H. Øhlers

nævnt, ialt 60 forskellige ting. (Se listen). Nævnes skal 1 meget defekt komfurindretning, 15 jernsenge, der trænger til en grundig istandsættelse, noget klinket porcelæn, 10 utætte blikbægre, 1 beskadiget og læk vandøse, 1 meget slidt stegepande. Man ser her ved, at det er de samme ting, der er brugt i 20 år, intet under at de er blevet defekte.

Duckwaiter, der tiltræder pladsen idag, meddeler med sin underskrift her i protokollen kvittering for det ham leverede, hvorfor han er ansvarlig. C. Lund I. C. la Cour H. P. Duckwaiter.

I 1884 er der i protokollen en fortegnelse over 24 børn, 20 drenge og 4 piger, deraf 4 søskendepar. Børnenes alder har ved ankomsten på hjemmet været fra 1½ til 12 år. 16 af disse blev konfirmeret fra hjemmet, 3 er døde, intet om dødsårsag, 2 er rejst, 3 er der intet noteret om. 20 af disse børn er fra Lyngby sogn, 1 fra Ballerup, 1 Lille Værlose, 1 København og 1 fra Vangede.

Væver H. P. Duckwaiter har været en ordensmand. Regnskabsbøgerne fra hans tid er ført med megen nøjagtighed, ethvert nok så lille beløb er noteret med hver sin post i bogen, således persillefrø 10 øre o.s.v. Regnskabet, der altid passede på øre, er hver måned gennemgået og underskrevet af graver, sognerådsmedlem Anders Christensen, ikke at forveksle med dennes efterfølger Ole Christensen.

Af regnskabsbogen ses det, at en vaskekone i 1884 fik 1,50 kr. om dagen. Tjenestepigen fik 8,33 kr. om måneden = 99,96 kr. pr. år og plejefaderen og hustru tilsammen 16,67 kr. pr. måned = 200 kr. og 4 øre pr. år, samt alting frit. Til klædepenge er der pr. barn tildelt 1,50 kr. pr. måned.

Går vi i regnskabsbogen frem til 1897, der er det sidste år Duckwaiter har aflagt regnskab, idet han forlod hjemmet 30. april 1898, er tjenestepigens løn steget til 12,00 kr. pr. måned, medens vaskekonens og plejeforældrenes stadig er den samme. For hele året 1897 er der til hele hjemmets økonomi, fødevarer,

beklædning til børnene, lønninger, vask og rengøring m.m. anvendt 1.616 kr. og 75 øre; der var det år kun 9 børn på hjemmet. Til sammenligning tjener, at udgifterne på det nuværende Brede plejehjem i regnskabsåret 1960-61 har beløbet sig til 133.628 kr.; der har ganske vist da været dobbelt så mange børn på hjemmet. Pr. barn bliver det i 1897 180 kr. og i 1960-61 7.033 kr. pr. år.

Hvad købtes der af madvarer i 1897?

Det er tydeligt, at måltiderne først og fremmest har bestået af rugbrød og byggrød. Der er i dette år, hvor der kun var 9 børn på hjemmet i gennemsnit pr. måned købt

27 hele rugbrød à	0,48 kr.
20 u byggryn à	0,16 »
265 potter skummet mælk à	0,05 »
26 u oksekød à	0,36 »
4 gange 1/8 fj. øl à	0,70 »
14 u margarine à.....	0,55 »
16 u risengryn (julemåned) à ..	0,17 »
16 u klipfisk à	0,25 »
10 u sukker à	0,14 »
87 u flæsk à	0,43 »
24 potter petroleum à	0,13 »

Af andre fødevarer og priser på disse kan nævnes spegepølse 0,60 kr., ost 0,20 kr., flormel 0,12 kr. pr. u.

I december i anledning af julen er der købt lidt krydderier og 1 u rosiner til julebagning velsagtens, og som lidt ekstra juleknas er der købt for 1,50 kr. pebernødder (tidligere år kun for 1 kr.). Julegaver eller andre ting, udover de fastsatte 1,50 til tøj pr. barn pr. måned, er der intet sted nævnt noget om. Der er dog også købt kaffe. Alle steder, hvor der er købt 2 u kaffe à 1,20 kr., er der også købt 1 u cikorie à 0,28 kr.

H. Øhlers

Hygiejniske midler som f.eks. håndsæbe har ikke været brugt, det er i hvert fald ikke nævnt noget sted i regnskaberne. At skrive om varepriserne i sammenligning med i dag er overflødigt, de taler for sig selv.

En dag i 1897 er der med tilladelse brugt 10,00 kr. til en skovtur for børnene. Offerpenge til præsten for en konfirmation er betalt med 2,00 kr.

Den 30. april 1898 er der igen skiftet plejefader, idet Duckwaiter forlod stillingen efter 15 års tjeneste på hjemmet. Der må her være bortkommet en protokol, da der intet sted findes noget om plejefaderskiftet, ligesom der også mangler regnskabsbog for årene 1897-1909, men det oplyses, at nye plejeforældre er antagne.

De ny ansatte plejeforældre var et barnløst ægtepar, Peter Hansen og hustru Laurine. De var fra Uvelse ved Lyngby i Nordsjælland. Manden var skrædder af profession, de stammede begge fra mindre landbrugere. Det var nu afdøde proprietær E. Piper, ejer af Hummeltoftegården ved Frederiksdal, mangeårig landstingsmand, over hvem den kæmpemæssige mindesten ved Sorgenfri Slot er rejst, der var sognerådsformand i Lyngby. Hr. E. Piper var selv en meget beskeden og sparsommelig mand, og sparsommeligheden blev, som også tidligere, overført på børnehjemmet. Der blev derfor ansat et barnløst ægtepar fra landet, der ville nøjes med den lille løn 200 kr. årlig; at han var skrædder var praktisk, han skulle jo tjene noget ved siden af ved at sy tøj for fremmede. Hustruen Laurine Hansen var tidligere uddannet sy-pige og egnede sig derfor godt som plejemor på hjemmet til at sy og holde børnenes tøj i orden. Det må ellers siges om disse plejeforældre, at de absolut ingen forudsætninger havde for at opdrage børn, endsiges forældreløse børn, som vel i særlig grad trængte til kærlighed og omsorg for savn af forældre.

Om Peter Hansen må det siges, at han var en flink og skikkelig mand og også afholdt af børnene, men han var stærkt påvirket af

Brede Plejehjem. Øverst: Institutionen omkring 1900. Nederst: Det nuværende hjem, Villa Folevad.

sin kone og noget af en tøffelheld, om det så må siges. Hun klagede sig ofte over et dårligt hoved, der medførte, at hun kunne blive meget opfarende og hundsede noget med plejefar og børnene og kunne være meget streng.

Den før nævnte drengs forældre døde begge i en ung alder, hans far da drengen var ganske lille, og hans mor da han var 8 år. De var begge angrebet af en ondartet sygdom, og der var på den tid ikke den lægehjælp som nu. Hospitalerne var små og overfyldte, sanatorier fandtes ikke, hvorfor syge mennesker fik lov at ligge i deres senge og dø. Der var 5 søskende i hjemmet. De 2 ældste var piger på 17 og 15 år og 3 drenge på 13, 11 og 8 år. Efter moderens død blev børnene skilt fra hinanden, de 2 piger kom i pladser i huset, og af drengene kom den ældste til noget familie i Hillerød og senere i smedelære i Nordsjælland. Den næste kom i pleje hos en ældre skovløberfamilie i Nærum, og den yngste, der endnu ikke kunne gøre gavn, blev anbragt på Brede Plejehjem.

Han mindes afskeden fra hjemmet en kold januardag i 1898, og han husker, hvorledes hans store søster på 15 år, der var den sidste, der forlod hjemmet, formanede ham meget til altid at være en god dreng, og han mindes køreturen med hestevogn igennem Brede Alle, hvor han fik øje på Grundtvigs højskole, dengang en flot hvid bygning oppe på bakken mere synlig for trævæksten end nu. Han blev glad og troede, at det var der, han skulle være, men de kørte forbi og hen til det nærliggende meget beskedne, stråttækte hus, beliggende på hjørnet af Brede Alle og Møllevej (hulvejen kaldet).

Drengen fik en venlig modtagelse af plejeforældrene og 11 drenge, der stod udenfor døren og tog imod ham. Han var vist den første nye dreng, der kom i de nye plejeforældres tid. Det var en stor forandring for en lille spinkel 8-års dreng at blive flyttet fra hjem og søskende samt legekammeraterne til dette for børn

ukærlige hjem, kan man vel kun sige om det; han havde stor hjemve, og ofte tog gråden magten fra ham, og han listede ned i enden af en lang gang, hvor der var en slags garderobe, hvor han gemte sig for at kunne græde ud for sig selv.

Hvad fik børnene at spise? Her kan også kun henvises til nævntes erindringer, altså fra 1898. Hvorledes maden og plejeforældrene har været på hjemmet før den tid kender vedkommende ikke, men efter indkøbene af madvarer efter regnskabsbogen, har maden sikkert ikke været stort anderledes. Den vigtigste kost var byggryns-vandgrød med kogt varm skummet mælk på; dette fik børnene hver dag, både morgen og aften, undtagen var søndag aften, hvor de fik the og smørrebrød med margarine. Grøden blev kogt til en uge ad gangen i den store 18¹/₂ pots gryde, hvorfra den østes i de store grødfade. Det var ikke altid med glæde eller appetit børnene spiste denne grød, især sidst på ugen, når der havde dannet sig en tyk tør skorpe ovenpå, men de fik ikke andet, og da raske børn jo altid er sultne, gled den ned sammen med den varme mælk. Kælder til opbevaring af madvarer om sommeren var der ikke.

Måltidet indtoges i køkkenet, og børnene stod op og spiste langs det store hvidskurede køkkenbord, medens plejeforældrene og tjenestepigen sad ved et mindre bord. Kl. 12 middag spistes almindelig daglig middagsmad, ofte grød en gang til, vælling, gule ærter med skallerne i og flæsk uden kniv (brugtes aldrig), klipfisk og forskellige andre retter. Vedkommende husker, at byggrynsvælling og klipfisk var det han dårligst kunne lide; efter maden drak de vand fra vandspandene, alle af fælles øse.

Plejefar bad bordbøn før og efter middagsmåltidet, før end spisningen dette vers:

Velsign vort hus, velsign vort bord,
velsign den hele vide jord,
velsign os med din egen hånd
gudfader, søn og helligånd.

Amen.

og efter spisingen:

Tak gudfader, hvor du er god,
din miskundhed varer til evig tid.

Amen.

Der var ellers en ret stor spisestue med plads til, at alle kunne spise her, men det var selvfølgelig lettere og mere praktisk at spise i køkkenet, og desuden brugte plejeforældrene denne stue til deres private spisestue, (det var kun middagsmad de spiste sammen med børnene) og som plejemor også brugte som arbejdsrum ved syning og stopning m.m.; her var altid pænt og rent, det var kun ved højtider og ved særlige lejligheder som konfirmation, når børnene var i deres pæne tøj, at de fik lov at spise her.

Men dagens mest længselsfuldt ventede måltid var vesperkost kaldet (eftermiddagsmellemmad) kl. 16; dette bestod af 4 tykke halve stykker rugbrød med fedt og salt, aldrig pålæg på; disse 4 stk. fedtebrød sattes i stabler, en til hver, på en bakke på køkkenbordet uden nogen drikkelse til. Børnene opholdt sig især om vinteren ovenpå i et værelse kaldet værkstedet, hvor plejefar sad og skræddererede (om dette værelse senere). Når plejemor så råbte, at der var mad, stormede drengene som vilde nedad trappen for at få de tykkeste stykker; gik det for voldsomt til, blev plejemor ophidset og slog løs til højre og venstre for at få ro. Hver dreng tog så sin portion i hænderne og gik op på værkstedet igen med fedtemaderne, hvor de spistes stående eller gående rundt, hvis man ikke var så heldig, at få en siddeplads på slagbænken eller på et par taburetter, (de sidste der var tilbage af de forannævnt-

te), en siddeplads til hver var der ikke. Der gik drengene så rundt og fedtede med disse mader og tørrede fingrene af på tøjet. Disse fedtemader brugtes ofte som handelsvare, andre værditing havde de ikke at handle med, nogle var jo altid mere sultne end andre eller havde mere appetit. Der betaltes især med janter eller blyknapper, der var særlig eftertragtede. (Om knapperne senere). Medens spisningen og handelen gik for sig, sad plejefar og passede skrædderiet. Blev der for meget spektakel eller skænderi, måtte han rejse sig og lange et par lussinger ud til de mest højrøstede. Plejefar var som nævnt meget tålmodig og var også som tidligere bemærket afholdt af drengene. Han straffede sjældent hårdt, men kunne dog blive vred og bruge kæppen, en ca. alenlang bambusstok; en gang fik et par drenge klø af denne, fordi de havde taget lidt æbler i haven, nogle gange foretoges afstraffelsen om morgenen, inden drengene fik tøj på.

Dette rum på loftetagen var ca. 70-80 m³ stort. Børnene måtte som nævnt opholde sig her om dagen, når de ikke var ude at lege eller var på arbejde, ude eller hjemme. Oprindelig var der en meget større og pænere opholdsstue i stueetagen, men plejemors dårlige hoved kunne ikke holde spektaklet ud, hvorfor børnene måtte op på loftet eller værkstedet, hvor plejefar kunne holde lidt øje med, hvad der foregik. Det var dog mest om vinteren, de opholdt sig her.

I rummet befandt sig som før nævnt en gammel slagbænk og nogle få taburetter, et stort skrædderbord og et mindre bord, hvor nogle få kunne sidde og spille dam, skrive eller læse lidt lektier samt en gammel kakkellovn, hvor plejefars pressejern stod til varme. I gulvet, der sjældent blev vasket, kun fejtet, var der brede revner imellem brædderne, hvor støv og snavs samlede sig.

Den megen spisning af grød og rugbrød gjorde sin virkning i drengenes maver, hvor der udviklede sig uskyldige gasarter, der trængte på og skulle slippes ud, og gav sig ofte til kende ved

kendte lyde, de gik jo ikke altid på hosesokker, som man sagde. Atmosfæren kunne somme tider blive stram, og vinduer måtte op og de værste syndere sættes ud på loftet; om vinteren i kulde og mørke kunne det godt være en ret streng straf, især for mørkeræddede børn. Når børnene var alene eller i sengene om aftenen, var det til stor moro for alle, hvem der kunne levere den højeste af disse lyde; blev grineriet for meget, bankede plejemor på væggen og råbte, »kan vi så få ro«.

Lommetørklæder brugtes ikke; fedteri fra spisning, og hvad der kom fra næsen tørredes af med hånden eller på trøjeærmet, hvor der efterhånden samlede sig et tydeligt lag af ubestemmelig farve og konsistens.

Egentlig opdragelse fik børnene ikke udover det daglige arbejde. Drengene skulle jo selv gøre det grove arbejde som save og hugge brænde, grave haven, pumpe og bære vand ind fra brønden i store spande, ligesom bære brænde og koks og kul ind til kakkellovne og komfur. Ligeledes måtte drengene også tømme de tunge bøtter fra de udendørs bekvemmeligheder, det uappetlige indhold blev gravet ned i bunker i haven, ligeledes gødningen fra hønsehuset; ovenpå blev der så lagt kartofler, altid i det samme stykke jord.

Men foruden arbejdet på hjemmet gik drengene også på arbejde hos forskellige i omegnen; det var mest hos dyrlæge Hamann, tidligere ejer af Hotel Lyngby. Han drev, hvor nu Sorgenfriskolen og en del af Sorgenfri kirkegård ligger, et lille landbrug med 4 køer, hvor drengene lugede roer, tog kartofler op, plukkede æbler m.m. Senere overgik dette areal til sønnen, den kendte nu afdøde gartner Oscar Hamann. Også hos proprietær Myhre på Virumgård arbejdede drengene ved at samle sten af markerne, samle kartofler op m.m. Lønningen var 25 øre i timen, som drengene ikke fik lov til at beholde, men som gik i plejefars lomme, men vel også til hjælp til tøj. I Sorgenfri skov gik dren-

gene med en pose over skulderen og samlede papir op for samme løn. Ligeså hos fru Jutta Bojsen-Møller, den kendte kvindesagsforkæmper, på Grundtvigs højskole (nu overtaget af Frilandsmuseet), gik drengene til hånd; hun førte husholdningen for skolens elever, karle fra landet om vinteren og unge piger om sommeren. Hun havde en halv snes husholdningslever, som drengene hjalp med forskelligt, pumpe vand og bære ind til køkkenet, ligeså brænde og koks m.m. Her var 2 grise at gøre rent hos, ligeså i hønsehuset, tømme bølter, luge urtebede m.m.; her var det særlig eftertragtet at komme, for her vankede der kaffe og kage. Også hos afdøde forsøgsleder Karl A. Jørgensen på FDB's forsøgsgård på Højskolevej (nu Den blaa Fabrik) kom drengene; her plukkede de grøntsager og jordbær m.m. Ligeså på Frilandsmuseet – det var lige i sin vorden den gang – gik de daværende museumsassistent Ole Christensen, senere graver i Lyngby, til hånd med forskelligt. Bl.a. såede et par drenge i året ca. 1902 agern og skovnødder i plovfurer på skråningen vest for hulvejen ved den nu lukkede del af vejen. Det er nu de 60-årige egetræer, der står omkring det sted, hvor Frilandsmuseets stifter Bernhard Olsen's urne er gravsat, og hvor der også er rejst en mindesten over ham.

Hygiejnen på hjemmet var det også sløjt med; hvorledes den daglige vaskning foregik huskes ikke, men der var ingen vaskning af hænder før spisning. Det årlige julebad foregik i et vaskekar i det fælles brændsels- og vaskerum. Ved denne brugtes godt med grøn sæbe, der skulle skrap lud til skurvede hoveder sagdes der. Men der var også tid til leg. På legepladsen legedes de almindelige gamle børnelege, tagfat m.fl. og runddans med tjenestepigen når hun havde lidt frihed, også at spille pind og lege gemme var almindeligt. Men især om foråret var det mest spændende at spille klink eller kaste til streg eller bolle om janter (blyknapper) eller forskellige uniformsknapper, disse var særlig eftertragtede, de gjaldt alt efter arten for 4-8-16-32 og helt op til 64 janter for 1.

Det var enhver drengs stolthed at have en knapnose med mange knapper i, modsat pigernes nipsenålepuder.

Det hændte undertiden (dog sjældent) at en dreng lod sig friste af plejefars æske med blyknapper (bukseknapper); dette var der selvfølgelig streng tabu for, og det indbragte uvægerligt synderen en grundig omgang af kæppen. En anden morsom leg eller sport var at spille top; det var enhver drengs ønske at have en rigtig flyvetop, der kunne flyve eller hoppe langt for pisken; at trille med trillebånd var også en yndet leg, men disse lege egner sig ikke på vejene i vor tid med den store trafik.

Om sommeren løb eller gik drengene på deres bare ben ad de støvede veje igennem Virum for at bade i Furesøen; iøvrigt var der også et badested i Mølleåen lidt nord for Fuglevad Vandmølle; men da der her var ret dybt og ret stærk strøm, var det kun for de store drenge, der kunne svømme, at bade her. Om vinteren kørtes i slæde ned ad Møllebakken. I mangel af slæde kunne bruges et almindeligt stykke brædt, når banen var glat. Et par tøndestave bundet på træskoene med sejl garn måtte gøre det ud for ski, men også et par godt fladbundede træsko var gode at glide på.

Børnene sov i et fælles soverum – i de her omtalte år, var det udelukkende drenge, der var på hjemmet – hvor der stod 12 gamle jernsenge, vist de samme fra 1863; der var en kakkelovn, hvori der dog sjældent fyredes; ofte var det koldt, og de gamle slidte uldtæpper var der ikke megen varme i. På gulvet stod en almindelig blikspand til fælles nødtørft. Nattøj brugtes ikke og ej heller undertøj, en dreng, der var sengevæder, som det nu hedder så fint, måtte gå med den samme våde og snavsede skjorte ugen ud.

Om der var meget at bebrejde plejeforældrene, kan måske ikke siges; det var vel en gammel tradition, og de var vist ikke vant til andet; men om plejemor må det siges, at hun var proper med sig selv og deres private par stuer. Børnene var sjældent syge.

Fast lægetilsyn eller andet tilsyn forekom ikke. Lægen for hjemmet var dr. Brodersen, der boede på Jernbanevej og var en meget afholdt læge. Han var også forstander på den daværende søndagsskole, hvortil børnene gik hver søndag eftermiddag. Denne søndagsskole var i menighedshuset, der dengang lå, hvor de tidligere store gardinfabrikker ligger.

SKOLEGANG

Indtil omkring år 1900 gik børnene i den gamle Brede skole ved Brede Alle. Der var her 2 klasseværelser, ét til de større og ét til de mindre børn. Skolelæreren hed Skjoldager; der var også en lidt ældre frøken, navnet huskes ikke. Efter den tid kom børnene i Lyngby kommuneskole, den lå hvor Dansk Pose Industri (som benytter de gamle skolebygninger) nu ligger. Med lærdommen var det så som så. Det, drengene var mest optaget af, var frygt for spanskrøret, der brugtes flittigt. Vedkommende, der giver disse erindringer fra sin skoletid, siger, at spanskrøret var i brug næsten hver dag. Dette foregik ved katederet, medens de andre børn, piger og drenge, så derpå. Læreren tog drengens hoved imellem sine lår, og med den ene hånd strammede han drengens bukser, så de sad jævnt og glat, og slog så på halen og nedad lårene, så det svirpede; slog han rigtig hårdt, efterlod slagene lange blodunderløbne striber; også piger fik af spanskrøret på ryggen, dette var dog sjældent. Der var et par særlig vanskelige drenge, Anders og Hans hed de, som en lærer ikke kunne ordne alene, så måtte to lærere hjælpes ad, medens den ene holdt på drengen, kløede den anden løs på den arme dreng.

Der var særlig to lærere, der var slemme til at prygle, hr. Andersen, kaldet Stryge Anders, og Skjoldager, en broder til læreren på Brede skole. Men også skoleinspektør Fraas gav prygl. Om vinteren, når der var ild i kakkelovnen, hændte det, at en dreng, der ventede af spanskrøret, brændte dette i kakkelovnen, men

Fraas sagde så, ja, brænd i bare spanskkrøret, vi har flere af dem, og de koster kun 10 øre stykket.

Det erindres også, at et par gange, hvor pryglene havde været særlig hårde, gik alle børnene eller de fleste af dem i flok ned til præstegården, hvor den straffede dreng, der knapt kunne gå, måtte vise præsten, H. F. Rørdam, sin mishandlede hale; om der kom noget ud deraf huskes ikke.

Det var ikke underligt, at det under disse forhold ikke blev til så meget med lærdommen. De væsentligste fag var regning og skrivning samt danskbogen; desuden katekismussen og salmebogen, hvorfra skriftsteder og salmevers skulle læres og remses op udenad. Regning foregik med griffel og tavle. Når nogle af de dygtigste havde stykkerne rigtige, kom et nyt stykke for på den sorte tavle, inden de mindre dygtige var færdige. Disse fik på denne måde aldrig rigtig lært at regne. Når der skiftedes regnestykke spyttede man på tavlen og tørrede af med trøjeærmet. Børn fra de pænere hjem havde dog en lille svamp bundet i snor til tavlen. Skoletaske havde børnene fra hjemmet ikke. Tavlen og et par bøger havde man under armen eller under blusen, og et af de runde penalhuse med griffel og penneskaft i lommen.

Skolegangen ad Sorgenfrigårds nyanlagte veje kunne vinterdage være kold og blæsende; overfrakker havde børnene ikke, det kunne der ikke blive råd til af de 1,50 kr. pr. måned til tøj; sommetider gik de med hul i træskoene i sne og sjap.

Børnene blev på hjemmet til de blev konfirmeret, hvorefter de anbragtes i pladser, som regel hos landmænd i omegnen, eller der var nære slægtninge, der skaffede dem pladser. De, der kom til at bo i nærheden af hjemmet, søgte det ofte om søndage og ved højtiderne.

Plejeforældrene Peter Hansen og hustru holdt i 1923 25 års jubilæum på hjemmet og rejste derfra et par år senere i en alder af 73 og 71 år. Forholdene på hjemmet var i deres seneste år ble-

H. Øhlers

vet en del forbedret, men endnu i 1909 var plejeforældrenes løn stadig 200 kr. årlig. Pigelønnen var dog steget til 15,00 kr. månedlig, og beklædningspengene pr. barn steget med 25 øre pr. måned til 1,75 kr. Det månedlige budget var gennemsnitlig 209 kr. eller 2.500 kr. årlig for hjemmets samlede forbrug.

Men som årene og tiden gik, var huset og hjemmet i det hele taget for primitivt og uhygiejnisk til tidens krav, og da huset og pladsen var for lille til forbedringer eller udvidelse, søgte sognerådet i 1929 ifølge nedenstående ansøgning legatbestyrelsen om tilladelse til flytning af hjemmet til den nærliggende Villa Folevad, der egnede sig ret godt til formålet. Som det også ses i nedenstående svar til sognerådet, gav legatbestyrelsen sin tilladelse på de betingelser, der er angivet heri, hvorefter hjemmet flyttedes i 1930 til sin nuværende beliggenhed, hvor det stadig drives af Lyngby-Taarbæk kommune.

Da hjemmet stiftedes den 9. maj 1863, har det altså i maj 1963 haft 100 års jubilæum. (Dette fejredes under beskedne former, men også med gaver til børnene).

Ved et besøg på hjemmet i foråret 1962, konstaterede undertegnede de gode forhold, der hersker på hjemmet. De fleste af børnene er mindre og under skolealderen og er der kun midlertidigt under moderens sygdom, hospitalsophold og andre vanskeligheder i hjemmet. Det må derfor siges, at det er af stor betydning, at der findes et sådant hjem, hvor børnene under kyndig ledelse passes under fuldt ud hygiejniske forhold. Det var en fornøjelse ved besøget at høre og se og tale og lege lidt med de mange sunde børn og se deres tumlen rundt i legestuerne med det forskellige underholdende legetøj, alt under ledelse af den dygtige og af børnene afholdte plejemor, frk. Edith Lam, der nu har ledet hjemmet i 22 år bistået af sin hjælperske, frk. Ingeborg Larsen, der har været der i lige så mange år, og nogle unge barneplejersker og husmedhjælpere.

Men det må også siges, at hjemmet nu efter 33 års brug i dette hus, der ikke er bygget til dette formål, nu er for umoderne efter tidens krav, der er for mange små rum, trapper og krinkelkroge.

A F S K R I F T

af fundatsen for Brede Plejehjem

VI FREDERIK DEN SYVENDE, *af Guds Naade Konge til Danmark, De Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsteen, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg*

gjøre vitterligt: At eftersom for Os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begjært vor Allerhøjeste Confirmation paa den in originali herved hæftet Fundats for en af Os elskelig vor Agent Julius Emil Modeweg og Hustru Anna Elisabeth, født Gudmann, under Navn af »Brede Plejehuus« i Ejendommen Matr. Nr. 2 a paa Brede Grund i Lundtofte By, Lyngby Sogn under Kjøbenhavns Amt udi vort Land Sjælland oprettede Stiftelse for 12 til 18 Børn af begge Kjøen, hvis Forsørgelse paahviler Lyngby Sogns Commune, saa ville Vi allernaadigst have forbemeldte Fundats udi alle dens Ord, Clausuler og Punkter konfirmeret og stadfæstet, ligesom Vi og herved confirmerer og stadfæste samme.

Forbydende alle og enhver imod det, som foreskrevet staar, hinder at gjøre.

Givet i Vor Kongelige Recidensstad Kjøbenhavn, den 18 Mai 1863.

Under Vort Kongelige Segl

(L.S.)

Efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befaling

Orla Lehmann

/ Lyngbye.

H. Øhlers

Confirmation

paa

Fundats for en af Agent J.E. Modeweg og Hustru, under Navn af Brede Plejehuus oprettet Stiftelse for 12 til 18 Børn af begge Kjøen, hvis Forsørgelse paahviler Lyngby Sogns Commune.

FUNDATS FOR BREDE PLEIEHUUS

I Forventning af allerhøjeste Confirmation have vi, Agent Julius Emil Modeweg og Hustru, Anna Elisabet, fød Gudmann, oprettet nedenstaaende Fundats for den af os til Lyngby Sogns Commune til en Pleiestiftelse skiænket Eiendom paa Brede Grund Matr. Nr. 2 a i Lundtofte By, Lyngby Sogn, bestaaende af et Huus med Have samt Meubler og Inventarium:

§ 1

Bemeldte Eiendom, dens Have, Muur og nagelfaste Appertinenter, saaledes som den ved Skjødet af Dags Dato er skjænket til Lyngby Sogns Commune, skal under Navnet af Brede Pleiehuus stedse anvendes til Pleiehuus for 12 à 18 Børn af begge Kjøen, hvis Forsørgelse paahviler Communen og som have fyldt det andet Aar. Den skal, tillige med Meubler og Inventarium, stedse vedligeholdes i god og forsvarlig Stand, hvilken Vedligeholdelse saalænge een af os er i live og ønsker at have Overbestyrelsen, bekostes af os, men efter den Tid, af Sognet, der tillige, fra samme Tid, udreder Skatter og Afgifter samt Assurance og det i §§ 2 og 3 nævnte Brændsel eller Vederlag.

§ 2

Den umiddelbare Bestyrelse af Stiftelsen overdrages en Familie, der foruden den ugentlige Betaling for hvert Barn, erholder en fast aarlig Løn af Eet Hundrede Rigsdaler samt fri Bolig og

Brændsel eller Vederlag derfor, og da det ikke vilde være ønskeligt at denne Familie var henvist alene til at leve af de den tilstaaede Emulumenter, bør der fortrinsvis vælges en flittig Haandværker og er der i Eiendommen indrømmet Ham et Værksted til hans Bedrivt foruden den fornødne Bolig. For det Bestyreren til sagte Vederlag, bekoster Han, efter nærmere Overenskomst med Overbestyrelsen, Børnenes Underhold, Opdragelse og Beklædning, ligesom han og Kone i det hele taget, træder Dem i Forældres Sted i Henseende til Forsørgelsespligten, saalænge de befinde sig i Stiftelsen.

§ 3

Saalænge vi leve og have Overbestyrelsen, vælge vi Bestyreren, der selvfølgelig kan opsiges med kort Varsel; men naar vi begge ere afgaaede ved Døden eller have frasagt os Overbestyrelsen, vælges han af Sogneforstanderskabets Formand og af Lyngby Sognepræst. Vi besørge endvidere, saalænge vi have Overbestyrelsen, det fornødne Brændsel til Anstalten eller betale istedet derfor til Bestyreren 40 Rdl. er fyrgetyve Rigsdaler Rgsmt. hvert Aar. Den fastsatte aarlige Løn af Eet Hundrede Rigsdaler Rgsmt. betale vi Bestyreren saalænge vi leve og Stiftelsen bestaaer, men efter vor Død bliver en Capital af 2500 R er fem og tyve Hundrede Rigsdaler Rgsmt. at indbetale i vedkommende Overformynderie, hvoraf Renten skal anvendes til Udredelse af Lønnen.

§ 4

Communen er forpligtet til stedse at anbringe 12 Børn, der have opnaaet 2 Aars Alderen, forsaauidt der paahviler Forpligtelse til at forsørge et saadant Antal og at lade dem forblive i Stiftelsen, indtil deres Confirmation eller til de udskrives af Skolen, selvfølgelig under Forudsætning, at Communens Forsørgelsespligt vedvarer, og betaler den da for hvert Barn 1 R skriver Een Rigsdaler Rgsmt. ugentlig, som erlægges til Bestyreren.

Angaaende Børnenes Forbliven i Anstalten indtil Confirmation, da kan heri ske Forandring efter nærmere Overenskomst og med Bestyrerens Samtykke. Skulde Communen ikke opfylde de forestaaende Forpligtelser, enten ved at lade Eiendommen eller Inventariet forfalde eller ophøre at anbringe det foreskrevne Antal Børn i Stiftelsen, skjøndt den er forpligtet at forsørge et saadant Antal Børn som foreskrevet, eller undlade at erlægge den fastsatte Betaling, da falder Eiendommen med Meubler, Inventarium samt den til Bestyreren udsatte Capital uopholdelig tilbage til den daværende Eier af Brede og er han selvfølgelig stedse berettiget til at kontrollere Opfyldelsen af Communens Forpligtelser. Hvorvidt den har holdt sig nærværende Fundatses Bestemmelser efterrettelig, hvilket i Tilfælde af Meningsforskjellighed afgøres ved en Kjendelse af Sjællands Stiftamtmand og som skal være uappellabel.

Brede, d. 9. Mai 1863.

J. E. Modeweg

A. E. Modeweg
født Gudmann.

Til vitterlighed

E. M. Bache

T. H. Burmeister.

A F S K R I F T

Lyngby-Taarbæk Sogneraad

T. 162/29.

den 18^e Juni 1929.

Under Henvisning til Samtale mellem Herr Direktør Wm. Hansen og undertegnede Sogneraadsformand skal man herved tillade sig at meddele, at Sogneraadet omgaas med Planer om at foretage Udvidelse og Modernisering af Brede Plejehjem, som efter de Krav, som for Tiden stilles til Børnehjem, ikke er tidssvarende. Der aabner sig nu en Mulighed; i Stedet for at foretage noget ved Plejehjemmet at erhverve den Fabrikant Johs. Barding tilhørende

Brede Plejehjem

Ejendom, Villa »Folevad«, hvilken Ejendom egner sig fortræffeligt til Indretning af Børnehjem. Sogneraadet kan tænke sig Muligheden af at købe denne Ejendom og henflytte Brede Plejehjem dertil, men det maa være en Forudsætning for denne Ordning, at Sogneraadet ikke derved fortaber den det ved Gavebrev af 9^e Maj 1863 fra Fabrikant I. C. Modeweg og Hustru tillagte Ret til vedblivende at bevare Brede Plejehjem med tilhørende Kapital for Kommunen.

Saaframt Fabrikant Bardings Ejendom erhverves til fremtidigt Plejehjem, er det Hensigten at indrette det nuværende Plejehjem til Beboelseslejlighed for nogle af de mange Husvilde Familier, som Sogneraadet skal skaffe Lejlighed til, eller eventuelt til Aldersrentenydere.

I denne Anledning skal man herved tillade sig at forespørge, om det ærede Selskab kan tiltræde at Brede Plejehjem vedblivende forbliver i Kommunens Eje i Tilfælde af, at Villa »Folevad« indrettes til Børnehjem.

Af Hensyn til at Sagen skal afgøres i en meget nær Fremtid, vil man sætte Pris paa, at modtage det ærede Selskabs Svar snarest belejligt, idet man skal tilføje, at Sogneraadet, hvis det maatte ønskes, er villig til at optage mundtlige Forhandlinger.

sign. Ingv. Nørgaard.

København K., den 28. Juni 1929.

Ref. Nr. Journ. Nr. T. 162/29.

I Anledning af Sogneraadets ærede Skrivelse af 18. ds. og under Henviisning til Samtale med Herr Sogneraadets formand Nørgaard og Herr Kontorchef Rydahl vedrørende Planerne angaaende Brede Plejehjem tillader vi os herved at meddele, at Selskabet for sit Vedkommende som Ejer af Brede ikke vil have noget at indvende mod, at Plejehjemmet overflyttes til Villa »Folevad«, dog at

H. Øhlers

Selskabet mener at burde stille som Betingelse, at det nye Plejehjem kommer til fremtidig at bære Navnet »Brede Plejehjem«, og at det nuværende Brede Plejehjem fortsat tilhører Kommunen og anvendes paa en Maade, der falder i Traad med den Anvendelse, som Legatstifteren i sin Tid har haft for Øje ved Plejehjemmets Oprettelse f.Ex. til Bolig for Aldersrentenydere, husvilde eller lignende. Under disse Betingelser kan Selskabet for sit Vedkommende tiltræde det ærede Sogneraads Plan om Flytning af Plejehjemmet og bifalde, at Legatkapitalen fortsat anvendes i Forbindelse med det nye Plejehjem.

For en Ordens Skyld bemærker vi, at dette Samtykke bør betragtes som en Tilføjelse til Fundatsens Bestemmelser, der iøvrigt forbliver gældende, saaledes at navnlig ogsaa Bestemmelsen i Fundatsens § 4 om Følgerne af eventuel Overtrædelse af Kommunens Forpligtelser og Ret for Ejeren af Brede til Kontrol med Overholdelsen af Fundatsens Bestemmelser, saaledes som disse ændres ved nærværende Tilsagn, opretholdes.

Vi beder det ærede Sogneraad godhedsfuldt meddele os, om man er enig i foranstaaende.

Med Højagtelse

I Bestyrelsen for I. C. Modeweg & Søn A/S

K. Nielsen.
H. Vindem.
M. Malowen.

Begivenheder omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

A F M A R I E L O U I S E U S S I N G

Som jeg tidligere har fortalt i *Lyngby-Bogen* 1962, var min mor sygeplejerske på *Kjøbenhavns Amts Sygehus* ved *Lyngby* omkring århundredskiftet. Min mor, der dengang hed *Anna Krag*, kom dertil i 1897 – samme år som Gentofte-ulykken indtraf – og blev straks hvirvlet ind i store dramatiske begivenheder. For en lille ung pige, der var vant til et stille liv som sygeplejerske i en mindre købstad som Ringkjøbing, hvor det daglige arbejde gik støt fra hånden i et sindigt jysk tempo, måtte Gentofte-ulykken og dens efterdønninger virke som en sjælsrystelse. På Ringkjøbing Sygehus hørte alvorlige sygdomstilfælde til sjældenhederne, mange patienter var der jo ikke, og på de travleste dage på operationsstuen var det ikke ualmindeligt, at man kun »klippede« mandler på hele familier, der i sluttet trop kom ind fra Holmsland. Havgusen var slem mod befolkningens halse, og disse kunne ordnes i flæng på bestemte dage, således som vi nu indkaldes til vaccination.

Den dag i dag tænker gamle folk i Lyngby med gru tilbage på, hvordan de oplevede Danmarks største og alvorligste togkatastrofe ved Gentofte, hvor 40 mennesker blev dræbt og 140 såredes. En skøn sommeraften den 11. juli, der var en søndag, sad dr. *Johan Lemche* og hans frue, den senere forfatterinde *Gyrithe Lemche*, med deres gæster i haven til Gl. Rustenborg (nu bibliotekshaven, Rustenborgvej 1). I samtalens løb veksledes småbemærkninger om, hvor vidunderlig roligt, der pludseligt blev, efter

Marie Louise Ussing

at støjen fra kroen i nærheden var stilnet af. Først nu kunne man nyde den dejlige aften i fulde drag, efter at alle skovgæster var brudt op for at nå toget til København. *Magasin du Nord* havde haft personaleudflugt til Lyngby, og man havde nydt den medbragte aftensmad i Rustenborg krohave i de små lysthuse. Disse lå, hvor nu den nye bebyggelse skyder op på hotel Rustenborgs grund, og kun den smalle fæstningskanal skilte dem fra Gl. Rustenborg.

Da dr. Lemche var jernbanelæge, var han den første i Lyngby, der blev kaldt til ulykkesstedet. Han tog af sted over hals og hoved, men nåede dog i skyndingen at få en kollega med, og sammen fik de vognmand *Hans Chr. Petersen* til at køre for sig. Han havde sin bolig og forretning på Engelsborgvej 3 og 5 (nu Bagsværdvej 3 og 5, idet denne vej førtes igennem til Jernbanevej 1908). Vognmand Petersens datter, fru *Nina Mikkelsen* bor stadig i sit barndomshjem nr. 5, og der hvor blomsterhaven og verandaen nu er, var der dengang vognporte og stalde til de mange heste. På vejen forsynede de to læger sig med så mange smertestillende midler og forbindssager fra Lyngby Apotek, som det nu lod sig gøre. Rygtet om ulykken var da allerede ude over hele byen, og mange tog af sted for at hjælpe de tilskadedkomne. Da lægerne nåede Gentofte, mødte der dem et frygteligt syn.

Dr. *Johannes Brodersen* fik meget sent besked om katastrofen, vel nok fordi han var på sygebesøg, da man alarmerede de andre læger i byen. Han tog dog alligevel af sted for at se, om der endnu var hjælp behov, men fandt, da han var blevet kørt til ulykkesstedet på *draisine*, kun to små barnelig uden hoveder. De lå der helt for sig selv mellem sporene i deres hvide søndagskjoler med røde skærf; thi alle andre lig og tilskadedkomne var bragt bort. Dr. Brodersen havde to småpiger, der brugte samme slags kjoler med skærf som de dræbte børn og var på alder med disse, og da han kom hjem og så sine egne sove fredeligt i deres senge, satte han sig

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

ganske fortabt ned og græd. Hans større børn havde aldrig før set ham græde, og de forstod heraf, at han måtte have været ude for en rystende oplevelse. Baneformand *Ferdinand Olsen* var en af de mænd, der hurtigt skaffede hjælp til de forulykkede. Han var fader til fru *Jensine Ludvigsen* og morfader til togfører *Ejler Ludvigsen*, der begge er hjemmehørende i Lyngby. Familien Olsen boede på den tid på Jernbanebakken i banehuset nr. 7. Det blev først for nylig revet ned. Der henvendte en ung ukendt læge sig lige efter ulykkesbudskabet og bad straks om at måtte blive kørt på draisine ad banelinien til Gentofte. Han boede ikke i Lyngby, men havde antagelig også været på skovtur herude. Ferdinand Olsen kørte selv draisinen og glemte aldrig ulykkesstedet med de mange tilskadekomne unge piger. Deres hvide sommerkjoler var vædet af blod, og hele sit liv kunne han ikke frigøre sig fra den dystre oplevelse, ofte fornam han senere hen de såredes skrig og jamren.

Ferdinand Olsen var fra Virum, og som skoledreng stod han den 9. juni 1864 på Kirkestien mellem Virum og Lyngby med sine kammerater og så det første tog fra Kjøbenhavn til Helsingør køre forbi. Det var en stor begivenhed, og lærer *Søren Jensen Hammelev* havde givet skolen fri i dagens anledning. I Ferdinand Olsens barndom gik der tre tog om dagen i hver retning på Nordbanen. Dagen før var denne blevet indviet med kong *Christian IX*, dronning *Louise*, kronprins *Frederik* og prinsesse *Dagmar* som festlighedernes hovedpersoner. Ikke mindst prinsessen vakte opmærksomhed ved denne lejlighed, og man talte om hendes forestående forlovelse med den russiske storfyrst-tronfølger, den unge *Nicolaj*. Det uofficielle tog med de kongelige og de forskellige myndigheder, som skulle åbne banen til Helsingør, afgik fra Kjøbenhavn kl. 11.45 og standsede ved alle mellemstationer på linien, overalt hilst af den lokale befolkning, og først kl. 3 om eftermiddagen nåede toget Helsingør, hvor det blev modtaget af en uover-

skuelig menneskemængde samt mødt med kanonsalut fra 8 krigsskibe af østersøeskadren, der lå opankret i Hornbækbugten. Ved festmiddagen udtalte kongen: »Dette Arbejdes Udførelse midt under en Krig paa Liv og Død er et Tegn paa Landets Kraft og Velstand«! På det tidspunkt var der stilstand i krigen, som afsluttedes i oktober. Før 1864 måtte man tage med klampenborgtoget fra Klampenborg Station i Kjøbenhavn og skifte i Hellerup, når man skulle til Lyngby, som dengang var endestation; til gengæld gik nogle af klampenborgtogene via Lyngby. Man kan på en plakat fra den tid læse: »Togene til Klampenborg Søndag, Tirsdag, Onsdag og Fredag Aftener gaar først til Lyngby og strax derefter tilbage over Hellerup til Klampenborg. Passagerer, som paa de sidstnævnte Aftener ville benytte toget til Charlottenlund eller Klampenborg, maa derfor enten vente i Hellerup, indtil Toget vender tilbage dertil fra Lyngby eller gjøre Rejsen frem og tilbage mellem Hellerup og Lyngby«.

På Lyngby Sygehus havde man i hast gjort i stand til at modtage ofrene fra ulykken, og allerede tidligt på formiddagen lige efter nattens uhyggelige hændelser kom prinsesse *Marie* fra Bernstorff Slot for at se til de tilskadekomne. En sygeplejerske, der ikke kendte prinsessen, affærdigede hende kort og godt på sit klingende jyske med: »Her er ikke besøgstid nu, og patienterne fra ulykken skal have ro.« Da prinsessen beskedent vendte sig om for at gå, kom en læge ud fra en af sygestuerne. Han kendte hende af udseende og reddede situationen. Med mange undskyldninger til prinsessen fik han ført hende til de tilskadekomne og ledsagede hende på afdelingerne, og prinsessen forhørte sig nøje om alle enkeltheder ved ulykken. Der var især en ung mand, der var ilde tilredt, og man havde besluttet at amputere hans ene ben. Han havde haft plads sammen med sin kæreste i den bageste vogn i det holdende tog på Gentofte Station, da toget fra Helsingør kørte ind i dette. Hun blev dræbt på stedet, og han blev hårdt såret.

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

Prinsessen gjorde alt for at trøste ham og spurgte, hvad hun kunne gøre for ham. Han bad nu så mindeligt, om han måtte beholde sit ben, og – så havde han et ønske – nemlig: »Om prinsessen ikke nok ville hjælpe ham til en uddannelse som sanger?« Det havde altid været hans højeste og mest brændende ønske at blive sanger; men han havde aldrig haft råd til at tage undervisning. Han var netop på skovtur med sangforeningen »Arion«, da ulykken skete. Han var skrædder og boede i Sølvgade. Han hed *Marcus Freuler*, og hans fader var i sin tid kommet her til Danmark fra Schweiz. Prinsesse Marie skaffede ham legater og sørgede for, da han blev rask, at han fik den kendte sangpædagog *Vilhelm Rosenberg* til lærer. Denne tilligemed *V. E. Bielefeldt*, sanglærer ved Hornemans Musikinstitut, tog sig af ham, og de blev enige om at uddanne ham, da han som tenor havde mange muligheder. Han kaldte sig herefter *Max Freuler*, blev snart kendt under dette sit kunstnernavn, og virkede som koncertsanger og kordirigent til sin død i 1952. På kvindeafdelingen lå der en ung pige, som også var kommet til skade ved Gentofte-ulykken. Hun havde ejendommeligt nok en særpræget sangstemme, lige så lys som Max Freulers, og efterhånden som disse to sangere fik det bedre, og deres situation afklaredes, underholdt de patienterne på sygestuerne med deres smukke sang.

Prinsesse *Marie*, der var gift med prins *Valdemar*, yngste søn af kong Christian IX og dronning Louise, kom ofte på Lyngby Sygehus, hun boede jo lige i nærheden på Bernstorff Slot. Når hun kom ridende, følte hun sig så bekendt med forholdene på sygehuset og førte sig så naturligt, at hun red om bag i gården, hvor hun holdt sin hest an og ventede, indtil man havde fået øje på hende og kunne komme ud og hjælpe hende at stige ned. Det var karakteristisk for hende, at hun aldrig red op foran hovedtrappen. Det hændte ikke så sjældent, at hun tog sine børn med sig på rideturen; men somme tider tog hun dem også med i vogn, som hun selv

Marie Louise Ussing

kørte. Sådanne besøg så patienterne hen til med den største forventning. De kongelige fra Bernstorff var livlige og hjertelige, og den søde, usnobbede prinsesse var meget afholdt. Når den russiske kejserinde Dagmar var på besøg hos sine forældre, det gamle kongepar Christian IX og dronning Louise, som havde forlagt residensen til Bernstorff Slot om sommeren, hændte det, at også hun aflagde en visit nu og da. Enkelte gange var den gamle kongemed, og naturligvis var det en begivenhed. For min mor, der aldrig tidligere var vant til at se de kongelige på så nært hold, var det overvældende at stå over for den fine og elskelige konge.

Så mærkeligt som det nu kan gå, sad storfyrstinde *Olga* af Rusland, kejserinde Dagmars datter, 31 år derefter, juleaften 1929, ved min fars sygeseng, i den samme stue 4 på Lyngby Sygehus, hvor han blev indlagt i 1898 efter et ulykkestilfælde. Storfyrstinden havde bragt en julegave med til min far, et billede af kong Christian IX. Hendes moder havde fået det af sin fader, kongen, der havde bragt det med fra København til St. Petersborg i november 1894 på sin rejse til Rusland i anledning af sin svigersøn, kejser Alexander III's begravelse og sin dattersøn Nicolaus II's bryllup – Nicolaus havde bestøget tronen ved faderens død; men kroningen fandt først sted i maj 1896 – siden da havde dette billede stået på kejserindens skrivebord i Anitschkowpalæet og Vinterpaladset, og hun tog det endog altid med sig, når hun forlagde residensen til sine slotte, Gatschina, Peterhof eller Livadia. Men efter at kejserinden havde taget ophold i Danmark, havde det haft sin plads i hendes dagligstue på Hvidøre Slot. Det lille fotografi af Christian IX i en ramme af wienerbronze var belagt med farver af storfyrstinde Olga selv, da hun endnu var barn. Hun blev født i 1882 på Peterhof, den kejserlige families sommerslot, uddannede sig senere til malerinde og udstillede her i Danmark på Charlottenborg som elev af P. Mønsted. Min far var meget syg, og denne juleaften blev hans sidste. Jeg husker, hvor betaget jeg

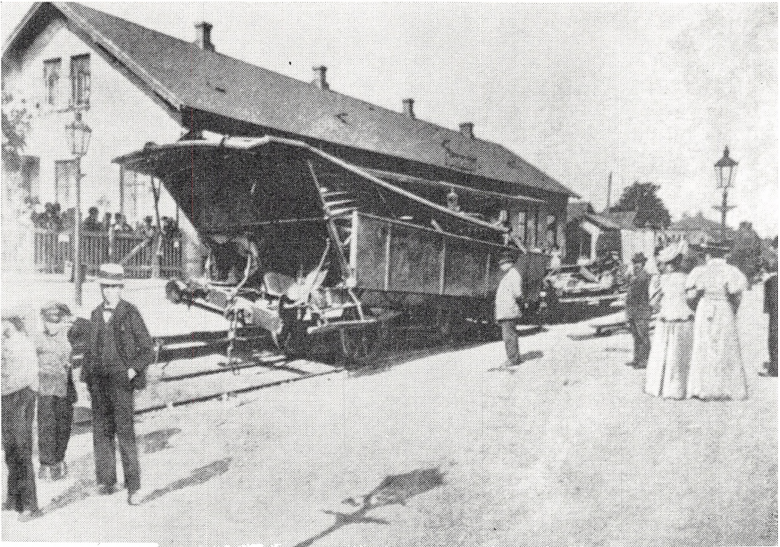
Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

var ved at se hans glæde og taknemmelighed over at få lov til at eje dette klenodie, som havde haft sin plads i kejserlige og kongelige paladser, og hvor rørt han var over, at storfyrstinden på en juleaften tog den lange vej fra Ballerup, hvor hun boede, for at kunne aflevere sin gave personligt til min far og sidde en stund ved hans sygeseng. Jeg lyttede til, hvordan mine forældre denne juleaften genoplevede tiden på Lyngby Sygehus i halvfemserne, da storfyrstinde Olgas bedsteforældre, det gamle kongepar, kom der, og jeg så, hvor glad hun blev ved at høre derom. Ingen havde vist dengang kunnet forestille sig, allermindst det gamle kongepar, at deres datter og datterdatter skulle blive nødt til at bosætte sig i Danmark, og kong Christian IX havde nok heller ikke kunnet tænke sig, da han besøgte Lyngby Sygehus, at hans russiske datterdatter engang ud i fremtiden ville sidde der ved en sygeseng på en juleaften.

Sygehuset var blevet bygget i 1891 og var således nyt og moderne indrettet. Prinsessen af *Wales*, den senere dronning *Alexandra* af England, fulgte med i dets drift ligesom kejserinde *Dagmar*, og de to søstre fik mange impulser og ideer, som de førte ud i livet i deres respektive lande, hvor de øvede megen velgørenhed og gjorde et stort arbejde for at højne hospitalernes standard. De glædede sig altid til at komme tilbage til Lyngby Sygehus for med sygehusforvalteren at drøfte de erfaringer, de havde gjort, mens de var borte fra Danmark; og gennemprøvet materiel fik de magen til og sørgede for at få det sendt til England og Rusland. Dronning *Olga*, hellenernes dronning, var også optaget af at forbedre hospitalsforholdene i Grækenland. I Athen var der blevet bygget et sygehus i 1884; men det var ikke tidssvarende, så hun tænkte på at udvide det, og ydermere havde hun planer om selv at lade opføre et hospital på samme sted. Hun kom derfor til Lyngby Sygehus og bad om en tegning af dette, som hun gennemgik til de mindste enkeltheder, og herefter kom hun der ofte. Det

Marie Louise Ussing

blev ikke til nogen kort visit, når dronningen af Grækenland sad i sygehusforvalter *Marius Sanders* lejlighed på 1. sal og talte med ham og fru *Marie Sander*, mens alle detaljer om sygehuset blev hende forklaret. (Dronning Olgas hospital i Athen, Evangelismos, som først blev bygget færdigt i 1927, et år efter hendes død, virker monumentalt ved sit hvide marmor, og det er nu for os interessant at tænke på, at dets inderste kerne er bygget efter den plan, som vi kender fra vort dengang så meget mindre, landlige sygehus her i Lyngby.) Mange år senere sendte dronningen græske sygeplejeelever til Danmark, for at de kunne få en grundig uddannelse til fremtidige stillinger i Grækenland, og nogle af dem kom til at holde så meget af vort land, at de bor her endnu; en af dem, fru *Marie Theresia Fetzi*, blev endda dansk ved at indgå ægteskab heroppe. Dronning Olga var storfyrstinde af Rusland, som datter af storfyrst *Konstantin*. Hun blev kong Christian IX's svigerdatter, da hun blev gift med kong *Georg I* af Grækenland, næstældste søn af kongen og dronning Louise. Dronning Olga var meget mild og venlig og havde et yndigt smil. Da hun hørte, at forvalterens havde mistet en lille pige af difteritis, gik det hende meget nær til hjerte, og hun blev og talte længe med dem for at vise dem sin deltagelse, og de følte det, som om hun var deres ven og forstod deres sorg. Dronning Olga havde selv otte børn og havde også mistet en lille pige, kun et halvt år gammel. Hun hed *Olga* som sin moder. Den lille prinsesse, der blev født i 1880, ligger begravet i slotsparken til det græske slot Tatoi under et bøgetræ, som kong Georg I hentede fra Danmark og lod plante der. På hendes grav står: »Lader de små børn komme til mig«. Det lille spæde træ fra dengang blev i tidernes løb til en kæmpebøg, der har bredt sine grene ud over den græske kongefamilies gravsteder; disse er omgivet af højder med bevoksninger af gran. Landsbyen, hvor slottet ligger hedder Dekhelia, men kaldes Tatoi efter en albaner, der også er begravet der. Difteritis var en almindelig syg-

Ce 1335 efter Gentoft-ulykken. Da det ikke kunne betale sig at reparere denne vogn (tara 9900 kg), bestiltes straks en anden vogn, der også fik nummeret 1335. Det er et særsyn indenfor De Danske Statsbaner, at der har eksisteret to vogne med samme nummer. De blev begge bygget på »Strømmen« i Oslo, den molesterede i 1896 og den nye i 1898. Disse åbne personvogne, populært kaldet »Skovvognene«, fik allerede elektrisk belysning i 1897, året for togkatastrofen.

PLANCHE 7

Kong Frederik VIII og kronprins Christian.
(Fra dronning Alexandrines fotografialbum.)

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

dom i halvfemserne, og dødeligheden var stor blandt småbørn, da man endnu ikke var nået ret langt med at fremstille serum; Statens Seruminstitut blev først oprettet 1901. Forvalter Sanders yngste datter *Ingrid* var gået i skole om morgenen tilsyneladende uden at fejle noget, – hun var elev i frk. *Marie Hansens* Institut, Sorgenfrivej 4 – men kom syg hjem og blev straks indlagt på isolationsstuen på sygehuset, hvor hun døde et par dage efter.

Der var ikke nogen egentlig overlæge på Lyngby Sygehus; men distriktslægen, dr. med. *Johan Gottlob Ditlevsen*, havde overopsyn med det og ansvaret for det daglige arbejde. Foruden distriktslægen havde byens andre læger deres gang på amtssygehuset, således også den unge læge dr. Johan Lemche. I alt det sørgelige, som nu kunne hænde på et sådant sted, var han til stor opmuntring både for patienter og sygeplejersker. På de dage, hvor der ikke krævedes en særlig alvorlig indsats, kunne han være drenget kåd, og så var der liv og glade dage. Han var aldrig højtidelig og meldte sig ikke til tjeneste, når han kom; men hørte man et eller andet sted fra, f.eks. på laboratoriet, en svulstig arie af »Bajadser« eller »Faust« smelde ud i rummet, så vidste man, at den unge doktor den dag var i sit es; muligvis havde han fundet den bakterie, han var på jagt efter. Dr. Lemche var en strålende og inspirerende medarbejder, som min mor satte meget højt, derfor gjorde det et dybt indtryk på hende så vel som på alle andre på sygehuset, da han selv måtte gå den tunge gang derud med sin lille *Vibeke*, der kun var to år gammel. Hun var også et af de mange børn, der havde fået difteritis, og det blev nødvendigt at operere hende for *croup* (en dybtsiddende difteritis, som angreb struben og stemmebåndene. Der opstod åndedrætsbesvær, børnene blev blå i ansigtet og måtte sidde op med bagoverbøjjet hoved for ikke at kvæles. Jo mindre børnene var, jo mere alvorlig var tilstanden. Man måtte ofte forsøge »luftrørssnit« med indførelse af en kanyle for at undgå kvælning). Min mor, der assisterede ved

Marie Louise Ussing

operationsbordet, bar hende derfra til sygestuen, hvor fru Lemche var dybt nedbøjet ved at se sit lidende barn, og lige til den lille piges død nogle dage efter, den 3. marts 1898, var min mor hos hende og plejede hende sammen med de bedrøvede forældre. Denne hændelse bandt ligesom et usynligt bånd mellem lægefamilien og min mor, og da hun blev gift, valgte mine forældre, som naturligt var, dr. Lemche til deres huslæge. Han blev i vort hjem som i så mange andre Lyngby-hjem dets gode støtte og ven, så længe han levede. På sin side opfordrede fru Lemche min mor til at gå ind i »Dansk Kvindesamfund«, da Lyngbykredsen blev stiftet. Men den lille Vibekes død skulle også komme til at betyde en kursændring i lægefamilien, som måtte gennem en svær krise. Man kan måske udtrykke det sådan, at uden denne sorg havde Kongens Lyngby sikkert ikke fået sin meget betydelige forfatterinde. Fru Lemche var så medtaget efter sin lille piges død, at hendes mand tilskyndede hende stærkt til at skrive, og i dag må vi være taknemmelige for alt, hvad hun har givet os gennem »Edwardsgave«, »Strømmen« og alle de andre værker, ikke mindst digte og skitser, der handler om vor by, og dobbelt taknemmelige, når vi ved, at alt dette skabtes ud af den dybeste sorg, en mor kan gennemleve. Et lille barn døde, og en verden styrtede i grus; men en forfatterinde blev til.

Den stille og højtidelige stemning, der havde bredt sig over afdelingen, hvor det lille barn var død, blev afløst af en febrilsk travlhed og megen uro. Dagen efter, den 4. marts, meldtes et ulykkestilfælde, og min mor skyndte sig med et par portører ud i vestibulen for at være parat med en bære. Alt var rede på operationsstuen, hvortil patienten skulle føres i største hast. Den store, flerfløjede port klappedes sammen som en harmonika, idet den gled ud til siderne på sine hængsler for at blive fortøjet i gliphagerne, og vognen med den tilskadekomne kørte hurtigt op foran hovedtrappen. Det var frostvejr og overskyet, og fråden stod he-

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

stene om munden, for de havde løbet om kap med døden. Ved denne lejlighed så min mor første gang min far, *Einar Ussing*. Han hviskede med svag stemme, at han havde mistet sine briller; men dem havde kusken heldigvis uskadte. Min far havde fået sin venstre arm revet af og led et stort blodtab, men kunne dog selv tage sine briller på med den højre hånd. Han nåede lige at se en høj, lys sygeplejerske bøje sig ned over ham for at hjælpe ham – så besvimed han. Sygeplejersken var min mor.

Vognmand *J. Jacobsen*, der kørte for sygehuset, havde sin vognmandsforretning, Hovedgaden 50, og hos ham skulle der sendes bud efter heste, for der hørte ikke stald til sygehuset. (Falck's Sygetransport og Zoneredningskorpset eksisterede endnu ikke). Hestene blev da kørt til sygehuset af vognmandskusken, der spændte dem for sygehusvognen, som stod i vognporten i gården til kvindesiden – i den længe hvor køkken og vaskeri var – og først da var man parat til at hente patienten ude i byen. Denne fremgangsmåde havde man dog ikke turdet benytte, fordi min far led det store blodtab, så i hast fik man sendt bud til Lindegaard efter en vogn, der hentede min far ved gardinfabrikken, hvor han var kommet til skade, og den kørte ham så i flyvende fart til sygehuset.

Det var, som om vinteren 1898 ikke skulle få ende. Det havde været gråvejrs i marts, og man længtes efter solen. Meget var sket, der nok kunne berøve mennesker livsmodet, det så man måske allermost på et sygehus; men lidt efter lidt genvandtes kræfterne, og man begyndte at glæde sig til den store begivenhed, som det var for Lyngby, at skulle modtage det nygifte prinsepar, prins *Christian* og prinsesse *Alexandrine*, landets fremtidige kongepar, når de tog ophold på Sorgenfri Slot. Den gamle dronning var svagelig og lå ofte til sengs, hvad man ængstedes over, da hun var elsket af alle. Den 8. april blev kongen 80 år, og da sygehuset hørte under Københavns Amt, og man følte sig som en slags na-

Marie Louise Ussing

boer til slottet, markeredes denne dag på en særlig festlig måde til glæde for patienter og personale. Flaget var hejst på den høje flagstang midt i det runde bed med grantræerne foran porten. Man sagde »til lykke« til højre og venstre og mente naturligvis »til lykke« med den firsårige monark, hvis navn var på alles læber; men min mor, der var en ung pige, svævede i al denne feststemning og sagde nikkende og smilende »tak«, for det var også hendes fødselsdag, den første hun havde holdt på Lyngby Sygehus. Hun tænkte vel ikke over, at alles »til lykke« ikke just gjaldt hende; men festligt var det! Min mor var nok ikke vant til sådanne store arrangementer fra vestkysten eller fra Lolland, hvor hun hørte hjemme. Der så man ikke kongen til daglig som i omegnen af Lyngby, hvor han ofte færdedes til fods eller til hest. Der gik mange historier om kongens ridefærdighed, således udbrød den unge prins Christian, den senere kong Christian X engang begejstret, da han så sin farfader springe i sadelen uden at bruge stighbøjlen: »Det var sandelig flot gjort af kongen!« Kong Christian IX red selv højt op i årene lange ture, som for det meste gik til Frederiksdal forbi Sophienholm. Når murermester *Fritz Jensen* var ude at køre om søndagen med sin kone og sine mange børn – en tid var der 10 – mødte de ofte kongen netop der på landevejen ud for det lille pandekagehus, der minder om Marie-Antoinettes idylliske »laiterie« i parken til Versailles. På deres køreture dertil i char à banc stod de af for at se familien *Allers* børn lege, og kongen hilste da smilende på dem. Når han så havde passeret dem, så de ham ofte »sætte sin hest i galop«; thi på den tid var der ridestier på de fleste veje og endnu ikke chausébrølægning, så han var i stand til at ride hurtigt. I det hele taget kunne dyr som mennesker færdes mere trygt dengang end nutildags. Frøken *Elisabeth Collin*, en datter af zoologen, etatsråd *Jonas Collin*, fortæller således, at Kongevejen heller ikke havde brølægning; men med sine bløde siderabatter var den så

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

nem og fredelig at færdes på, at hele hendes familie, – som bestod af far, mor og 5 børn + 2 hunde, 2 katte og en ged, – kunne gå aftentur til etatsråd *Lembckes* på Skovlyst (nu Geelsgaard). Det var den naturligste sag af verden, at børnenes firbenede legekammerater var med på besøg hos dem; der havde man stor kærlighed til dyr, og etatsråd *Jacob Christopher Lembcke* var med til at stifte »Foreningen til Dyrenes Beskyttelse i Danmark« i 1875.

Den 12. maj flagedes igen, for denne dag var det distriktslæge Ditlevsens fødselsdag, hvorefter min mor rejste på en hårdt tiltrængt ferie, og hun nåede da lige tilbage til den 26. maj, hvor prinseparret skulle komme til Lyngby fra deres bryllupsrejse. Et brev fra min far til min mor lyder således:

Lyngby Sygehus den 18. Maj 1898.

Kære Frøken Krag!

Da Frøken Andersen mener, at jeg har bedre Tid end hun til at varetage Korrespondancen, har hun bedet mig om at fortælle Dem lidt om Forholdene, som forøvrigt ere de samme, som da De rejste med Undtagelse af nogle mindre Forandringer.

Der er kommet nogle nye Patienter, og nogle af de gamle ere dragne af Sted. De to Meningitispatienter på Nr. 1 ere døde og ere blevne obduceret i Overværelse af Stiftsphysicus og Doctorerne Brodersen, Lemche og Rasmussen, og en ny Patient af samme Art er indlagt på Nr. 12 ved Siden af den lille Pige; samtidig kom en Dreng paa 14 Aar. Det ser ikke ud til, at han kan leve.

I Forgaars kom her to med brækkede Ben. Den ene var fuld og den anden havde leget »Bech-Olsen« (kendt sportshelt, der optrådte i Malmø-Tivoli. Forf.). Henrik Christiansen og Oscar Svenson ere udskrevne, ligeledes »Patienten med Flagstangen« (led af »delirium tremens«. Forf.), De ved nok, og i Dag er Madam Sivertsen død.

Marie Louise Ussing

Angaaende vor kære Doktors Befindende efter Festen, tror jeg nok, det er storartet. Bemeldte Fest var meget vellykket. Blomster, Grønt og Flag prangede overalt paa Stuerne. Paa Verandaen, som ogsaa var smukt decoreret, indtoges Kl. 4 et Maaltid i Form af Chokolade med Brød, Portvin og Sherry, og adskillige Skaaler blev drukket. Stemningen var virkelig animeret. En Flaske Vin blev slaaget i Stykker; men ellers forløb alt heldigt.

Af Operationer har her ingen været, bortset fra, at den smaa Lennart har faaet Sølvtraadene fjernede. Selv har jeg det efter Omstændighederne nogenlunde.

Jeg takker Dem for Deres Hilsen. Modtag selv en saadan fra Deres

E. Ussing

P.S.

Frøken Johnsen har kun halvandet Øje i Dag, det ene er daarligt og vil ikke rigtigt op.

Den fjortenaars Dreng er lige død.

E.U.

Som man heraf kan se, var Københavns Amts Sygehus et lille samfund for sig, hvor man levede med hinanden og for hinanden, idet den enkeltes skæbne lå de andre stærkt på sinde, og selv om en sygeplejerske tog på ferie nogle få dage, tog hun med sig i tankerne sine patienter og længtes tilbage til dem. Man kom sjældent uden for hospitalets område, for man sled i det næsten hele døgnet rundt – arbejdstiden var fra kl. 7 morgen til kl. 7 aften – og i »Instruxer for Sygeplejersker« stod, at de i almindelighed var fritaget for tjeneste om natten; men de burde være villige til at stå op, når som helst en sygs tarv fordrede det. De var næsten oppe hver nat ogsaa på grund af de mange indlæggelser fra Dyrehavsbakken, og kunne de en enkelt gang afse tid til at komme i kirke, hændte det, at de faldt i søvn under prædikenen.

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

Man skulle tro, at en sådan tilværelse på et hospital var ensformig, men det var ingenlunde tilfældet, for man fik hver dag hele det pulserende liv ind ad døren i en broget mangfoldighed. Det var en streng skole, men nok så udviklende.

Min far havde tidligere været lærer, og da han under sit lange ophold på sygehuset underviste frk. *Andersen* i forskellige fag til fornøjelse for dem begge, har hun naturligvis bedt min far holde min mor à jour, og tilmed vel også nok for at beskæftige ham, så han ikke skulle falde hen i tristhed over den hårde medfart, han havde fået. Disse undervisningstimer hos min far, som patienterne var vidende om, – intet kunne skjules på et sådant mindre sted, – måtte give anledning til mangelhænde formodninger. Man gisnede og væddede om, hvorvidt min far skulle giftes med frk. *Andersen*, og da min far blev så rask, at han kunne sidde og tegne sygehuset fra jernbaneskråningen mod syd, og frk. *Andersen* hver dag bar bord, stol og tegnesager derover samt serverede kaffe et par gange for ham under arbejdet, så var man blevet helt sikker i sin sag. Enkelte mente dog, at det var mærkeligt, at min far tegnede sygehuset således, at frk. *Krags* vindue sås på billedet, men ikke frk. *Andersens*, og da en ung teologisk student *Hans Thyssen* blev indlagt og frk. *Andersen* nu også begyndte at tage sig af ham, var forvirringen total, og man vidste hverken ud eller ind. Man brugte således megen tid til at spekulere over, hvordan navnene *Karen Andersen*, *Anna Krag*, *Hans Thyssen* og *Einar Ussing* skulle sættes sammen. Disse fire blev kaldt »Det u-logiske Kvadrat«, og de morede sig med at bytte om på de roller, patienterne havde tildelt dem, og satte hospitalet i uvished om deres fremtidige skæbne. Sagen var jo nemlig den, at trods de to patienters meget alvorlige sygdom, – *Hans Thyssen* havde haft tyfus, – så var de i besiddelse af et helt enestående humør takket være de gode forhold på sygehuset, hvor der blev gjort alt for dem; det blev som et hjem for dem i den tunge tid. Der går mange hi-

strier om, hvordan deres livsbekræftende humor hjalp dem, og om hvordan de to sygeplejersker holdt modet oppe hos dem. Samtidig prøvede de på at være noget for de andre patienter. De mange drankere, der blev indlagt – brændevinen var en svøbe på de tider i Lyngby, som så mange andre steder, tilskyndede dem til senere at tage et arbejde op i »Det blaa Kors« i Lyngby, og med fælles interesser i lærerkredse og teologiske kredse blev Hans Thyssen og min far venner for livet. Dengang lå der mange fattige patienter på sygehuset og blandt disse mange børn, selv om forældrene ikke altid var lige villige til at bringe dem dertil. Lyngby Sygehus var så nyt og ikke rigtigt gået ind i folks bevidsthed, men man havde dog så stor respekt for det, at man brugte det som almanak, når det kneb med tidsregningen. Man sagde f.eks. i Buddinge: »Det var i den måned, hvor Johannes lå på sygehuset« o.s.v. Ja, sådan sagde man virkelig!

Samme *Johannes*, der til efternavn hed *Olsen*, og hvis fader havde skomagerværksted i Buddinge, var dengang en lille dreng på 9 år. Han bor nu i Hvidovre og foretager mange rejser i udlandet som frimærkehandler. I sommeren 1898 havde han fået en torn i sit knæ, da han legede på en grøftkant. 6 indgreb på få dage kunne ikke hindre betændelsen i at brede sig, og knæskallen blev fjernet. Da det var meget dyrt for hans forældre at skulle betale 1 kr. 20 øre om dagen, fik han lov til at tage hjem, hvis hans fader og moder ville gå ind på at bringe ham til sygehuset mindst een gang om ugen for at få skiftet forbindelse. Turene var trættende, for han blev kørt frem og tilbage mellem Buddinge og Lyngby i en gammel barnevogn, som han var alt for stor til, og han blev da også efterhånden så medtaget, at han i lange perioder alligevel måtte indlægges. Hans forskellige hospitalsophold kom til at strække sig over henved 2 år. En overgang lå han i stræk med 8 pund sten hængende ned fra et stillads ved fodenden af sengen. Dette eksperiment, der skulle hjælpe den lille dreng til

Prinsesse Marie
født 1865.

Prins Aage
født 1887.

Prins Axel
født 1888.

Prins Erik
født 1890.

Prins Viggo
født 1893.

Prinsesse Margrethe
født 1895.

Elfjelt foto.

Den gamle sygevogn i sygehusets gård med »Brude-Lars« på bukken. De sidste ture med den kørtes 1922.

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

at få rettet sine bøjede ben, var ikke almindeligt dengang, og mange læger, også udenlandske, kom for at se det. Noget sådant betragtedes som et stort fremskridt inden for lægevidenskaben. Under et ophold på sygehuset fik Johannes difteritis og kom på isolationsstuen i 8 dage; men derefter blev han flyttet tilbage til fællesstuen nr. 2, hvor der var plads til 6 patienter. Herefter blev hans sidekammerat en mand, som havde prøvet at skære sin strube over og derfor havde en stor bandage om halsen. Man kan forstå, at sådan en lille dreng ofte var meget forknyt og også bange, når han hørte deliriumspatienterne skrige i den med tremmer sikrede celle i udbygningen til gårdsiden. Han havde det værst om natten, for så længtes han hjem; han troede, at han skulle dø, og min mor måtte da sidde ved hans seng og bede Fadervor med ham og synge for ham for at berolige ham. Om dagen legede min far med ham, fortalte ham historier og illustrerede dem. Tegninger fra den tid eksisterer endnu.

Så kom den store dag den 26. maj. Patienterne på sygehuset var meget optaget af, at den lille *Maria Trampe* skulle overrække prinseparret blomster. Maria var veninde og klassekammerat med sygehusforvalterens ældste datter *Ellen*; de gik begge i skole hos frk. Marie Hansen, hvor Marias søster, *Adelgunde* var lærerinde i håndarbejde. Familien Trampe boede i den store villa med tårnet, Jernbanevej 11. *Adam Rudolph* greve *Trampe* var overretssagfører, og man så ham hver dag på denne vej gå til stationen for at tage til sin virksomhed i København. Man syntes, at de unge comtesser var så kønne. Der var endnu to døtre, *Dagmar* og *Anna*. Den sidstnævnte var 19 år gammel og havde ikke bestemt sig for nogen faglig uddannelse, og derfor tog hun sig megen tid til at besøge byens fattige og gamle, især når de blev indlagt på sygehuset. Der kom min mor til at kende hende som det yndige og opofrende menneske hun var, og stadig væk tales der her i Lyngby om den unge comtesse Trampes store velgørenhed. De

Marie Louise Ussing

fire søde og dygtige comtessers moder, *Anna Charlotte Theodora* grevinde *Trampe*, var født *von Scholten*. I familien var der en eneste søn, *Jobst Gerhard*. Den nylig afdøde fru *Ebba Launsby*, der skrev så mange morsomme artikler i *Lyngby-Taarbæk Bladet*, var en af comtesserne fra *Værløsegaard* og således datter af *Adam Gebhardt* greve *Tramp*, hans bedstefader og *Adam Rudolph* greve *Trampes* bedstefader var brødre. Slægten *Trampe* – også skrevet uden e – stammede fra en gammel pommersk adelsslægt, der kom til Danmark i slutningen af det 17. århundrede.

Efter at det unge prinsepar havde fået deres hjem på Sorgenfri Slot, så patienterne meget mere til de kongelige fra *Bernstorff* og *Charlottenlund Slot*. På sidstnævnte slot boede kronprins *Frederik* og kronprinsesse *Louise*, den senere kong *Frederik VIII* og dronning *Louise*. I sommeren 1898 var der mange kongelige gæster, og når de kørte forbi sygehuset, hilste de og nikkede til patienterne, som lå i haven på deres bårer i det gode vejr. Man vidste, når tiden var inde til, at prins *Christian* og prinsesse *Alexandrine* skulle på visit enten hos prinsens forældre eller det gamle kongepar, og så samledes de oppegående patienter ved vejen for at hilse. Det har sikkert været et mærkeligt syn for den unge prinsesse at se dem med krykker og forskellige bandager; men også dejligt må det have været for hende at kunne glæde sygehusets beboere med en hovedbøjning og et smil. På søndage stod *Ellen Sander* og nejede for de kongelige, og en gang løb hun stakåndet ind til sin moder og sagde: »Jeg tror snart, at de kender mig!«. Fru *Sander* svarede smilende, at det troede hun også, da hun vidste, at kongefamiliens medlemmer naturligvis kendte hendes lille pige, for det var altid *Ellens* fader, der tog imod de kongelige og viste dem sygehuset. Een gang kom prins *Christian* og prinsesse *Alexandrine* uanmeldt, og da var sygehusforvalteren netop ikke til stede, og det var alle på sygehuset meget kede af,

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

for han var den, der egnede sig bedst til at vise de kongelige rundt. De aflagde dog besøg flere gange siden i årenes løb, også som kongepar. Kronprins Frederik kom der ofte, for det meste kørende i sin »*Phaeton*«. Sådant en vogn, der havde navn efter solgudens søn, blev bygget i England. Det var en temmelig høj vogn – så undgik man sprøjt fra vandpytter og af gadesnavs – med en kaleche til at slå op over forreste sæde. På den lave bagbuk sad kusken. Kronprinsen var levende interesseret i sygehuset og gennemgik det systematisk fra kælder til kvist, når han fik det forevist. Han skabte respekt ved sin fabelagtige hukommelse. Året efter, at den lille Ingrid Sander var død, spurgte kongen, hvor den anden lille pige var, for han vidste jo, at forvalterens havde haft to børn. Til bestemte tider kom sognerådsformand *Emil Piper* på inspektion. Han var da i sort diplomatfrakke og gik hastigt fra den ene sygestue til den anden for at hilse på patienterne. Der kunne være noget trykkende og rutinemæssigt ved disse besøg; helt anderledes festligt var det, når nogle fra kongehuset kom; thi de kongelige damer var klædt efter sidste mode og havde kunstfærdigt touperede frisurer. Der var meget at se på, når en *landauer* med kusk og tjener i røde liberier kørte i skridt gennem haven for næsten med uret i hånden at kunne standse op på slaget foran hovedtrappen i »porten«. Patienterne, der var i haven, kunne således ved at kigge udefra gennem de tre høje vinduer i portbygningens sydlige mur følge det maleriske optrin. Selv om kusken forsøgte at holde de fine køreheste i ro, fordrev de ventetiden med at opføre en hel lille menuet, idet de inclinerede for hinanden ved at bøje deres yndefulde hoveder, medens de med hovene skrabede mod cementen. Det lukkede portrum, der oprindeligt var beregnet til passage med køretøjer, er senere blevet inddraget og ombygget til dagligstue for patienterne, og portåbningerne i gavlene, gennem hvilke man kørte til og fra (vest-øst), er nu muret til.

Marie Louise Ussing

Kong Christian IX's ceremonimester, den senere hofmarskal og overkammerherre *Oscar O'Neill Oxholm* færdedes i disse år meget på de kongelige slotte i omegnen af Lyngby, og han ledsagede gerne de kongelige på turene til Sorgenfri Slot, hvor de kørte ad Jægersborgvej forbi sygehuset. Han skriver i sine breve som følger:

Bernstorff, 22. Juni 1898

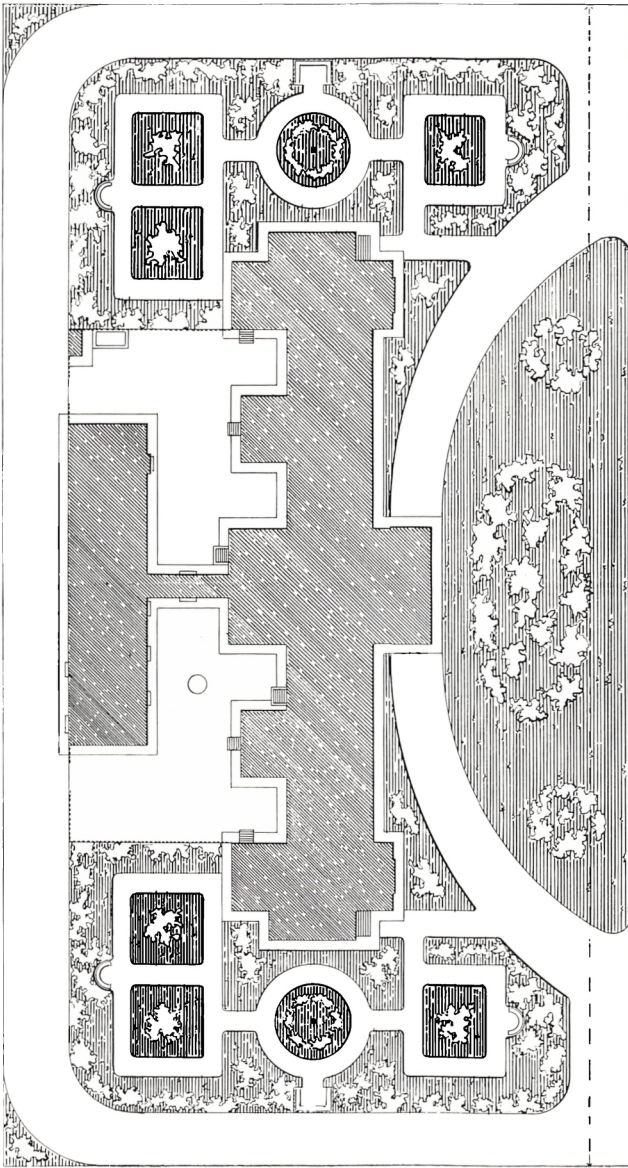
Vi kørte med Kongeparret til Sorgenfri i Gaar. Det unge Par var overordentlig nydelige og gjorde smukt Honneurs. Hvor er Prinsesse Alexandrine mageløs sød og velopdragen. Hun besidder en naturlig Ynde, saa selv vore gamle kritiske Hofdamer er meget betaget af hende. Det er nu morsomt at se, hvor godt det gaar for de to unge, vort vordende Kongepar. Jeg føler mig altid saa glad, naar jeg mødes med den kære unge Prins Christian, saa lysende og glad, saa rolig og retlinet. Det bliver nok en Konge ret efter Guds Hjerte.

Bernstorff, 25. Juni 1898

Prinsesse Alexandrine gjorde fortjent Lykke, hun er virkelig sød og grumme naturlig.

Overkammerherre Oxholm var en stor psykolog, og mange år senere erfarede man, at når han forlængst havde taget bestik af mennesker, slog det sjældent fejl, hvad han havde observeret af fremherskende træk i deres karakter. At prins Christian og prinsesse Alexandrine blev det kongepar, som han – en måned efter at de var kommet til Sorgenfri – forudsagde, de ville blive, har historien bevist.

I september 1898 var hele den kongelige familie samlet om dronning Louises dødsleje. Tonen på Lyngby Sygehus var dæmpet ved tanken om, at den gamle, elskede dronning skulle dø. Majestæterne havde været til alters den 4. september i slottets

*Philip Smøllik.
Juni 1887.*

Ovenstående tegning af Kjøbenhavns Amts Sygehus ved Lyngby, fik dronning Olga med til Grækenland, første gang hun besøgte sygehuset, der var blevet bygget i 1891.

Prins Georg født 1869.

Kronprins Constantin født 1868.

Prins Nicolaos født 1872.

Prinsesse Alexandra født 1870.

Dronning Olga født 1851.

Kong Georg født 1843.

Prinsesse Marie født 1876.

Prins Andreas født 1882.

Den græske kongefamilie 1888.
Fotograf: I. Danielsen, Ryesgade.

E. Ussing: Kultegning af Københavns Amts Sygehus ved Lyngby 1899. Tegningen, på hvilken man til højre for »porten« ser vinduet til Anna Krag's værelse, er tegnet på jernbaneskråningen bag den mark, der blev til Tjørnevejs villahaver. Den hvide figur i det 3. vindue fra venstre, som hørte til stue 4, forestiller tegnerens seng. Da fodenden af denne var anbragt på klodser, kunne man i lange tider, inden buskadset havde nået vindueshøjde, se den fra vejen.

havesal, som var omdannet til kapel. Her var opstillet et husalter med de hellige kar, og kgl. konfessionarius *Jakob Paulli* forrettede altergangen. Dronningen blev herefter lidt bedre, og endnu i 3 uger var hele landet fyldt af en spændt uro, thi man frygtede, at den gamle konge ikke kunne stå den svære tid igennem, hvis det trak ud med dronningens sygdom.

Endelig den 29. september kom budskabet om dronningens død, og nu blev man meget optaget af, hvem der ville komme til begravelsen, man hviskede om den tyske kejser, og man håbede i det stille på, at et oprørt hav ville forhindre ham i at give møde – man havde ikke glemt krigen 1864, og stemningen var ham ikke gunstig. Også her ser vi kongens hofmarskal (det blev han den 1. august samme år) kammerherre Oxholm foregribe historiens gang, når han udtrykte sig sådan den 6. oktober 1898 i et brev efter at have skildret dagene ved hoffet lige før begravelsen: »Mon den Storhed ikke en Gang skulde faa en brat Ende? Nu Gud befalet«.

Da kongen var blevet alene efter dronningens død, besøgte prins Christian og prinsesse Alexandrine ham næsten hver dag. De kørte til Bernstorff enten i en kalechevogn, en såkaldt »*Victoria*«, eller i en *landauer*; men senere så man prinseparret i en *dog-cart*, hvor prinsen selv kørte, og som oftest var der en kusk med. Han sad da med ryggen til herskabet. Om kalechevognen ved man, at den oprindelig stammer fra Frankrig, og at den i 1869 bragtes derfra til England af Prinsen af Wales, den senere kong *Edward VII*, der var en svigersøn af kong Christian IX. Prinseparrets kalechevogn var smuk og festlig og vakte opsigt på den landlige vej forbi sygehuset. Man så ikke mange sådanne vogne, der kunne bygges med mere eller mindre elegance, dog kørtes også en »*Victoria*« af »Grevinden af Bagsværd« – *nom de guerre* hæftet på *Angelica* rigsgrevinde *Sponneck*, og brugt i daglig tale af folk her på egnen – den står i øjeblikket på Ryegaard hos hofjægermester *F.C.R.* greve *Scheel*; men da den tilhører

Nationalmuseet, kan man glæde sig til engang i fremtiden at få den at se i Brede, når museet der åbnes for publikum. Den er bygget i London af Hooper & Co., hvilket står på navkapsler, aksler og i lygter. For at man ikke skulle slingre i en sådan vogn under kørslen, var svanehalen, der samlede undervognen, og fadingen forbundet med en rem i hver side. Når der kørtes til taffel på Bernstorff Slot, kørte prinseparret i opslået (d.v.s. lukket) landauer. Dette navn stammer fra byen Landau i Vesttyskland, hvor den første vogn blev bygget i 1757; men den type, som sås i Lyngby, og hvor prinseparrets nok var den smukkeste, var en engelsk vogn; man var nemlig begyndt at forbedre den oprindelige model i England i 1860. Hestene for de kongelige vogne havde hvide og røde toppe i hovedtøjet. Man fik øje på disse, inden man mødte vognen, for de lyste op på afstand, og man kørte straks til side for at lade de kongelige passere. Man kørte også med blinkere, hvad standspersoner gjorde på den tid. Oprindelig var blinkere ikke til pynt, men de var et varsko, der i god tid fortalte den almindelige mand på vejen, at han måtte vige for herskabet. Blinkere har forlængst mistet deres betydning; men vi ville vist nødigt undvære dem på de kongelige køreheste, da de bringer fest og liv i gadebilledet. I dag har vi færdselsregler (før landevejene blev anlagt omkring 1780, fandtes ingen sådanne); men i gamle dage måtte man klare sig, som man bedst kunne. De hvide og røde toppe har altid været med til at skabe en air af ærbødighed i Kongens Lyngby, og man standsede op ved fortovskanten for at hilse, når de kongelige fra Sorgenfri kørte forbi. I dag ser man en bil med krone på glide gennem den stærkt trafikerede hovedgade, og arveprins *Knud* sidder selv ved rattet behændigt manøvrerende sin store vogn igennem Lyngbys såkaldte »flaskehals«, hvor man er så optaget af at passe på sig selv i færdslen, at man ikke kan nå »at få stillet sig op« for at hilse, før bilen er »over alle bjerge«. Også arveprinsesse *Caroline-*

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

Mathilde, prinsesse *Elisabeth* og de to prinser, *Ingolf* og *Christian* kører selv bil, ligesom dronning *Alexandrine* gjorde i en frem-skreden alder, og deres færden fra og til Sorgenfri Slot går på en naturlig måde ind i byens daglige liv, når de »tager Hovedgaden« mellem andre automobilister.

Det køretøj, som prinseparret vist nok holdt mest af at bruge til daglig, også efter at prinserne blev født, var »den lille gule vogn« eller »jagtvognen«, som den populært kaldtes. Kassen var af lakeret, naturtræsfarvet ask, der gav en anelse om »noget gult«. Vognen må have været en *dog-cart*. Oprindeligt brugtes en sådan vogn til transport af jagthunde. Bagsædet kunne være ryg-vendt, og folk i Lyngby husker prinserne, da de blev større, hoppe af og på, mens deres fader kørte; det var heller ikke let for daværende kronprins *Christian* at følge med i, hvad prinserne *Frederik* og *Knud* lavede af gale streger, når de sad med ryggen til ham på bagsædet. Forsædet bestod af to halvdele, hvoraf den venstre del var løs og kunne lukkes op, så man også kunne gå ind i vognen, når bagsædet vendte fremefter. Man trådte på forhjulets nav, når man skulle op på forsædet, og for at damernes kjoler ikke skulle blive snavsede ved opstigningen, brugte man at lægge en flettet bastskærm over hjulfælgen. Til bagsædet førte et trin mellem baghjul og fodbrædt. Ad dette skyndte den livréklædte kusk sig ned, når vognen holdt, og gik så frem til hestens hoveder, hvorfra han holdt køretøjet i ro, alt imedens man steg ned.

Sammenligner man tiden dengang med nu, hvor man daglig hører om mennesker, der køres på hospitalet meget ilde tilredt, ofte helt til ukendelighed, så blev man før århundredskiftet ligefrem opskræmt ved at erfare, at et menneske havde fået en arm revet af. I dag kunne det vel have ladet sig gøre at få den syet på igen. Nu om stunder må de mange tilskadekomne ofte tage til takke med en hospitalsgang, da alle sygestuer er fuldt optaget; men da ulykken ramte min far, fik han straks eneværelse og bed-

redes kendeligt ved i hjemlige omgivelser at kunne gå i sit private tøj, selv om »blaat« næppe har været særlig hensigtsmæssigt under de givne forhold. Imidlertid – han blev hilst med ærbødighed på gange og stuer, vel også fordi hans »svære tilfælde« var omgivet af en vis nimbus. Min far passede en maskine på gardinfabrikken, da han kom til skade, og det ansås vist ikke dengang for anstændigt, at en præstesøn var fabriksarbejder; nu er det anderledes – mange studenter ville jo sikkert finde det upassende, hvis de ikke tog forskellige jobs på arbejdspladser i studietiden. Det blev fortalt, at der efter ulykken fandtes mærker på loftet af min fars støvlehæle, han blev nemlig slynget rundt med maskinens hjul, da en rem fik tag i hans venstre ærme.

Da min far forlod Lyngby Sygehus fuldt restitueret efter et meget langt ophold, måtte han flittigt gøre brug af postvæsenet, da han var blevet forlovet med min mor. Dengang var postgangen imidlertid ikke så hurtig, så det hændte, at min far, der boede i Aastræde, kom ud til min mor på Jægersborgvej før brevet; men så indviede de to forvalterens lille datter, Ellen, i deres hemmelighed, og hun blev så deres *postillon d'amour*, og fra den tid kom posten hurtigere frem, da hun fandt denne leg spændende og betydningsfuld. Ellen Sander blev senere, efter en tid at have været håndarbejds lærerinde ved Thyssens Skole samt sygeplejerske, gift med den kendte arkitekt *Viggo Dahl*, der var meget anvendt som herregårdsarkitekt; men mest kendt blev han nok for at have restaureret Bakkehuset i Rahbeks Allé og Dybbøl Kirke blandt mange andre kirker. Han var i 1897-98 ansat som konduktør hos kammerherre *Ferd. Meldahl*, der var kgl. bygningsinspektør 1860-1902 og i denne periode restaurerede og ombyggede de fleste af vore kongelige slotte. Da prins Christian og prinsesse Alexandrine skulle giftes, havde *Viggo Dahl* således det daglige opsyn med Sorgenfri Slot, hvor arkitekt *Meldahl* blandt andet ombyggede den åbne veranda til et beskyttende vindfang,

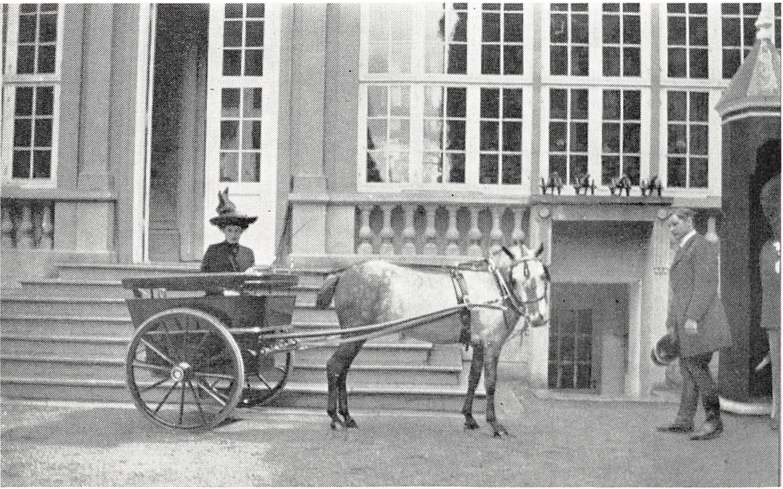

Kronprinsesse Alexandrine fotograferer på Eremitagesletten. I »den gule vogn« ved siden af kronprins Christian sidder prinsesse Victoria af Storbritannien, og bag ved kusken skimtes prins Frederik, vor nuværende konge. (Fra dronning Alexandrines fotografialbum.)

PLANCHE 14

Verandaen på Sorgenfri Slot før ombygningen. På trappen sidder hof- og statsprokurator Julius Meyer. Stående på øverste trin: Fru Inger Cathrine *Caroline Amalie* Meyer, datter af slotsforvalter, kammerassessor Lars Kagerup. Imellem hende og familiens unge søn, stud. jur. Valdemar Meyer, ser man Jensine Olsdatter, moder til afdelingsbestyrer i Sparekassen for Lyngby og Omegn, frk. Olivia Christensen. Familien Meyer boede i kavalerfløjen om sommeren. Billedet er taget af fotograf A. Collin i 1888.

Verandaen på Sorgenfri Slot efter ombygningen. Dronning Alexandrine efter tronbestigelsen i maj 1912 i jumben neden for den brede fritrappel på Sorgenfri Slot. Foran jumben »Mester Graa«, det kælenavn, som »General Baglæns« havde fået på sine gamle dage (billedet på forsiden af Lyngby-Bogen 1962). På konsollen foran den lukkede veranda står 4 af de 9 små forladekanoner i bronze, som daværende kronprins Christian havde erhvervet sig. Da prinserne var små, blev de bange og gemte sig, når kanonerne blev fyret af; men da deres fader var blevet konge, var de selv med til at salutere på hans fødselsdag. Det foregik kl. 8 om morgenen, så når kong Christian X var på sin yndlingsridetur ad Kongevejen, blev han for hjemadgående hilst af denne festlige kano-nade, som kunne høres helt op til Geelsgaard. Krudtet fik man fra krudtværket i Frederiksværk. (Fra dronning Alexandrines fotografialbum).

PLANCHE 16

Den lukkede veranda på Sorgenfri Slot med havesalen til venstre. Når kong Christian X og dronning Alexandrine boede på slottet, kom slotsgartner Sejr S. Kristiansen hver fjortende dag ind fra Fredensborg Slot med nye forsyninger af blomstrende planter fra drivhusene. (Fra dronning Alexandrines fotografialbum.)

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

hvor den øverste halve væg består af 480 glasruder, der helt fortryller os, når de blinker i aftensolen, eller alvorligt drager os til slottet, når de levende lys igennem dem sender en stille hilsen til os på en kold 4. majs aften. Disse mange små vinduesruder, der i antal er de samme som i en almindelig villa, fanger aftensolen på en sådan måde, at den kastes tilbage mod den forbipasserende på Kongevejen som i et eneste stort flammehav. Når prinsesse Elisabeth og prinserne Ingolf og Christian havde denne spændende oplevelse, da de var små og boede i Kavalersfløjen hos deres fader og moder, vort nuværende arveprinsepar, sagde de: »Det brænder oppe hos farfader og farmoder.« Oprindelig var Sorgenfri Slot fagdelt i 44 enheder. De inderste fag i hjørnerne på fløjene til gårdsiden er døre, der fører fra verandaen til sidetrapperne, og af de tre resterende fag (vinduer) på nordfløjens sydlige væg er det midterste nu blændet for at give plads til kong Christian X's våbensamling, der er forblevet på slottet. Kongen samlede som ung prins adskillige våben til sit herreværelse og anbragte dem på denne væg, hvor de tager sig godt ud. Når den unge arkitekt Viggo Dahl var på Sorgenfri i 1898, havde han ingen anelse om, at hans senere hustru, forvalter Sanders lille datter, stod og vinkede i Lyngby Sygehus' have til de kongelige, der nylig var kørt ud fra slottet. Fru Dahl bor nu i København og har glædet sig over den dejlige lyse veranda med arrangementer af grønne planter, når hun af og til har været på slottet til møder i *Sydslesvigsk Studie- og Hjælpefond*, som arveprins Knud og arveprinsesse *Caroline-Mathilde* er henholdsvis protektor og protektrice for.

Da sygehuset blev bygget 1891, opfordrede sagfører *Peter Baumann*, Jernbanevej 19, hr. *Marius Sander*, der var ansat i sparekassen i Hillerød, til at søge stillingen som sygehusforvalter. Fru *Marie Sander*, der var en kusine til fru *Ingeborg Baumann*, født Schow, skulle da føre tilsyn med husholdningen. Familien Sander arbejdede med i sygehusets drift i en lang periode, for da syge-

Marie Louise Ussing

husforvalteren døde i 1913, fortsatte hans svigerinde, der havde været ansat på kontoret, som forvalter til 1932, og fru Sander blev ved med at varetage husholdningen. De to søstre – forvalteren hed frk. *Elseline Kirstine Friderichsen* – var døtre af forpagter *Otto Emil Friderichsen, Vadstrup*, en af forpagtergårdene under godset *Brattingsborg, Samsø*. Pudsigt nok hed fru Marie Sander også *Elseline Kirstine*, et navn, kvinderne i den slægt altid bar. At læse de forskellige regulativer fra det første år, sygehuset eksisterede, er meget morsomt. F.eks. er kostplanen, som amtmanden *M. C. P. Bache* egenhændigt har sat op, skrevet af ham selv i hånden. Man fik således søbemad – gule ærter eller grønsøbekål – om torsdagen, og det får man stadig, efter at sygehuset er blevet tuberkulosehospital. Som tidligere nævnt kostede det 1 kr. 20 øre om dagen at være på sygehuset, og fattigvæsenet betalte for ubemidlede. Skulle patienter til bandagisten *Nyrop* i København, rekvireredes en landauer med uniformeret kusk på bukken, det var som regel vognmands- og sygehuskuskens *Lars* – også kaldet »Brude-Lars« – der kørte. (Han kunne let overkomme al kørsel, også de få bryllupper, så lille som byen dengang var). Turen kostede 5 kr. og varede det meste af en eftermiddag, og var det børn, der skulle have kunstige lemmer – sådan sagde man dengang – nød de den lange køretur, selv om de måtte køre med ryggen til bukken, mens folk stirrede på deres stribede hospitalstøj. Sygeplejersken, der ledsagede patienterne, kørte forlæns i sit fine bytøj, taget frem i dagens anledning.

Den 26. august 1891 var *Amtssygehuset* ved *Lyngby* blevet åbnet. I årene før den tid havde bølgerne gået højt ved møderne i lægekredse om dets placering; men ikke mindst dr. Ditlevsen holdt på og kæmpede varmt og ivrigt for, at det skulle ligge i Lyngby, da der var stort behov for et hospital der. Den 25. februar 1890 kunne skriftføreren hos landinspektør, cand. polyt. *P. Bentzon* føre til protokols:

Omkring Lyngby Sygehus ved århundredskiftet

»Mtr. No. 2 u af Lyngby og Sorgenfri Slot, Lyngby Sogn, af Areal 2 Tdr. Land, udset til Byggeplads for et Amtssygehus, er beliggende ved Vejen fra Lyngby til Jægersborg og Nord for samme.

Selve Byggepladsen er temmelig højtliggende, c. 100 Fod over Havet, den skraaner jævnt mod Syd ned mod Vejen. Fra Byggepladsen af er Terrainet faldende til alle Sider, særlig mod Nord til Lyngby Enge, der ligger c. 35 Fod lavere end denne. Det øverste Jordlag er let Sandjord til Taxt 9 à 10 mod 24. Ifølge den foretagne artesiske Boring kommer der under Muldlaget c. 10 Fod gruset Rødsand, dernæst c. 16 Fod sandblandet Rødler med Sten, dernæst c. 2 Fod Grus, saa c. 120 Fod Blaaler, saa c. 18 Fod Sand og Grus og dernæst Kalk og Flint, der altsaa ligger c. 166 Fod under Terrainet.«

Den 19. august, otte dage før sygehuset åbnede, uddeltes og opklæbedes plakater på offentlige steder til orientering for beboerne i Lyngby og omegn.

Karen Andersen og den unge teolog Hans Thyssen blev gift i året 1900 og mine forældre i 1902. I mit hjem står der endnu møbler fra frk. Andersens værelse, som min far købte til mine forældres første lejlighed i Aastræde for, som min far dengang sagde til min mor: »Vi må have et eller andet, der kan minde os om tiden på Lyngby Sygehus.«

BENYTTET LITTERATUR

- Emil Steenvinkel: Overkammerherre Oxholm (O. Lohse, 1931)
Martin Buch og C.I. Gomard: Danmarks Jernbaner (Alex Kap-
pel, 1933)
F.C.R. Scheel: Køretøjer (Meteor, marts og april 1961)
H.E. Rybro: Københavns anden hovedbanegård 1864-1911 (Jern-
bane-Bladets Jubilæumsskrift, december 1961)
A. Parbøl: Klampenborgbanen 100 år (Jernbane-Bladet, juni
1963)
P. Thomassen: Skovvognene – litra Ce – og deres skæbne (Jern-
bane-Bladet, juli 1963)

Billeder er velvilligst stillet til rådighed af: Hans Kongelige Høj-
hed Arveprins Knud. - Fru Marie Theresia Læssøe født Fetzi. -
Fru Ellen Dahl født Sander. - Afdelingsbestyrer i Sparekassen for
Lyngby og Omegn, frk. Olivia Christensen. - Jernbane-Bladets
Arkiv. - Københavns Amts Tuberkulosehospitals Arkiv.

NAVNELISTE

- Alexander III Side 46
- Alexandra, dronning 47, 59
- Alexandra, prinsesse (Pl. 11)
- Alexandrine, dronning (Pl. 13, 15)
51, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65
- Aller, C. 52
- Andersen, Karen
(g. Thyssen) 53, 55, 56, 67
- Andreas, prins (Pl. 11)
- Axel, prins (Pl. 8)
- Bache, M. C. P. 66
- Baumann, Ingeborg 65
- Peter 65
- Bentzon, P. 66
- Bielefeld, V. E. 45
- Brodersen, Johannes 42, 43, 53
- »Brude-Lars« (kusk) (Pl. 9) 66
- Caroline-Mathilde,
arveprinsesse 62, 63, 65
- Christensen, Olivia (Pl. 14)
- Christian IX 43, 44, 45, 46, 47, 48,
51, 52, 58, 60, 61
- Christian X (Pl. 7, 13) 51, 52, 57,
58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65
- Christian, prins 63, 65
- Collin, Elisabeth 52
- Jonas 52
- Constantin (Konstantin),
kronprins (Pl. 11)
- Dagmar, kejserinde 43, 46, 47, 59
- Dahl, Ellen (f. Sander) 57, 58, 59, 64, 65
- Viggo 64, 65
- Ditlevsen, Johan Gottlob .. 49, 54, 66
- Edward VII 61
- Elisabeth, prinsesse 63, 65
- Erik, prins (Pl. 8)
- Fetzi, Marie Theresia (g. Læssøe) .. 48
- Frederik VIII (Pl. 7) 43, 58, 59
- Frederik IX (Pl. 13) 63
- Freuler, Marcus (Max) 45
- Friderichsen, Elseline Kirstine 66
- Marie, Elseline Kirstine
(g. Sander) 48, 49, 58, 65, 66
- Otto Emil 66
- Georg I (Pl. 11) 48
- Georg, prins (Pl. 11)
- Hammelev, Søren Jensen 43
- Hansen, Marie 49, 57
- Ingolf, prins 63, 65
- Jacobsen, J. 51
- Jensen, Fritz 52
- Knud, arveprins 62, 63, 65
- Konstantin, storfyrste 48
- Konstantin (Konstantin),
kronprins (Pl. 11)
- Krag, Anna (g. Ussing) 41, 46, 47,
49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 64, 67
- Kristiansen, Sejr S. (Pl. 16)

Marie Louise Ussing

- Lars (kusk) (Pl. 9) 66
Launsby, Ebba 58
Lembcke, Jacob Christopher 53
Lemche, Gyrithe 49, 50
— Johan 41, 42, 49, 50, 53
— Vibeke 49, 50
Louise, Chr. IX's
 dronning.. 43, 45, 46, 47, 58, 60, 61
Louise, Fr. VIII's dronning 58
Ludvigsen, Ejler 43
— Jensine 43
Læssøe, Marie Theresia (f. Fetzi) .. 48

Margrethe, prinsesse (Pl. 8)
Marie, prins Valdemars
 gemalinde (Pl. 8) 44, 45, 46
Marie, prinsesse (Pl. 11)
Marie-Antoinette, dronning 52
Meldahl, Ferd. 52
Meyer, Inger Cathrine Caroline
 Amalie (Pl. 14)
— Julius (Pl. 14)
Mikkelsen, Nina 42
Mønsted, Peter 46

Nicolaj, storfyrst - tronfølger 43
Nicolaus II (Nikolaj II) 46
Nicolao (Nicolas), prins (Pl. 11)
Nyrop, C. 66

Olga, dronning (Pl. 10, 11) 47, 48
Olga, prinsesse 48
Olga, storfyrstinde 46, 47
Olsdatter, Jensine (Pl. 14)
Olsen, Ferdinand 43
— Johannes 56, 57

Oxholm, Oscar O'Neill 60, 61
Paulli, Jakob 61
Petersen, Hans Chr. 42
Piper, Emil 59

Rasmussen, Johannes 53
Rosenberg, Vilhelm 45

Sander, Ellen (g. Dahl) 57, 58, 59, 64, 65
— Ingrid 48, 49, 59
— Marie Elseline
 Kirstine 48, 49, 58, 65, 66
— Marius 47, 48, 49, 57, 58, 64, 65, 66
Spønneck, Angelica 61

Thyssen, Hans 55, 56, 67
— Karen (f. Andersen) 53, 55, 56, 67
Tramp, Adam Gebhardt 58
Trampe, Adelgunde 57, 58
— Adam Rudolph 57, 58
— Anna 57, 58
— Anna Charlotte Theodora 58
— Dagmar 57, 58
— Jobst Gerhard 58
— Marie 57

Ussing, Anna 41, 46, 47, 49, 50, 51,
 52, 53, 54, 55, 56, 57, 64, 67
— Einar 51, 53, 54, 55, 56, 63, 64, 67

Valdemar, prins 45
Victoria, prinsesse (Pl. 13)
Viggo, prins (Pl. 8)

Aage, prins (Pl. 8)

Viggo Stuckenberg og Lyngby

I anledning af hundredåret for digterens fødsel

A F V. S J Ø Q V I S T

I foråret og sommeren 1893 gennemlevede Viggo og Ingeborg Stuckenberg deres ægteskabs første alvorlige krise, da hustruen forlod hjemmet og de to små drenge Henrik og Niels Holger.

Ægtefællerne var blevet gift den 5. maj 1887 i en meget ung alder. Han var 23 år gammel, og hun, der var datter af den velstående grosserer Wilhelm Pamperin, var kun 21 år. Det økonomiske grundlag for deres ægteskab var Viggo Stuckenbergs gerning som lærer ved Slomanns skole. Han var blevet student i 1884 efter nogle år at have sejlet som lærling i marinen med det mål at blive søofficer, hvad han dog snart havde måttet opgive. Et par semestre studerede han østerlandsk filologi, senere zoologi og botanik, men drev det aldrig til mere end at blive cand. phil. Nødvendigheden af hurtigt at skaffe sig et levebrød satte en stopper for hans videre studier.

Ægteskabet var i de første år lykkeligt. De to unge, smukke og begavede mennesker syntes som skabt for hinanden. Ungdomsvennen Johannes Jørgensen sagde om dem: »Viggo Stuckenberg og Ingeborg Pamperin dannede det mest ideale Ægtepar, jeg nogensinde har kendt«. ¹ Der var også meget, som kunne tale for en sådan opfattelse: de havde begge samme radikale livsanskuelse, havde fælles anti- og sympatier. Hun havde visse kunstneriske evner, kunne spille, synge, ja digte og var medforfatter til nogle af Stuckenbergs prosaværker. Der er næppe tvivl om, at hun har været den store inspiration for sin mand. Men ulykken var just,

V. Sjøqvist

at de på visse punkter lignede hinanden for meget. De var begge sårbare, nærtagne og tungsindige; dertil dårlige økonomer og upraktiske. Følgen var, at de under ægteskabelige kriser ikke kunne støtte hinanden, men hver for sig bidrog til at gøre kriserne alvorligere, end de måske behøvede at være. Efter nogle år begyndte de at glide fra hinanden. Krisen kom i foråret 1893, da Ingeborg blev stærkt betaget af maleren Albert Gottschalk, der synes at have haft det mandige, virile væsen, som Stuckenberg manglede. I desperation forlod hun hjemmet og vendte først tilbage hen på eftersommeren 1893. Hendes tilbagevenden bragte en foreløbig udsoning og synes samtidig at have skabt en beslutning hos Stuckenberg om at begynde forfra i deres ægteskab. Men her til hørte også at skabe et nyt hjem. Det er sandsynligt, at minderne fra den lille frederiksbergske kvistlejlighed på Christian Winthersvej 25 har været så bitre for dem begge, at de har ønsket snarest muligt at komme væk. Hen på efteråret 1893 begyndte de da at se sig om efter en ny lejlighed, og i januar 1894 fandt de den i Lyngby.

Nu kan man stille det spørgsmål, hvorfor det netop blev Lyngby, Viggo og Ingeborg Stuckenberg slog sig ned i. Nogen tilknytning til byen og egnen havde de ikke, såvidt man ved. Det nærmeste man kan komme i den retning, er Stuckenbergs bekendtskab med studiekammeraten Hjalmar Ditlevsen, der var en søn af distriktlægen i Lyngby, men der foreligger ingen vidnesbyrd om, at han kom i det ditlevsenske hjem.² Hvis han først og fremmest har søgt naturskønhed, og som den lyriker han var, har dette været et naturligt behov, så kunne han ligeså godt have fundet den i Holte, Klampenborg eller Charlottenlund. Forklaringen er imidlertid ganske enkel: flytningen til Lyngby skyldtes en tilfældighed som så meget andet her i livet.

Blandt eleverne i Slomanns skole var i december 1893 den knapt 17 årige Sten Drewsen, den senere redaktør og forfatter. Hans

mor var født Collin, og morbroderen var zoologen Jonas S. Collin, der med sin familie havde slået sig ned i Lyngby. I maj 1893 købte Jonas Collin af dyrlæge T. S. Haman en stor grund, Kongevejen nr. 55, hvor han byggede villa Pax, der nu indgår i Sorgenfriskolen. Gennem morbroderen var unge Drewsen, som tilbragte sommerferien 1893 i Lyngby, velorienteret om markedet for ledige lejligheder i Sorgenfri, og han har utvivlsomt vidst, at der bl.a. i villa »Vennely«, Kongevejen nr. 49, hvis ejer var frk. Laurine Dorothea Andersen, fandtes en tom lejlighed.³ Dette må han have meddelt sin lærer, thi den 30. december 1893 skrev Stuckenberg til ham: »Tak for Din Underretning og Dit Tilbud om Forevisning af Lyngbys ledige Lejligheder. Har Du Tid paa Onsdag Formiddag (d.v.s. 3. januar 1894), saa kom paa Stationen til Toget 9.20, saa skal Du blive befordret til Lyngby og hjem igen og frygtelig mishandlet, hvis Du ikke skaffer mig et Sted at bo. Svar mig, hvis Du ikke kan.«⁴ Det må erkendes, at vi ikke med sikkerhed ved, om togturen kom i stand, men sandsynligheden taler derfor. Af en notesbog, der påbegyndtes den 3. februar 1894, fremgår det, at lejemålet må være afsluttet i løbet af januar, thi de første sider er optaget af togtider og notater om alt det, der skulle huskes ved flytningen lige fra at købe søm og skruer til at bestille flyttemand og få avisen omadresseret.⁵ Selve flytningen synes at have fundet sted kort før påske, der i 1894 faldt usædvanlig tidligt. Palmesøndag var den 18. marts og skærtorsdag den 22. marts. I sin store biografi om »Viggo Stuckenberg og hans Samtid« siger Jørgen Andersen imidlertid: »til April Flyttedag (d.v.s. 17. april) sagde Stuckenberg sin Lejlighed op paa Frederiksberg og flyttede til Lyngby, hvor han havde lejet Stuelejligheden i Villa »Vennely«.⁶ Nu kan det måske forekomme pedantisk at opholde sig ved, om flytningen fandt sted i marts eller i april, men det efterfølgende vil vise, at dette ingenlunde er tilfældet. Allerede den 23. marts fik Stuckenbergs besøg af

V. Sjøqvist

Johannes Jørgensen og hustru, der skulle bese den nye lejlighed. På dette tidspunkt må flytteroderiet da formentlig være blevet overstået.

Det var et godt bytte Stuckenberg's havde gjort. Fra en lille kvistlejlighed, der ganske vist lå i et villakvarter, men tæt op til jernbanelinjen, var de nu flyttet ud til en moderne villalejlighed med store, lyse værelser og en have, der mod øst vendte ud til den fredelige Kongevej med de høje lindetræer og Sorgenfri Slotspark og mod vest til de store åbne marker, der strakte sig ned mod Frederiksdal. Hele egnen vest og nord for den lille klynge villaer, der lå omkring »Vennely«, var marker med enkelte bøndergårde og landsbyen Virum mod nordvest. Sorgenfri Kirkegård var endnu ikke anlagt; det skete først i 1903. Kun omkring den nuværende I. C. Mundtsvej fandtes enkelte villaer. Ellers blev horisonten kranset af Lyngby Sø, skovene ved Frederiksdal, Furesøen og Geelskov, der mod nord hævede sig på sin vældige banke. Mod øst lå Mølleådal og Slotsparken. Denne vidunderlige natur, hvoraf meget er bevaret, havde yderligere en tiltrækning for en byboer: stilheden, der nu er fuldstændig forsvunden.

Al denne landskabelige skønhed og stilhed virkede med besættende kraft på Stuckenberg's lyrikersind. Igennem firserne havde han skrevet megen smuk naturlyrik, men fra de første år i halvfemserne blev hans produktion på dette område påfaldende lille. Mellem 1890 og 1893 flød hans lyriske åre kun svagt. Men næppe var han flyttet ud til Lyngbyegnens skønhed, før den atter brød frem med voldsom kraft. I tiden fra den 25. marts til slutningen af april 1894 skrev han ikke mindre end elleve fuldenkte lyriske digte, nogle af de ædleste i dansk poesi. Det første digt, som han senere kaldte »Morgendug«, er skrevet påskesøndag den 25. marts og skildrer hans følelser ved at vågne op på det nye sted med de mange ukendte lyde, hans morgentur ud i den friske forårshave, hvor de første krokus er kommet frem, hans henrykkelse over den

skønne natur, der omgiver ham og lyden af påskeklodderne fra Lyngby Kirke, der giver genlyd i hans hjerte:

Ak! hvem har vækket mig? – en Vogn paa Vejen,
en landlig Hane, som i Morgnen gol,
en Drøm, der fødtes af den rundne Sol,
en Stær, som fløjtede, en Smaagens Svajen, – –

Jeg vandrer langs min Haves nøgne Hæk,
en aarle Bi i Morgensolen summer
og drikker Dug af gyldne Krokuskummer
og klemter med en silde Vintergæk.

Dér ligger Landet lyst i Foraarsfreden,
dugfugtigt luende som glødet Guld,
en glasblank Luft af kølig Dugduft fuld,
saa morgenkarsk, saa lyst et Foraarseden.

Ak, hvem har vækket mig i denne Time? –
højt i min Sjæl en Morgenhimmel staaer
gylden af Sol og sitrende af Vaar,
og i mit Hjærte alle Klokker kime.⁸

Den samme beruselse over naturens skønhed fylder et andet digt, skrevet nogle få dage efter. Det er øjensynlig inspireret af udsigten til nabovillaen og Sorgenfriparkens hegn:

En stille Morgenstund, en Foraarsdag,
en solgul Skorsten paa et tjæret Tag,
en blaalig Røg, der gennemsigtig rinder
langs Foraarsskovens brune Bryn,
fra Hegnets Dug et Væld af hvide Lyn,
en Vej, der blank i Morgensolen skinner,

V. Sjøqvist

en Himmel som et køligt, lysfyldt Vand,
og ud fra Skovens grenespundne Rand
et dugfrisk Fuglefløjt, en trøstig Trille,
der bliver ved og bliver ved
og stiger som den køle, sprøde Fred,
der aander fra en muldfødt, sølvklar Kilde.⁹

Og nu følger med få dages mellemrum det ene herlige digt efter det andet, alle inspireret af omegnens skønhed, men ikke alle fyldt af den samme jublende glæde. Tungindet, hans uadskillelige følgesvend, lod sig ikke jage bort af det forjættende navn: Sorgenfri. I digtet »Aftenen kommer, den sorte Nat!«, der blev skrevet efter en natlig vandring i Slotsparken, hedder det i fjerde og følgende vers:

min egen Sjælenøds bundløse Blik,
der stirrer fra Skovdybets Kløfter,
lurer bag mig fra Stien, jeg gik,
ser paa mig fra Grenen, jeg løfter – —?

Jeg vandrer og vandrer til sent paa Nat
den hvide Maane sig hæver,
og Løvet rundt i det duggende Krat
sølvblegt i Vaarnatten bæver.

Skænk mig, o Maane, den Fred du saar,
mens tavs paa Himlen du stiger –
du hvide Pilgrim, som ensom gaar
din Gang mod fjærne Riger.¹⁰

Geelskov inspirerer ham til et digt om den fred, som skoven skænker langt fra livets larm:

Du Skov, som staar med Løv igen,
hvor elsker jeg din lyse Ro,
jeg Fattigfugl i Bur!
og du har Trøst, og du er tro,
saa tro som ingen Barndomsven,
du trofaste Natur!¹¹

Synet af Lyngby Sø fylder ham med stille glæde, så han må digte:

Der ligger en Sø og lyser,
ud og ind sig vinder dens Spejl
blandt Banker med Sæd og Skove,
Bredden løfter sig grøn og stejl,
og Holme paa Søen sove . . .

Der straal'er et Skær fra den hvide Sø,
det trænger saa dybt i Sinde
og vælder sin Dag om hver drømmende Ø,
der bæres paa Strømme derinde.¹²

Man fornemmer i disse digte, hvor dybt et indtryk denne nye egn har gjort på hans følsomme digtersind, og hvorledes den har givet ham ny kraft til atter at skabe denne skønne naturlyrik og forløse noget i hans sind, der gav det hvile og styrke.

I de digtsamlinger, hvor disse digte er trykt, er der ikke angivet nogen steds- eller tidsbestemmelse. Men gennemgår man hans efterladte manuskripter og notesbøger, vil man opdage, at der ved mange af digtene udtrykkeligt er angivet, hvor de er nedskrevet og hvornår. Det er en skam, at dette er udeladt i »Flyvende Sommer«, »Sne« og »Sidste Digte«, thi ellers ville man have set, hvilken betydning Lyngbyegegnen har haft for ham, en betydning der formentlig er større end for nogen anden dansk digter.

V. Sjøqvist

I slutningen af april 1894 standsede pludselig dette kildevæld, og i stedet tog han fat på et dramatisk arbejde om den romerske kejser Caracalla.¹³ Dette drama har ingen særlig tilknytning til Lyngbytiden, men skal dog lige nævnes, fordi det gav anledning til en interessant korrespondance med hans forlægger Gustav Philipsen. Trængt af sine evindelige økonomiske bekymringer, sendte han den 8. april et brev til Philipsen, hvori han gjorde rede for situationen: han havde i vinter med nød og næppe lånt de 400 kr., som han havde ventet, at det fortællende digt »Den vilde Jæger« (udg. februar 1894) ville indbringe ham. Men salget af bogen var slået helt fejl, så nu manglede han 500 kr. og vidste ingen udvej. Forholdet til hans velhavende svigerfamilie var således, at han foreløbig ikke kunne vente nogen hjælp der fra. »Mine Pengeforhold for Tiden piner mig dobbelt, da jeg netop sidder med en Skare Planer og med et Arbejdsmod som aldrig før, og det er mig ufatteligt, at der ikke skulle findes for 500 Kr. Tillid til, hvad jeg har paa Hjærte . . . ganske nøgternt opremset har jeg Planer til en Roman, til et Drama over Caracalla og et over den hellige Franciscus. Det er mig blot saa umuligt at faa Fred til at arbejde; saa stor er jeg nemlig ikke, at jeg kan sidde og digte mine Kreditorer Pokker i Vold, eller ogsaa er mine Kreditorer af alt for ondartet en Beskaffenhed. For hvert Minut jeg tænker paa Caracalla, maa jeg tænke fem paa mine Kreditorer«.

Hans stilfærdige, men indtrængende bøn om hjælp bar dog ingen frugter. Svaret var et afslag. Hans forlægger havde åbenbart ikke større tillid til salgbarheden af hans produktion, hvilket fik Stuckenberg til i berettiget selvhævdelse at svare, at han var overbevist om, »at den Tid kommer, da ogsaa det, De har liggende i Dynger af mig skal slaa et nu vrangvilligt Publikum som ærlig Poesi – og fuldkommen forstaaelig. Den Hæderlighed og Elskværdighed, De roser mig for, er jo desværre praktisk set negative Egenskaber, som i den Kommune, der nu huser mig, fører til Stol-

pegaarden. Alligevel sidder Caracalla saa dybt i Hjærtet, at selv om jeg skal slaa Digtet ved en af Sognets Væve, kommer det dog en Gang«. ¹⁴

På en eller anden måde må det være lykkedes Stuckenberg at overvinde den økonomiske krise, og humøret havde han ikke tabt, hvilket den sidste passus i brevet viser. Pengene var alle dage et stort og uløseligt problem for ham. Overfor Philipsen erkendte han ligeud, at »jeg aldrig har været videre fiffig i Pengesager, men jeg har dog hidtil nogenlunde klaret mig omend daarligt«. Som lærer ved Slomanns skole var hans gage vel ikke stor, ca. 2000 kr. om året. Men hertil kom, hvad han kunne skaffe sig gennem sin pen, både som digter og kritiker. Store beløb var det nok ikke, men alt i alt var Stuckenbergs, der kun havde to børn, hvilket næsten var uhørt i samtiden, bedre stillet end de fleste lærerfamilier, der kun havde gagen og dertil mange børn at forsørge. Når de alligevel aldrig kunne få pengene til at slå til, skyldtes det ganske enkelt, at både han og Ingeborg var dårlige økonomer. Navnlig han havde ikke begreb om penge; han mente, at de skulle gives ud, så hurtigt man fik dem, og Ingeborg forstod ikke kunsten at få husholdningspengene til at strække. Resultatet blev evige pengesorger, der forbitrede deres tilværelse. Men disse vanskeligheder var selvskabte.

I de to breve til Philipsen er der foruden pengespørgsmålet og dramaet om Caracalla et par ting, man hæfter sig ved. Stuckenberg fortæller, at han har planer om at skrive en roman og et drama om den hellige Fransiscus. Det sidste fik han nu aldrig skrevet, men det er næppe for dristigt at antage, at tanken herom var en frugt af det nære forhold til Johannes Jørgensen, der i disse år var på vej over i katolicismen. Mere interessant er dog omtalen af romanen. Man tænker uvilkårligt, at det må dreje sig om hovedværket blandt hans prosa-arbejder, »Fagre Ord«, der blev påbegyndt i august 1894. Dette er dog næppe tilfældet. Det drejer

V. Sjøqvist

sig snarere om romanen »Asmadæus«, der ganske vist først udkom i 1899, men de første kapitler blev skrevet i juni–juli 1894 og offentliggjort i »Tilskueren«s septemberhæfte 1894. At det ikke kan have været »Fagre Ord« synes at fremgå af de undersøgelser, som Brøndum-Nielsen har foretaget over de forskellige udkast til denne roman. Hans minutiøse gennemgang har nemlig godtgjort, at det er Ingeborg Stuckenberg, der har udformet ledetråden til denne roman, der handler om deres ægteskabs forlis og forsoning. Hun har endda skrevet hele passager – især om den kvindelige hovedperson Johanne – der i let omarbejdet form går igen i selve romanen. Det interessanteste er imidlertid, at Ingeborg tidligt på foråret og forud for samarbejdet med ægtefællen har påbegyndt en selvstændig skildring af deres ægteskabs historie, hvor personerne har andre navne. Dette første udkast begynder således:

»Hun slaar Øjnene op og ser sig om og kender slet ikke, hvor hun er. Hun vaagner ved en eller anden svag, ubestemt Lyd, en Lyd hun slet ikke gør sig klar over, fordi den var spundet med ind i hendes Drøm, en lys rosenrød Drøm, farvet af Sollyset, der har fyldt Værelset bag hendes lukkede Øjenlaag . . . Hendes egen lille Verden rejser sig i hendes Bevidsthed, blank og ny solforyldt, denne blaanende Majmorgen; en afsluttet Verden . . . ene i deres nye Hjem . . .« Senere beskriver hun spurvekvadrat udenfor Vinduet, der »lyder saa rislende uendeligt, som Vand der falder eller Lys, der daler. Stilheden synger i hendes Øren«.¹⁵

Dette lille stykke skildrer hendes ægteskabs første lykkelige morgen, men det er inspireret af de nye omgivelser i villa »Vennelly« og den netop overståede krise. Hun vågner i sit nye hjem vækket af en ubestemt lyd, og man kommer her til at tænke på Viggo Stuckenbergs første Lyngby-digt: Ak, hvem har vækket mig? Det er også i hendes udkast en ubestemt lyd, der vækker den sovende, og der er også her en drøm, der har forbindelse med sollyset. Dette prosastykke er ikke skrevet i den frederiksbergske

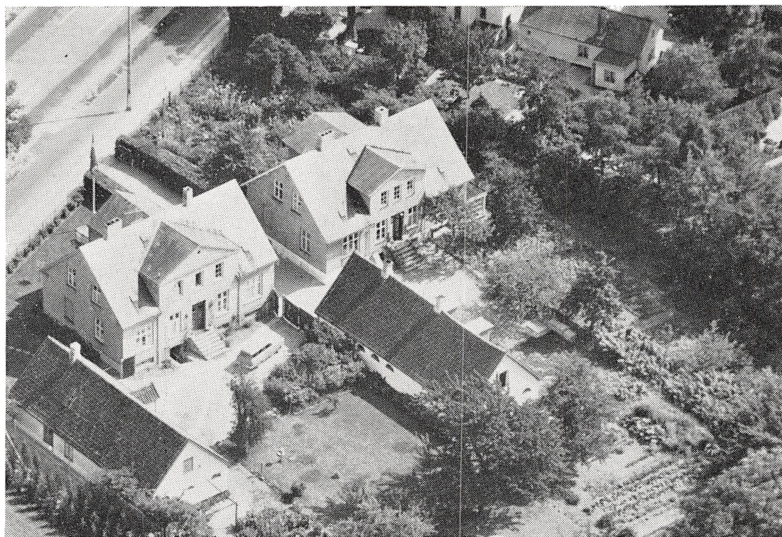

Gartnerboligen til
Sorgenfri Slot

Viggo Stuckenberg
1905

PLANCHE 18

Vennely, Kongevejen nr. 49
(midt i billedet).
(Foto udlånt af fabrikant
Carlo O. Gede).

Ungdomsportræt af Ingeborg
Stuckenberg f. Pamperin.
(Foto udlånt af professor, dr.
phil. Johs. Brøndum-Nielsen.)

kvistlejlighed med jernbanelinjen udenfor vinduet. Nej, det er stilheden og skønheden ved landevejen langs Sorgenfriparken og lykken over at have besejret den ægteskabelige krise, der har været de to store inspirationskilder.

I de første måneder synes det, som om Ingeborg har arbejdet helt alene på udkastet til romanen. Viggo Stuckenberg var optaget af dramaet om Caracalla og romanen om vagabonden Asmadæus. Men efterhånden blev han så interesseret, at han begyndte at skrive med, og fra august 1894 tog han for alvor fat på at udforme romanen i stadig samarbejde med hustruen. Et interessant eksempel på hans evne til at udforme de naturindtryk, han modtog, kendes fra oktober 1894. En aften gik han og Ingeborg tur i parken, og i en af notesbøgerne gav han kort efter følgende skildring: »Fuldmaanen staar over Sorgenfri, og Ingeborg og jeg har vandret derovre en halv Times Tid mellem blege Bøgestammer og kulsorte Graner. Nede langs Aaen laa hele Nattens Dejlighed paa Bleg, der var to Maaner, en af Sølv paa Himlen og en af Guld dybt nede i det blikstille Vand, og Vandet selv var som et Smykke om Jorden af mørk, klar Emaille, og Dyndskjoldene laa som lyse Pletter af Perlemoder«. Denne smukke naturskildring er benyttet i slutningen af 16. Kapitel i »Fagre Ord«, hvor sceneriet er henlagt til et dansk fjordlandskab: »han (sidder) længe endnu og ser ud over den blikstille Fjord, hvor al Nattens Dejlighed ligger paa Bleg. Der er to Maaner, en af Sølv paa Himlen og en af Guld dybt nede i Fjorden, og Vandet selv er som et stort Smykke om Jorden af mørk, klar Emaille, og Tangskjolderne ligger i Maa-nelyset som hvide Pletter af Perlemoder«. ¹⁶

Det er psykologisk overordentlig interessant, at Ingeborg Stuckenberg er den egentlige initiativtager til dette værk, og at det takket være hende har fået en rigere og dybere kvindelig hovedskikkelse, end det ville have været muligt for Viggo Stuckenberg at skabe. Bogen handler som nævnt om deres ægteskab, dets krise,

V. Sjøqvist

men også om dens overvindelse, og den slutter med et stille håb om ægteskabets fortsatte beståen. Herved danner den en fuldstændig kontrast til novellen »Valraven«, som Stuckenberg skrev i april 1893, da Ingeborg havde forladt ham. Denne fortælling handler også om deres ægteskab, men kun om dets forlis. Den begynder med, at hustruen har forladt hjemmet og slutter med et råb til Gud om at bringe hende tilbage, dog uden at læseren får nogen større tiltro til, at *det* vil ske. Det er nærliggende at tænke sig, at det har været Ingeborg magtpåliggende at få fjernet eller i hvert fald mildnet dette tragiske indtryk hos det læsende publikum af hans og hendes ulykke og i stedet få sat en mere optimistisk skildring nu, da krisen var overvundet. Bogen, der blev færdigskrevet i november 1894, udkom hos Philipson i februar 1895 og blev en så stor succes, at 2. oplag kunne gå i trykken i slutningen af april samme år.¹⁷ Det var ikke blot i kunstnerisk henseende en velkommen sejr, men betød også en vis økonomisk lunhed, der var med til at gøre de første Lyngbyår til en relativ lykkelig periode for de to ægtefæller. Samarbejdet havde vist, hvad hun betød som inspiration for sin mand, og dette kunne ikke undgå at binde dem nærmere sammen.

De havde nu slået sig til ro i Lyngby, de holdt af den naturskønne egn og af deres hyggelige hjem, men de kom ikke i nærmere forhold til Lyngbys beboere. Kun lægen Johan Lemche og hans hustru, forfatterinden Gyrithe Lemche, kom de noget sammen med. For Viggo Stuckenberg var opholdet i Lyngby dog ikke lutter idyl. Det var også forbundet med en del ubehageligheder. Når han skulle passe sin skolegerning, måtte han op om morgenen kl. 6 for at nå toget 7.04 til København, og uanset vejret og føret måtte han vandre den lange vej ned til stationen. Dette kunne være anstrengende nok, fordi han hørte til de mennesker, der går meget sent i seng. Han arbejdede bedst i aftenens og nattens stilhed og fik derfor alt for lidt søvn, hvad der måske har bidraget

til at undergrave hans helbred. Men han tog gerne denne ekstra byrde på sig, fordi hjemmet i Lyngby gav ham så meget andet. En sen julikvæld i 1895 skrev han dette digt om sin stue:

Hvor jeg elsker denne mørke Stue,
naar i Natten alle andre sove,
og jeg søvnløs gennem Vindvet stirrer
ud i Natten paa de sorte Skove.

Denne Stues dybe, tavse Mørke
fylder mig med Fred, der frodigt svulmer
som en Storskov om mig, hvor hver Tanke
kun som maanefangne Aablink ulmer.

Dette blege Vindves vage Dæmring
som en Taagestribe Mørket skiller,
som en Taage, fra hvis sarte Lysning
sarte Drømmepust mit Hjærte hilder.

Digtet slutter med et vers, der er så typisk for Stuckenberg, tungsindets digter, hvis tanker stadig kredsede om det umulige i at besidde lykken, fordi den kun vindes for atter at tabes:

Og jeg stirrer ud paa Nattens Skove,
ser dem løfte deres mørke Rygge,
ved, at ude under Skove flygter,
flygter fjærnt min aldrig fangne Lykke.¹⁸

Men der var andre ting end tungsindet og ægteskabelige problemer eller økonomiske spekulationer, der kunne kaste skygger over hjemmet i »Vennely«. En af de smerteligste begivenheder var det endelige brud med Johannes Jørgensen på grund af dennes overgang til katolicismen. I andet bind af »Mit Livs Legende« har J.J. givet en mesterlig skildring af dette brud, der fandt sted søn-

V. Sjøqvist

dag den 27. januar 1895 efter at de tre venner, Stuckenberg, Jørgensen og Sophus Claussen, havde gået en tur ud »ad den frosthaarde Lyngby Landevej, hvor Kragerne skræppede over Sne markerne som i vor Ungdoms Vintre og Sneen sang under vore Skridt«. Da de skrupsultne kom tilbage til villaen for at nyde et godt aftensmåltid fandt de, at det var kommet til et så bittert opgør mellem Ingeborg Stuckenberg og Amalie Jørgensen, der ville forsvare sin mand, at ægteparret Jørgensen mente det nødvendigt at gå inden bordet. De kunne ikke længere »dele Brødet med deres tabte Venner«. ¹⁹ Det fremgår af Johannes Jørgensens skildring, at det mere var Ingeborgs radikale for ikke at sige fanatiske indstilling mod kristendommen, end det var Viggo Stuckenbergs uvilje, der hidførte bruddet. Dette indtryk bestyrkes af et af digtene til Ingeborg, som hendes mand skrev året efter. Heri lader han hende spørge:

Hvorfor er vi Mennesker saa usle,
hvorfor er I Mænd saa smaa,
hvorfor maa alle de svigte,
som jeg troede saa inderligt paa?

Hvorfor dør deres Hjærte og Hjerne
saa hastigt som Dugfald for Sol,
hvorfor styrter de fattigt i Støvet
deres Ungdoms kongelige Stol?

Og jeg ser i dine Øjne en Jammer
saa dyb som Livsens Forlis,
og jeg ser i dit Øje en Stolthed,
hvid som Snefjældes Is;²⁰

Denne kompromisløse holdning, dette ubøjelige sind, der afveg så meget fra ægtefællens, skulle senere få skæbnsvangre konsekvenser for dem begge.

Men foreløbig gik det nu meget godt. Faldt gamle venner fra, kom der nye til. Helge Rode og hans norske ven, digteren Sigbjørn Obstfelder, kom ofte på besøg. Forfatterinden Amalie Skram, komponisten Carl Nielsen og hans hustru kom undertiden ud til Sorgenfri. Det samme gjaldt ungdomsvennen Sophus Claussen, og nede i Lyngby boede forfatteren Sophus Schandorph samt Johan og Gyrithe Lemche. Når der kom gæster fra byen, synes det at have været en fast regel, at de skulle ud på en spadseretur for at nyde naturens skønhed, og det var ofte lange ture, man begav sig på. En forårsdag gik Rode, Obstfelder og Stuckenberg til Dronninggård og tilbage igen. En anden gang var han på travetur til Søllerød med sine gæster. Udflugter til Frederiksdalskovene og Furesøen var også meget yndede.²¹ Havde man ikke besøg af gæster, så gik familien selv lange ture. I en af notesbøgerne findes en lille versificeret skildring af en udflugt til Lundtofte søndag den 9. maj 1897 med sønnerne Henrik og Niels Holger (kaldet Didden), der var henholdsvis 7 og 6 år. »Det er hundekoldt, men alt Jordens staar i sin fulde Pragt:

Der sang de Lærker,
der sang den Blæst.
Jeg tror vi fire
vi sang dog bedst,

endda vi mæled
knap nok et Ord
og holdt os nærmest
som mimisk Kor.

Ind over Grøfterne
Didden sprang,
og deri stikker
just Diddens sang.

Kom vi paa Marken
en Plov forbi,
stod Henrik bag den
og hængte i.

Saa grøn var Jorden
saa lys og stor
og vor var hele
den store Jord.«²²

V. Sjøqvist

En anden gang skildrede Stuckenberg, hvorledes han havde været ude over markerne og plukket Følfod under sol og lærkesang. Dette inspirerede ham til et forårsdigt, om hvis tilblivelse han fortalte: »følgende Linje faldt mig ind, mens jeg brød de smaa gule Blomster: Alle vendte de mod Solen. Og denne Linje gøgler for mig som et helt lille Digt«. Derefter hed det: »en Time senere: Digtet er skrevet«. Her er første og andet vers:

Alle disse gule Blomster
i den Skaal i Vinduskarmen
stod i Formiddags paa Marken
sprungne ud i Middagsvarmen,

rundt omkring den havde Græsset
vaarligt kastet Vinterkjolen, –
alle vugged de i Vinden,
alle vendte de mod Solen.²³

Dette digt er ikke blot et smukt stykke naturlyrik, men det er tillige takket være Stuckenbergs notater et interessant vidnesbyrd om den fart, hvormed han kunne arbejde, når inspirationen var over ham.

I 1886 havde han udsendt sin første digtsamling under den fordringsløse titel: Digte. Siden da havde han måttet nøjes med at offentliggøre sine vers spredt om i aviser og tidsskrifter. Dette kunne naturligvis ikke være tilfredsstillende for en poet af Stuckenbergs karat, og i foråret 1897 fik han da den tanke at udsende en ny digtsamling, der hovedsagelig skulle bestå af digte inspireret af Lyngbyegnens skønhed. Den skulle være en hyldest til det landskab, han var kommet til at elske så højt. I midten af maj talte han med sin nye forlægger Ernst Bojesen om denne samling »bestaaende af mine rundt omkring trykte Digte, som jeg ansaa for værd at bevare. Han hvæsedede, da han hørte, de havde været trykt før; saa var Duften af dem«. Svaret skuffede og bedrøvede Stuc-

kenberg, og harmfuldt skrev han i sin dagbog: »Duften gaar aldrig af et lyrisk Digt. En Roman, et Drama kan falme – det lyriske Digt, det gode, ægte, naturligvis aldrig. Det, som lever længst af en Digter, er og bliver det, hvor han var personligst til Stede; saa kan man – ogsaa undertegnede – sige saa meget ondt, man vil om det at skrive Vers. Det, der til Verdens Ende vil vedblive at gøre en Forfatters Forhold til hans Forlægger umuligt, er det, at Forlæggeren arbejder med Øjeblikket, Forfatteren med det Evige.«²⁴

Den digtsamling, der omtales, er formentlig identisk med et stihæfte i kvart format på ca. 30 sider, der findes blandt hans efterladte manuskripter. Der mangler en del blade, som øjensynlig er revet ud, men af de bevarede sider kan man se, at samlingen hovedsagelig har bestået af digte fra foråret 1894. Dog findes også enkelte ældre digte.²⁵ Bojesens afvisende svar nedslog imidlertid ikke hans forhåbninger om alligevel at få planen gennemført. Efter sommerferien, der blev tilbragt i Lundeberg på Fyn og i Nysted på Lolland, vendte Stuckenberg tilbage til Sorgenfri med friske kræfter og fornyet mod. Med et citat af Ingemann hed det i dagbogen: »Nu kommer den fagre Tid, jeg ventede' saa længe – Efteraarstid, Arbejdstid!« Inspirationen var virkelig over ham, og i løbet af september skrev han en række dejlige efterårsdigte som:

Denne Blæst i Løv, der er som Læder,
denne Raslen i hver ussel Busk,
denne sagte, stive Knitren
i hver visnet Kløverdusk,
denne Klimpren over Streng,
som er spændte til at briste,
denne sprøde, spinkle Dirren
af en Røst, som falmet synger
paa det sidste.

...²⁶

V. Sjøqvist

Eller »Vildvin«:

Forbi mit Vindve slingre
Vildvins forblæste Ranker,
– saa sagnetligt det banker
som spæde Barnefingre,

blodrødt et Blad sig klæber
imod den vaade Rude,
som pressed sig derude
mod Vindvet tyste Læber,
...²⁷

I løbet af én dag, den 24. september, skrev han to vidunderlige digte:

Stundom ser jeg Efteraaret
som en pragtfuld Sagakvinde,
bred om Skuldren og med Haaret
rødt bag blodigt Hovedtvinde,
...

Og det andet:

Bag min Haves høje Tjørne
synker Solen stille ned,
maler i et aabent Hjørne
flammegult et Astersbed,
...²⁸

Det sidste i denne række er et langt fortællende digt om Frederiksborg, skrevet den 29. september og trykt i »Sne«. Formentlig i løbet af oktober måned renskrev han disse vers og supplerede dem dels med digtene fra foråret 1894 dels med udvalgte digte fra årene 1895 til 1897. Samlingen indledtes med et hyldestdigt

til hustruen: »Lykken i min Sjæl, Lykken er dit Billed langs mit Levnedes Veje mellem Blomster stillet,« der nu findes trykt i »Sne«, og afsluttedes med den skønneste digtcyclus han overhovedet har skabt: digtene til moderen. De findes også trykt i »Sne«. Samlingen omfattede i alt 45 digte, og han gav dem titlen »Lyngby-Digte« med undertitlen: Foraaret 1894 – Efteraaret 1897.²⁹

Disse digte har for det første af lokalpatriotiske grunde en særlig interesse. Var de blevet trykt i den orden, Stuckenberg havde givet dem og med angivelse af de steder, hvor motiverne og inspirationen var hentet fra: Sorgenfri, Virum Mark, Geelskov, Lyngby Mose, Prinsessestien, Lyngby Sø, Lottenborg, Vennely, så ville Lyngbyegnen være blevet uødelliggjort i dansk poesi, og Stuckenberg var i langt højere grad, end tilfældet nu er, blevet anerkendt som den måske fornemste digterskikkelse, der indtil i dag har levet og virket i Kongens Lyngby. Det er den ene side af digtene. Den anden er, at de tillige har stor interesse til forståelse af den personlige udvikling Stuckenberg gennemløb i disse år. Samlingen begynder som omtalt med det lyse digt til hustruen: Lykken i min Sjæl –. Det efterfølges af de lykkefyldte naturdigte fra marts – april 1894. Men tonen og stemningen er faldende, tungsindet og sorgen begynder at tage overhånd. Et såre karakteristisk digt, der findes omtrent midt i samlingen, er »Skumring« fra maj 1896:

Hvor fyldes alt mit Sind med Sorg,
naar Dagens Sol gaar under!
om Aften falder paa fuldskøn,
min Sjæl mod Tungsind stunder,

fordi til Hobe Livsens Væld
saa sørgeligt udrunde!
– Jeg vilde, det var Dag paany,
og Sol stod over Lunde!³⁰

V. Sjøqvist

I digt på digt gennemspilles og varieres nu dette tema: »Saa er Menneskenes Lod« (»Sne« s. 89). »Vel er Livet bittert« (»Sidste Digte« s. 17). »Jeg sad med Lykkens Guld i Fang« (»Sne« s. 98). »Ak, hvad er det hele« (»Sidste Digte« s. 19). Og »Nytaarsnat 1895-96«, hvor det i sidste vers hedder:

Du hvide Nat, du nye Aar!
giv mig blot ikke værre Kaar
 end dem, jeg bæ'r!
Vær med din rene Ro mig nær
 og skænk mig ét: lidt Lykke
for dem og det, som jeg har kær!³¹

Han tør ikke længere håbe mere af fremtiden, end at den ikke bliver værre end fortiden. Det er måske nok en realistisk, men til-lige stærk pessimistisk tankegang. I digtsamlingens sidste afsnit står de fem skønne mindedigte til moderen samt et sjette, der ikke findes trykt i »Sne«, men derimod i »Sidste Digte«, der blev ud-givet efter hans død. Det er skrevet i december 1895 (fuldført i august 1896) og hedder: »En Morgen ved din Grav«. Det er kun på to vers, hvoraf det sidste lyder således:

O du, som under Vintersne
gravlagt i Dybet sover,
ræk mig din Skyggehaand,
lær mig som du at se
fra Himmelhøjder over
hver Sti, hvor jeg er flakket vild
sænk om min Vandren modermild
din Aand!³²

Her beder et sorgtyngt hjerte om hjælp til at mestre det liv, hvori han er ved at flakke vild. Og det er den døde moder, der skal hjælpe ham, ikke hustruen. Ja, ret beset skal han vel netop

have hjælp til at rette det ægteskab op, der atter er på vej mod en krise. Således er da denne samling »Lyngby-Digte« et varsel om den kommende tragedie i hans og Ingeborgs liv.

Imidlertid blev digtsamlingen slet ikke trykt i denne form, men senere spredt ud over »Flyvende Sommer« (1898), »Sne« (1901) og »Sidste Digte« (1906). Det er en lille smule usikkert, hvad der egentlig skete med den. Gennem Stuckenbergs breve til Ernst Bojesen synes dog hovedlinjerne i hændelsesforløbet at stå klart. Formentlig i november 1897 har Stuckenberg afleveret det renskrevne eksemplar af digtene til Bojesen, der synes at have afslået at udgive dem med den gammelkendte begrundelse, at duften var gået af dem, fordi hovedparten tidligere havde været trykt. Men Bojesen var ikke den mand, der lod en digter af Stuckenbergs format i stikken. Han nøjedes ikke med at sige nej; han opfordrede ham i stedet til at skrive en helt ny samling lyrik, der skulle skildre årets gang. Hvert digt skulle som titel have et af de gamle almanakord som f.eks. Hellig 3 Konger, Kyndelmisse etc. Stuckenberg blev grebet af ideen og var snart i fuld gang med at realisere den. Allerede den 29. december 1897 kunne han sende Bojesen renskriften til en digtsamling, han kaldte »Flyvende Sommer«. Den indeholdt 32 digte, hvoraf de 8 tidligere havde været offentliggjort. Om de resterende 24 skrev Stuckenberg, at de var blevet til siden den 11. december. Dette vil altså sige, at han i løbet af 19 dage har skrevet disse 24 digte, der alle er af højeste karat; en næsten ubegribelig præstation af en digter, der ofte omtales som en træt mand, der var treven og magelig anlagt.³³

Men det er tidligere blevet påvist, hvorledes han i inspirerede perioder kunne arbejde meget hurtigt som f.eks. i foråret 1894 eller i september 1897, eller da han skrev digtet »Følfod« på én time. Det er derfor ingenlunde umuligt, at det virkelig er lykkedes ham i løbet af små tre uger at skrive disse digte. Men bevises kan det ikke, thi blot tre af dem findes dateret i kladdebogen fra 1897.

V. Sjøqvist

Resten kendes kun fra renskriften. Digtsamlingen fik nu ikke helt den form, Bojesen havde tænkt sig. Stuckenberg kunne ikke gennemføre planen om almanakordene. De virkede efter hans opfattelse for anmassende. »Kyndelmisse f.Eks. rummer meget mere gurglende og gungrende Poesi, end jeg kan præstere«, skrev han i januar 1898 til Bojesen. Hans forlægger havde også tænkt sig, at digtene skulle ledsages af vignetter, men dette modsatte Stuckenberg sig på det bestemteste, thi der var efter hans mening intet så smukt som hvidt papir med en smagfuld sats, og derved blev det. Bojesen havde haft skrupler med hensyn til titlen, da han var bange for, at den skulle virke uforståelig. Men Stuckenberg forsvarede den kraftigt og henviste bl.a. til Bergsøes digt »Nissen«, hvori det hed: »flyvende Sommer og Edderkoppespind, drivende Dug som Farver paa Kind«. Atter fik han sin vilje, og i maj 1898 udkom digtsamlingen på »Nordisk Forlag«. ³⁴

Det er ikke stedet her at gennemgå disse digte, der er umistelige perler i dansk poesi. Hans lille bog handler, som Jørgen Andersen har sagt det, om det ene fornødne: kærligheden; men rigtignok et skuffet menneskes poetiske fortolkning af denne kærlighed. Alle naturindtrykkene er inspireret af Lyngbyegnens skønhed, men atter gælder det, at digtene ikke er stedbetejgnede og derfor aldrig erkendt som værende »Lyngbydigte«. Til Sophus Claussen skrev Stuckenberg, at de indeholdt »min pludselig forløste Fryd over, hvad jeg i de Aar, jeg har boet her (i Lyngby) har set af Løvspring og Bladefald, af Maaneskin og Sne.« ³⁵ »Flyvende Sommer« har så meget større værdi for alle elskere af dansk poesi, som Stuckenbergs digteriske evner kulminerede i denne bog. Hertil vil mange måske sige, at digtsamlingen »Sne«, der udkom tre år senere, betegner kulminationen. Dette er på en måde rigtigt, men praktisk talt alle de digte i »Sne«, der vil sikre hans navn mod forglemmelse, er skabt før 1898. Der findes kun ganske få undtagelser. Den vigtigste er »Tue Bentsøns Viser« fra februar 1900.

Stuckenberg følte selv den begyndende tilbagegang, og i midten af maj 1898 noterede han i kladdebogen: »for Tiden gaar min Poesi i forfald.«³⁶

Men der var mere end den, der gik i forfald. Hans økonomi, der altid havde været anstrengt, begyndte nu at blive fortvivlet. I september 1898 skrev han til vennen L. C. Nielsen, at naturligvis foragtede han »Illustreret Tidende«s små honorarer, men han foragtede ikke statens prægede mønt. Derfor: »sæt Dem ned og skriv en Pengenes Tragedie.« Og året efter sagde han noget overdrevet til L. C. Nielsen: »Jeg lever for Tiden af at sælge Bøger.« Rent galt blev det, da han i maj 1900 blev uenig med sin svigerfamilie om visse økonomiske forpligtelser.³⁷

Disse evindelige økonomiske sorger kunne ikke undgå at slide på ægteskabet, men har dog næppe været årsagen til dets endelige forlis. Er forholdet mellem ægtefæller harmonisk, kan selv dårlig økonomi ikke slå det helt i stykker, men er det uharmonisk, kan økonomiske trængsler nok fremskynde ulykken. Og sandheden var, at Viggo og Ingeborg Stuckenberg ikke længere kunne sammen. For en sen eftertid, der ikke har kendt de to mennesker, er det svært for ikke at sige umuligt, at dømme dem imellem. Det forekommer dog overvejende sandsynligt, at Ingeborg Stuckenberg med sit retlinede, men også fanatiske og tunge sind næppe var den rette hustru for den vege og depressive digter. Hun kunne inspirere ham, drive ham til arbejdet og ved at gøre ham fortvivlet give hans poesi en følelsesintensitet og indre spænding, den ellers ville have savnet. Men lykkelig og harmonisk kunne hun ikke gøre ham.

I efteråret 1900 var de økonomiske vanskeligheder blevet så store, at Stuckenbergs måtte foretage en kraftig nedskæring af deres levestandard. De flyttede da fra den store og ret dyre lejlighed i »Vennely« til en mindre og billigere i nordfløjen af den daværende gartnerbolig til Sorgenfri Slot. Viggo Stuckenberg måtte endda

V. Sjøqvist

foretage en del af flytningen på en trillebør for at skære udgifterne ned. Det var dr. Lemche, der havde skaffet dem den nye lejlighed, og han bidrog således uden selv at vide det til den endelige katastrofe.³⁸ I den sydlige fløj boede nemlig slotsgartner Hans Dines Madsen og hans hustru Clara født Holbøll. Ikke længe efter flytningen slog det en dag klik for Ingeborg Stuckenberg; hun forsøgte selvmord, men blev reddet af Madsen. Så flyttede hun hjemmefra, kom dog atter tilbage, men kun for at opdage, at Stuckenberg havde søgt og fundet trøst hos fru Clara, der ejede den kvindelige blidhed og ømhed, som var Ingeborg nægtet. Til gengæld blev hun tiltrukket af gartner Madsen, der ligesom maleren Albert Gottschalk synes at have haft det mandige, virile væsen, hun savnede hos sin ægtemand. I foråret 1902 var det Viggo Stuckenbergs tur til at forlade hjemmet. I slutningen af april rejste han til Frankrig, Italien og Tyskland og kom først hjem et par måneder senere. Rejsepengene var dels skaffet til veje gennem udsendelsen af »Sne«, dels gennem en indsamling, der var sat igang i Lyngby.³⁹

Men alle disse eskapader hjalp ingenting. I foråret 1903 brast det for stedse mellem dem. Ingeborg Stuckenberg tog først til København. Her planlagde hun at udvandre til New Zealand, hvor hun havde en broder. Hun agtede dog ikke at rejse alene. Slotsgartneren fra Sorgenfri tog med, og sammen slog de sig ned i det fjerne land ude i Stillehavet. I New Zealand fik de begge arbejde, men udvandrerlivet var næppe noget for Madsen. Allerede efter et års forløb synes han at have planlagt at vende tilbage til Danmark – alene. Da Ingeborg Stuckenberg opdagede det, tog hun sit liv den 12. august 1904.⁴⁰

Efter at Ingeborg havde forladt hjemmet i gartnerboligen ved Sorgenfri, ville Viggo Stuckenberg ikke længere bo i Lyngby. Der skete det samme som ti år tidligere, da den første ægteskabelige krise havde fået ham til at søge en ny bolig. Han og børnene for-

lod i foråret 1903 det hus, hvor han havde oplevet sit ægteskabs endelige forlis. I stedet søgte han tilbage til Frederiksberg, hvor han fandt en ny bolig i det smukke, gule hus, Allégade 5, tæt op til Frederiksberg Have. Efter meddelelsen om Ingeborgs død ægtede han den kvinde, der kunne skænke ham den ro og harmoni i tilværelsen, han trængte så hårdt til. Den 14. oktober 1904 blev han og Clara Madsen viet i Frederiksberg Kirke, men længe fik han ikke lov til at nyde sin vundne lykke. I efteråret 1905 blev han alvorlig syg af en nyrelidelse (nefrosclerose). Det viste sig hurtigt, at der intet håb var om helbredelse. I slutningen af oktober blev han indlagt på Frederiksberg Hospital, og her døde han stille og roligt den 6. december 1905 kun 42 år gammel.⁴¹

E F T E R M Æ L E

Budskabet om hans død kom som en overraskelse selv for hans venner. Stuckenberg havde altid levet meget tilbagetrukket og skyet offentligheden. Han hørte ikke til de forfattere, der var i rampelyset. På »Politiken«, hvor man regnede ham som en af bladets medarbejdere, var man ganske uforberedt på dødsbudskabet, og først den 8. december blev det meddelt i bladet. Overalt i presse og tidsskrifter blev hans bortgang hilst med vemod, ja med sorg. Det gjaldt ikke blot den radikale presse, men også den konservative. De korte mindeord i »Kjøbenhavns Amts Avis«, der udkom i Lyngby, kan godt stå som eksponent for de konservative kredses indstilling til ham. Under mærket »Unio« stod den 8. december en lille mindeartikel, hvori det bl.a. hed: Viggo Stuckenbergs død »er kommet som et Sorgens Budskab til alle dem, for hvem den afdøde stod som en sjælden fiin og sympatisk Repræsentant i den yngre danske Litteratur . . . (han) nærrede en trofast Kærlighed til sit Land og dets Sprog, det han mestrede som faa . . .« Med stor diskretion undlod forfatteren (eller forfatterinden) at nævne den kendsgerning, at Stuckenberg havde boet over ni år

V. Sjøqvist

i Lyngby og her havde haft sin rigeste skaberperiode. Det var vel for ikke at vække minder om den tragedie, der knyttede sig til Lyngbytiden. Men »Politiken« bragte den 10. december et smukt følt mindedigt af Gyrithe Lemche. Nogle af versene skal her citeres:

Kun en Tak jeg vil dig bringe
kun en Hilsen i din Død
fra den By, beskeden ringe,
hvor din Sommers Sange lød.

Jeg vil hilse dig fra Huset,
der, hvor Skoven lukker sig
hilse dig fra Pilesuset
Ved den øde Landevej,

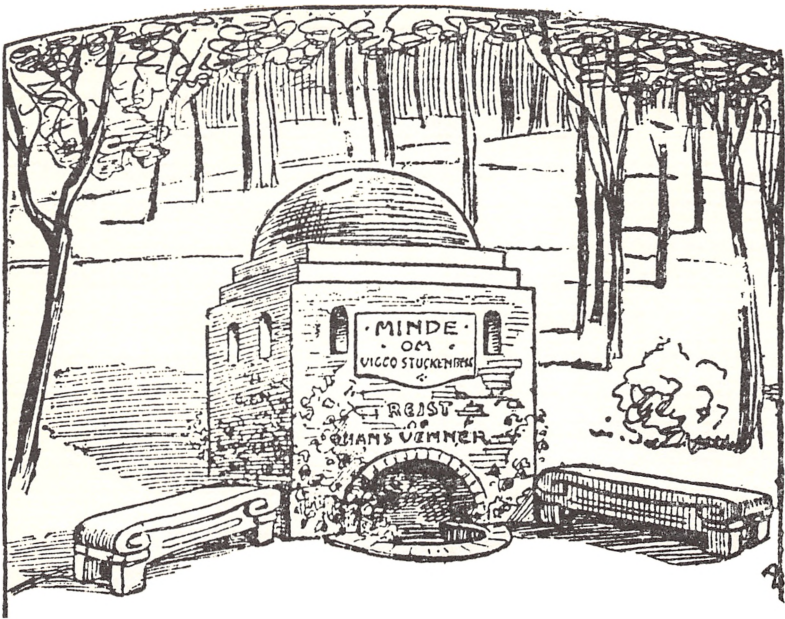
Hilse dig fra Fuglesangen
om det hvide Sommerslot,
fra den stille Park, hvor Gangen
»staar med gyldne Fodtrin traadt«

...

Hilsen til dig, mens du viger
nedad Flodens tavse Vand
gennem fjerne Taageriger
til de store Skyggers Land,

...

En måned efter hans død besluttede en kreds af venner og beundrere at sætte ham et synligt minde. Den 7. januar 1906 stod der i »Politiken« en opfordring til læserne om at bidrage til rejsningen af et værdigt minde på hans grav på Assistens Kirkegård. Opfordringen var undertegnet af en komité bestående af bl.a.

N. V. Dorphs forslag til mindesmærke for Viggo Stuckenberg

Vilhelm Andersen, E. Blaumüller, Ernst Bojesen, Georg Brandes, Sophus Claussen, Niels og Bertha Dorph, Johannes Jørgensen, Peter Nansen, L. C. Nielsen, Henrik Pontoppidan, Helge Rode og Valdemar Vedel.

Der indkom et ganske betydeligt beløb, så der kunne blive råd til ikke blot at rejse billedhuggeren Siegfried Wagners smukke rødbrune sten på graven, men også til at realisere en længe næret plan om at sætte ham et mindesmærke i Sorgenfri Slotspark. I marts 1907 indsendte komiteen, der nu var suppleret med Johan og Gyrithe Lemche, en ansøgning til Ministeriet for offentlige Arbejder, hvem parken dengang sorterede under, om rejsning af et sådant minde. Det hed i ansøgningen, at Viggo Stuckenberg i sjælden grad havde følt sig fortrolig med Lyngbys naturomgivelser,

V. Sjøqvist

hvorfor man androg om, »at der maatte indrømmes en saadan Plads i den for Almenheden tilgængelige Del af Sorgenfri Park efter nærmere Aftale med Haveinspektionen«. Et udkast tegnet af maleren Niels Dorph medfulgte. Planen synes at have været at omdanne Dronningekilden i den nordlige del af parken. Haveinspektøren anbefalede forslaget, og ministeriets embedsmænd var også velvillige, men ministeren, der var Svend Høgsbro, resolverede den 24. april kort, »at det ansøgte ikke har kunnet bevilges«. Hvad var årsagen til dette lakoniske afslag? Ministeriets akter giver intet svar, men en af komiteens medlemmer, malerinden Bertha Dorph, oplyste mange år senere, at »Kronprinsen (Chr. X) var principielt imod at faa Gravmonumentet i Parken, dermed faldt Projektet«. De indsamlede penge blev i stedet sat til side til de to sønner, indtil de blev voksne.⁴²

Der gik nu adskillige år, inden tanken igen blev taget op. En ny generation kom til, og den glemte ikke Stuckenberg. Hans ry voksede, og hans digtning fik stadig større udbredelse. I 1906 udsendtes samlingen »Sidste Digte«, der snarere burde have heddet: Efterladte Digte. Samme år kom »Fagre Ord« i 3. oplag, og i 1910 udsendtes hans samlede værker i 3 bind. Debutromanen »I Gennembrud« kom i 1921 i 3. oplag, men det værk, der først og fremmest vil bevare hans navn i dansk poesi, kom i et ganske anderledes antal oplag. I 1927 udsendtes det 12. oplag af digtsamlingen »Sne«, og indtil nu er den kommet i ikke mindre end 16 oplag med over 50.000 eksemplarer.

Men det var ikke blot gennem Stuckenbergs egne ord, mindet om ham blev bevaret. I den danske litteratur findes to værker, der hver på sin måde skildrer Viggo og Ingeborg Stuckenbergs ægteskab og tragiske afslutning. I 1907 udsendte vennen Simon Koch en bog, han kaldte »Digteren«, hvori han ikke lagde skjul på sin sympati for Viggo og sin uvilje mod Ingeborg, som han anså for den egentlig skyldige i deres ægteskabs forlis. Tyve år

senere skrev Gyrithe Lemche sin version af dette ægteskabsdrama i andet bind af det store værk »Tempeltjenere, Forsamlingens Paulun«. Det billede, hun her har givet af Viggo og Ingeborg Stuckenberg, kaldet Morten og Jenny Fiedler, er helt forskelligt fra Simon Kochs. Navnlig Viggo Stuckenberg er skildret i så grelle farver, at portrættet af ham afviger fra alt, hvad vi ellers ved om ham gennem hans værker, breve og andres udtalelser. Til gengæld fremtræder Ingeborg som bogens tragiske heltinde, til hvis minde det store slutningsdigt er viet. Når man erindrer den sympatiske indstilling, Gyrithe Lemche oprindeligt havde haft overfor Viggo Stuckenberg og som kom så levende til udtryk i mindedigtet fra december 1905, er det ganske øjensynligt, at hun har skiftet mening i de forløbne år, hvad årsagen så har været.

Skønt tanken om at sætte Stuckenberg et minde i Sorgenfri Slotspark havde fået en så krank skæbne, døde den aldrig helt bort, og da man nærmede sig 25 året for hans død, fandt »Politiken«, at tidspunktet nu måtte være inde til påny at realisere tanken. Den 30. oktober 1930 skrev redaktør Finn Hoffmann en stor artikel, hvori han slog til lyd for at rejse monumentet; det var en passende opgave for Carlsbergfondet og Forfatterforeningen. Forslaget vakte straks genklang, dog ikke i fondet eller i foreningen, men derimod hos venner af hans digtekunst og blandt hans gamle elever, hvoraf mange nu sad i fremtrædende stillinger. Den ildhu, hvormed disse sluttede op bag tanken, er det smukkeste vidnesbyrd om Stuckenbergs betydning som lærer. Den 6. december 1930, på 25 års dagen for hans død, nedsattes en komité bestående af forfattere og gamle elever eller kolleger: dr. med P.K.G. Bentzon, Sophus Claussen, frk. Nulle Finsen, Frederik Hegel, Helge og Ove Rode, overretssagfører Henrik Sachs, Hans Hartvig Seedorff Pedersen og direktør Vilhelm Slomann. Senere trådte også højesteretssagfører David ind. Offentligheden blev opfordret til at indsende bidrag, og mange fulgte denne opfordring.

V. Sjøqvist

Men tidspunktet var ikke heldigt. Danmark var på vej ind i den alvorligste økonomiske krise i moderne tid, og penge til kunstneriske formål var kun få og små. Der gik nøjagtig fire år, inden planen var gennemført. Igennem årene rettedes flere opfordringer til offentligheden. Kort før sin død i 1931 skrev Sophus Claussen en kronik: »Viggo Stuckenberg's Minde« for at erindre om indsamlingen.⁴³

I januar 1934 arrangeredes i »Politiken«s foredragssal en mindeaften for Stuckenberg, hvor hans værker blev tolket gennem oplæsning og sang. Nu var der endelig kommet så mange penge ind (ca. 3000 kr.), at komiteens kasserer, overretssagfører Sachs, den 14. februar 1934 kunne rette henvendelse til Indenrigsministeriet, hvor under Sorgenfri Slotspark nu sorterede, om tilladelse til at rejse et mindesmærke. Ansøgningen var ledsaget af et udkast til en mindebænk, der tænkte anbragt i en kampestenssat niche i den gamle åskrænt, der følger Mølleåen lige øst for slottet. Tegningen var udarbejdet af arkitekt Kaare Klint og viste nichen, som med sine svagt skrånede støttemure »er formet som en art Keglesnit, hvis begrænsede Linier i Stiens Plan viser sig som et elliptisk Segment«. På baggrunden findes inskriptionen: »Til Minde om Digteren Viggo Stuckenberg født 1863 død 1905« samt tre små vers, der er indhugget så højt oppe, at de ikke dækkes af mennesker, der sætter sig på bænken.⁴⁴

Denne gang voldte det ingen vanskeligheder at få den ønskede tilladelse. Allerede den 17. marts forelå den, og i løbet af sommeren og efteråret 1934 blev bænken og muren indrettet. Søndag formiddag den 28. oktober 1934, medens skoven endnu stod i sin fulde efterårspragt og vejret vekslede mellem drivende skyer og solskin, fandt indvielsen sted. Henrik Sachs talte først og mindede om, at det ikke blot var digteren, man ville hylde, men også læreren, der havde arbejde i humanitetens ånd og derved haft sin store betydning for eleverne, der aldrig glemte ham eller hans

Viggo Stuckenberg og Lyngby

skønne ord i en af skolesangene: – lær dig Sandhed ret at agte, lær din Sjæl alt skønt at magte. Helge Rode holdt selve indvielsestalen, hvori han fremhævede, at Stuckenberg var et minde for det rene sind, et minde som var en poesi. Hans vers taler til alle og er en vejviser til den stille stund. Så overdrog Vilhelm Slomann mindebænken til Indenrigsministeriet, hvis repræsentant, ekspeditionssekretær Schau, lovede, at der skulle blive værnet om den.⁴⁵

Viggo Stuckenberg havde da endelig efter 27 års forløb fået et værdigt mindesmærke. På kampesten væggen havde komiteen valgt at lade indhugge de tre vers, som Stuckenberg i efteråret 1896 skrev til sin hustru Ingeborg. Disse små vers handler om forholdet mellem mand og kvinde, om det had, der kan vokse op mellem dem, men også om forsoning og tilgivelse. Der er en dirrende følelsesintensitet i disse ganske jævne og enkle ord, som vil påvirke enhver, der har øren at høre med. De vil blive læst og taget til hjertet af utallige generationer, så længe det danske sprog tales og forstås:

Nu brister i alle de Kløfter,
som fured og sprængte mit Sind,
Alverdens fagreste Blomster
for Sommerens sagte Vind.

Thi to, som elsker hinanden,
kan volde hinanden mer' ondt
end alle de argeste Fjender,
som hævner sig Jorden rundt,

og to, som elsker hinanden,
kan læge de ondeste Saar
blot ved at se paa hinanden
og glatte hinandens Haar.

NOTER

Artiklen bygger først og fremmest på Stuckenberg's egne værker (i originaludgaver) og hans efterladte papirer i det kgl. Bibliotek. Endvidere på rektor, dr. phil. Jørgen Andersens grundlæggende værk: »Viggo Stuckenberg og hans Samtid«, I-II, Kbhvn. 1944 (forkortelse: J.A. I & II) og professor, dr. Johs. Brøndum-Nielsens afhandling om nyfundne manuskripter til »Fagre Ord« i Københavns Universitets festskrift i anledning af H.M. Kongens fødselsdag den 11. marts 1962 (forkortelse: Brøndum-Nielsen: festskrift) samt Brøndum-Nielsen: Litterærhistoriske Epistler, Kbhvn. 1960 (forkortelse: Brøndum-Nielsen: Litt. Epistl.) Men derud over er der foretaget arkivstudier i såvel offentlige som private arkiver, hvilket vil fremgå af noterne.

Benyttede forkortelser, kgl. Bib: det kongelige Bibliotek, LA: Landsarkivet for Sjælland m.m. RA: Rigsarkivet.

- 1) Johannes Jørgensen: Mit Livs Legende I, Kbhvn. 1949, s. 100.
- 2) J.A. I s. 170 noten.
- 3) Realregister for Lyngby Sogn III, Fol. 85, ibid. I, Fol. 16. LA. Sten Drewsen: En Kværlant ser tilbage, Kbhvn. 1937, s. 35.
- 4) Kgl. Bib. N.B.D. 2. Rk. Stuckenberg til Drewsen, 30/12-1893.
- 5) Kgl. Bib. Ny kgl. Saml. nr. 1036 8°. Notesbog III.
- 6) J.A. II s. 5.
- 7) Mit Livs Legende I s. 154.
- 8) »Flyvende Sommer« s. 11. Tidsbestemmelsen er fra Notesbog III, jvf. note 5.
- 9) »Sne« s. 9, Notesbog III.
- 10) »Sidste Digte« s. 1-2, Notebog III.
- 11) »Sidste Digte« s. 14, Notesbog III.
- 12) »Sidste Digte« s. 15, Notesbog III.

- 13) Caracalla blev trykt i 2. del af »Romerske Scener«, udgivet 1895.
- 14) Stuckenberg til Philipsen 8/4,15/4-1894. Kgl. Bib: Ny kgl. Saml. 4462.
- 15) Brøndum-Nielsen: festskrift s. 13 ff, 33 og 66.
- 16) Kgl. Bib: Ny kgl. Saml. nr. 1036 8°, Notesbog II. Parallellerne mellem de to citater er fundet af Brøndum-Nielsen: festskrift s. 16 + noten.
- 17) Philipsen til Stuckenberg 29/4-1895. Gyldendals arkiv, kopibog 1895-1897, kgl. Bib.
- 18) »Sidste Digte« s. 7, Notesbog II 24/7-1895, Ny kgl. Saml. 1036 8°.
- 19) Mit Livs Legende II s. 15.
- 20) »Sne« s. 54.
- 21) Stuckenberg til E. Slomann 15/5-1894, Slomanns arkiv, LA. Notesbog III.
- 22) Notesbog III.
- 23) ibid. 20/4-1897. Selve digtet er nedskrevet i en anden kladdebog, der i fotokopi findes i det kgl. Bib. Ms.phot. 39 8°.
- 24) Notesbog III, 11/5-1897.
- 25) Ny kgl. Saml. 3711 4°. Efterladte manuskripter I. Kgl. Bib.
- 26) Notesbog III. Stuckenberg til E. Slomann 4/8-1897. LA. »Flyvende Sommer« s. 43 f.
- 27) »Flyvende Sommer« s. 41.
- 28) »Flyvende Sommer« s. 46 f., 48.
- 29) Ny kgl. Saml. 4014 4°. Kgl. Bib. J.A. II s. 103 noten hævder, at det var denne renskrift, Stuckenberg fik afvist af Bojesen i maj 97. Dette kan imidlertid ikke være rigtigt af den enkle grund, at samlingen indeholder adskillige digte fra september 97. Den digtsamling, der blev afvist, må være identisk med den i note 25 omtalte.
- 30) »Flyvende Sommer« s. 37.

V. Sjøqvist

- 31) »Sidste Digte« s. 27.
- 32) »Sidste Digte« s. 87.
- 33) Brøndum-Nielsen: festskrift s. 28, *ibid*: Litt. Epistl. s. 103. J.A. I s. 139.
- 34) Stuckenberg til Bojesen 29/12-1897 og udat. Ernst Bojesens arkiv. kgl. Bib. Ny kgl. Saml. 2436 2°. Stuckenberg til Bojesen 14/1-1898, Gyldendals Arkiv, Nordisk Forlag, B 4 c forfatterbreve. Kgl. Bib.
- 35) J.A. II s. 60, 63. Brøndum-Nielsens kronik i »Berlingske Aftenavis 17/9-1963.
- 36) Notesbog IV s. 112.
- 37) »Breve mellem Viggo Stuckenberg og L.C.Nielsen«, Kbhvn. 1946 s. 15, 23. Stuckenberg til Bojesen 31/5-1900, Gyldendals Arkiv, kgl. Bib.
- 38) J.A. II s. 101. Breve mellem St. og L.C.Nielsen, s. 45.
- 39) J.A. II s. 101 f. 126 ff.
- 40) J.A. II s. 148 ff.
- 41) J.A. II s. 154, 168 ff.
- 42) Min. for off. Arbejder, sag nr. 1084/1907, RA. »Politiken« 17/5-1907 og 30/10-1930.
- 43) »Politiken« 30/10, 2/11, 6/11, 17/11 og 6/12 1930, 16/4, 24/10 1931, 16/9, 17/9 1933, 12/1 1934.
- 44) Mindebogen 1934, Viggo Stuckenberg, s. 5f. Inspektoratet for de off. Lysthaver, sag. F 5, 1934.
- 45) »Politiken«, Berlingske Tidende«, »Dagens Nyheder« 29/10-1934, »Kjøbenhavns Amts Avis« 30/10-1934.

Lughn, Fuglevad og Rådvad

A F I N G E W O H L E R T

Fuglevad og Rådvad, nu betegnelser for to bebyggelser ved Mølleåen, kendes fra ældre tid som navne på to af den række møller, der i tidens løb blev placeret ved dette åløb. Ligesom tilfældet er med et tredie af møllenavnene, Ørvad, nu Ørholm, viser efterledet vad, at møllerne er blevet anlagt ved vadesteder over Mølleåen, hvis ældre navn Lughn ældst er overleveret fra 1145 (o.1/9) molendinum in Lugen; ligeledes nævnes det o. 1370 molendinum Lughna. Det findes endnu bevaret som forled i bebyggelsesnavnet Lundtofte, 1348 Lugnætoftæ. Samme navn, Logn, genfindes i Norge som betegnelse for Mandalselvns kildeelv. Navnet er dannet til adjektivet gammeldansk lughn »stille, rolig, mild«, moderne dansk lun, jfr. svensk lugn »rolig«. Det tilsvarende substantiv, oldnordisk logn, n., har betydningen »vindstille«; et herhen hørende dialektord lovne »lagune, stillestående vand« kendes endnu i jysk. Logn og beslægtede ord indgår i en del farvandsnavne overalt i Skandinavien.

Fuglevad er det bedst overleverede af de to navne, der her skal omtales. Første gang det nævnes er i Landehjælp 1492 (en ekstraordinært udskreven landskat): ffulewadz mølle. I Mandtal 1613 skrives fuleuadtz mølle. I Sokkelund Herreds Tingbog omtales under 8/9 1625, hvorledes »Lauridtz Schaatte i Brønshøig for retten sigh høigligen beklagede, hurorledis hannd om onsdagen att afften nest forleden ehr offuerfallden paa hanns thorffuereigse medt hugh och slagh aff Madtz Jenszen i Folleuadtz mølle«. 14/9 1626 er i tingbogen refereret en sag mellem Madz Jensen i Føllewadz mølle og Karre[n] Daudiz, som havde »schelledt hannom paa Lyndbye gaade for en thyff och schelm«, et af vidnerne er

Hans Pedersenn i Folleuadt; 21/9 1626 omtales igen Hans Pederzen i Follewadz mølle. 26/4 1627 er Mette i Follewadz mølle/Mette i Folleuad indblandet i en sag om kvægets græsning. Endelig 3/12 1629 optræder Mette Jens Adzsersens i Fullewadz mølle og Madz Jensen i Fulleuadz mølle i en arvesag. (Alt citeret efter Sokkelund Herreds Tingbog). 6/11 1629 er der udstedt et skøde »til Jahan Bødcker von Delden, Borger i Kiøbenhafn, paa Fullevadts Mølle i Kiøbenhafns Len . . .« (Kronens Skøder); i Kancelliets Brevbøger er samme skøde gengivet med navneformen Fulevadtsmølle. 25/10 1633 overdrages »Kronens Mølle Fullevadtsmølle i Københavns Len« til Knud Handsen (Kancelliets Brevbøger). 15/10 1635 er der udstedt et gavebrev til Hendrich Rosenmejer, Borger i København »paa Fullevads Mølle med tilliggende Ejendom« (Kronens Skøder), og 16/11 1635 får Knud Hansen besked på at afstå Fullevadtsmølle (Kancelliets Brevbøger). 8/5 1639 kræver Margrethe, Hendrik Rosenmeyrs Enke, Borgerske i København, 2 rhinske møllesten tilbageleveret, som 5 år tidligere er blevet udtaget »af en Mølle, kaldet Fullevad, som tilhører hende« (Kancelliets Brevbøger). På Dahlbergs kort hos Pufendorf c. 1659 (gengivet Nystrøm, Fra Nordsjællands Øresundskyst p. 685) skrives Fuhlwatmuhl. Matriklen 1664 har Fullewadtsmølle. Formen Fuglevad forekommer i stednavneudvalgets samlinger første gang 13/2 1668: Fuglevads Mølle (Kronens Skøder). I markbøgerne 1682 veksler formerne; i 7 tilfælde skrives forleddet Fule-, i 5 Fugle-, i 3 Fulle-, og endelig forekommer her for første gang formen Foelewadtz Mølle. I Matriklen 1688 skrives Fuglewads Mølle, på Jens Sørensens kort 1720 Fule Wads M., originaltegninger til Videnskabernes Selskabs Kort har Fulewads mølle (1763) og Fuglevad (1764), Chr. Hilchers skovkort 1764 (gengivet i Lyngby-Bogen 1941 p. 49) Fule-vad; Pontoppidans Danske Atlas har Fuglevads-Mølle (II [1764] p. 60) og Fuglevad-Mølle (VI [1774] p. 8), men II p. 66 Folevads-Mølle, en navneform, der ifølge Ny-

strøm (ovennævnte arbejde p. 553) også kan findes i slutningen af det 17. århundrede; dette har, bortset fra det enkelte eksempel fra markbogen, ikke kunnet verificeres gennem stednavneudvalgets samlinger. På udskiftningskortet over Lyngby fra 1778 skrives Fuglevads-Mølle, og navneformen Fuglevad er blevet fastslået gennem statsministeriets autorisation 1932. Den eneste udtaleangivelse af navnet, der indgår i stednavneudvalgets materiale, er [fo.levad]*, optegnet 1918 af dr. Viggo Brøndal; men som det vil være fremgået af ovenanførte kildesteder, er denne form uoprindeelig og må bero på en forklarende omtolkning; man har åbenbart opfattet navnets betydning som »vadested for fugle« og fundet dette meningsløst, hvorfor man har »rettet« forleddet til *fole* »ung hest«.

Tilbage står som tolkningsmuligheder for forleddet genitiv plur. af substantivet *fugl* og bestemt form af adjektivet *ful*; begge kan give god mening. I moderne dialektudtale falder disse ord sammen.

Fuglevad kan være betegnelse for et vadested karakteriseret ved sit fugleliv; som paralleller kan anføres fra Sønderjylland Gåsvad, Gassevad, Krag(e)vad, fra Bornholm Gæslinge vad.

Som en betydning af adjektivet *ful* anføres i Ordbog over det danske Sprog: »(forældet) rådden, forrådnende, stinkende«. Dette adjektiv indgår måske i det sønderjyske marknavn Fulsig, ligesom i de fynske Fulhutterne (Kværndrup s.), Følbæk (Ollerup og Kirkeby s.) og Fuglevig (Vissenbjerg s.). Som betydningsparallelere kan nævnes Mogvad og Skidenvad, begge fra Sønderjylland.

I betragtning af den sene overlevering kan den ene af disse tolkningsmuligheder ikke med absolut sikkerhed udelukkes. Til sammenligning kan undersøges skrivemåden af et vel afhjemlet navn, der indeholder ordet *fugl*, nemlig sognenavnet Fuglebjerg, Ø.-Flakkebjerg herred. Det skrives i de ældste kilder (c. 1370 - c.

* Lydskriften har overalt måttet simplificeres, bl.a. betegner *d* åbent *d*.

1409) altid med -gl-, i det 15. århundrede veksler skriveformerne mellem -gl-, -ll- og -l-, i den første tid med svag overvægt for -gl-, i årene 1493-1499 (samtidig med den ældst kendte forekomst af Fuglevad) skrives i originaldokumenter 4 gange -ll-, 3 gange -gl-, 3 gange -l-. I løbet af det 16. århundrede vinder -gl-former igen terræn, vekslede med -l-former, mens -ll-former bliver stadig færre i originaldokumenterne, og fra Mandtal 1613 og fremefter er skrivemåden med -gl- enerådende i udvalgets materiale. Dette taler for, at fugl- er sekundært i Fuglevad, og ful det oprindelige forled.

Rådvad er et navn, der kun kendes fra senere tid. Mølleværket blev oprettet efter kongelig bevilling af 30/4 1643 (Nystrøm p. 578 f.), og navnet er ældst overleveret på Johs. Mejers kort 1649 Ruwads moll, men har dog rimeligvis eksisteret som navn på vadedstedet fra langt ældre tid. I Matriklen 1664 skrives Raavads Mølle; markbogen 1682 har den misforståede navneform Graf Wadz Mølle, Jens Sørensens kort 1720 Kaad wads M; og Chr. Willars kort, ligeledes fra 1720, vistnok Raedals Mølle (læsningen af -ed- er usikker). 5/5 1759 (Kronens Skøder) omtales Raadvaddams Mølle, Matriklen 1844 har Raadvad Fabrik, og i de senere kilder veksler formerne Rådvad og Råvad; 1918 er udtalen optegnet af dr. Viggo Brøndal som [rødvad] og [røvad]. Ved statsministeriets autorisation 1932 fastsattes skrivemåden Rådvaddam. En bemærkning hos Emil Madsen, Sjølandske Stednavne (Annaler for nordisk Oldkyndighed. 1863. p. 276): »Raadvaddam Fabrik har tidligere heddet Rodevalds Værk« har ikke kunnet verificeres.

Også dette navn rummer flere tolkningsmuligheder, og ligesom tilfældet er med Fuglevad, kan man ikke med bestemthed give én af disse fortrinnet, idet navnets sene overlevering behæfter ethvert tolkningsforslag med stor usikkerhed.

En mulighed er, at forleddet er dyrenavnet *rå*, parallelle nav-

Lughn, Fuglevad og Rådvad

nedannelser udgøres da af Harevad, Hjortvad og Oddervad, alle fra det sydlige Jylland, og Hindevad på Fyn. Ligeledes forekommer de fleste husdyrnavne som forled i navne på vadesteder.

En anden mulighed er, at forleddet er substantivet *råd* »forrådnelse, råddenskab eller noget råddent, forrådnende«. Dette ord indgår sandsynligvis i det jyske landsbynavn Rådvad (Harte sogn, Vejle amt), 1524 skrevet Radevadh, 1556 Rodevad. Forleddet i dette navn skrives aldrig uden -d-; udtalen er [Rødve]. At forleddet i det sjællandske Rådvad i sine ældste former skrives uden -d-, er ikke noget afgørende bevis mod denne tolkning, der til er de overleverede navneformer for unge.

Sammenholdt med vandløbsnavnet Lughn »den stille, rolige« – og med det lidt sydligere vandløb Taarbæk in mente, hvis forled er det gammeldanske substantiv *torth* »smuds« – må vade-stednavne som »det fule, stinkende« og »det rådne« forekomme sandsynlige i den skovrige øgn.

STADSINGENIØR J. A. C. RASTRUP

Formand for Historisk-Topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune 1940-1963

Det var med den største beklagelse, at medlemmerne på generalforsamlingen den 6. juni 1963 modtog meddelelsen om, at selskabets formand gennem 23 år nu ønskede at træde tilbage.

Stadsingeniør J.A.C. Rastrup har været medlem af bestyrelsen siden 1932 og var selvskreven som formandsemne, da fru Gyrithe Lemche, der havde stået i spidsen for selskabet siden stiftelsen i 1927, i 1940 nedlagde formandshvervet. Fru Gyrithe Lemche blev ved sin fratræden udnævnt til æresmedlem og den samme anerkendelse er blevet J.A.C. Rastrup til del.

Når Historisk-topografisk Selskab i dag er en meget livskraftig historisk forening med et stort medlemstal, kan dette i allerhøjeste grad tilskrives stadsingeniør Rastrups ansete position og virksomme formandsskab. Skønt han lige siden 1917 beklædte det krævende embede som kommuneingeniør (siden 1951, stadsingeniør) i Lyngby-Taarbæk kommune og desuden har haft et væld af tillidshverv (om hans biografi se Kraks blå bog, Ingeniørstaten, tidsskriftet Stads- og havneingeniøren, febr. 1961) har J.A.C. Rastrup gennem årene altid lagt et meget stort personligt arbejde i ledelsen af Historisk-topografisk Selskab. Dette får man et stærkt indtryk af ved at slå op i den lange række Lyngby-bøger, hvor formanden af og til har givet et tilbageblik over virksomheden og jo også hyppigt selv bidraget med vægtige artikler, som f.eks.: Byggeforhold i Lyngby-Taarbæk kommune efter 1870 (1935), Lundtofte by og sogn (1953), Kongens Lyngby bondejord indtil år 1766 (1959), Industrien i Lyngby-Taarbæk kommune (1961).

120450

DIS-Danmark

1 2 0 4 5 6